

מרכז המידע הישראלי
לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في اسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

עיר רפאים

מדיניות ההפרדה הישראלית ודחיקת רגליהם של פלסטינים ממרכז חברון

מאי 2007

מחקר וכתיבה : אופיר פוירשטיין

ייעוץ משפטי : עו"ד לימור יהודה

ריכוז מידע : אנטיגונה אשקר, מעין גבע, סוהיר עאבדי-חביב אללה ושלומי סויסה

עבודת שטח : מוסא אבו השהש ועיסא עמרו

בצלם והאגודה לזכויות האזרח מבקשים להודות לד"ר אייל גרוס ולאנשי הארגונים אקטיבסטילס, בני אברהם, יש דין ושוברים שתיקה על תרומתם לדו"ח זה.

הדו"ח פורסם לראשונה תחת הכותרת "כיכר השוק ריקה".

ISSN 0792-4003

תוכן העניינים

מבוא.....	4
פרק 1: תולדות ההתנחלות בחברון.....	6
פרק 2: נטישת פלסטינים את מרכז חברון.....	9
פרק 3: הגבלות על תנועת פלסטינים וסגירת בתי עסק.....	13
פרק 4: הימנעות מהגנה על פלסטינים ועל רכושם מפני מתנחלים אלימים.....	33
פרק 5: פגיעת אנשי צבא ומשטרה בתושבים פלסטינים.....	42
פרק 6: מדיניות ישראל בחברון בראי החוק.....	54
מסקנות.....	61

נספחים

נספח א': עדויות של תושבי מרכז חברון.....	63
נספח ב': תגובות הצבא, המשטרה ומשרד המשפטים.....	70
נספח ג': מפת מרכז חברון.....	76

מבוא

חברון היא העיר השנייה בגודלה בגדה המערבית, והגדולה ביותר בדרום הגדה. זוהי העיר הפלסטינית היחידה שבלבה התנחלות ישראלית.¹ נקודות ההתנחלות בחברון מרוכזות בעיר העתיקה וסביב לה, אזור ששימש באורח מסורתי מרכז המסחרי של כל דרום הגדה המערבית.

מזה שנים שישראל מפעילה אמצעי דיכוי קשים על הפלסטינים במרכז חברון: רצועת שטח ארוכה חסומה לתנועת כלי רכב פלסטיניים וחוצצת בין דרומה של חברון לצפונה. קטעים מאותה רצועה חסומים אף לתנועה רגלית של פלסטינים. בה בעת, מורשים המתנחלים להסתובב באזורים אלה באין מפריע. גם באזורים המותרים לתנועת פלסטינים, חשופים העוברים ושבים לעיכובים חוזרים ונשנים ולבדיקות משפילות על כל צעד ושעל. נוסף לכך, מאז הטבח שביצע המתנחל ברוך גולדשטיין במתפללים מוסלמים במערת המכפלה ב-1994, מורה המפקד הצבאי על סגירתן של חנויות רבות בבעלות פלסטינית, ששימשו מקור פרנסה לאלפי אנשים. וכמו לא די בכך, מערכת הביטחון נותנת חסות באופן מודע ושיטתי למעשי אלימות אינספור מצד מתנחלי העיר נגד תושבים פלסטינים.

מכלול זה של הגבלות, איסורים ומחדלים הפקיע את מרכז העיר מתושביה הפלסטינים והביא לחורבנו הכלכלי. מרבית החנויות באזור זה נאלצו לסגור את שעריהן. למשפחות רבות לא נותר אלא לעזוב את בתיהן במרכז העיר. כל עוד ישראל ממשיכה להפעיל את האמצעים הללו, נמנע מן הפלסטינים לשקם את האזור ולהחיותו מחדש.

עניינו של דו"ח זה אינו בעיר חברון כולה, ואף לא בכל אותם חלקים בה הנשלטים ישירות על-ידי ישראל. במוקד הדו"ח יעמוד מרכז העיר, אזור שבו נמצאים מתחם העיר העתיקה והקסבה, שבו הוקמו מרבית נקודות ההתנחלות, שבו נכפות ההגבלות החמורות ביותר על תנועת האזרחים הפלסטינים – אזור שננטש בהיקף שאין שני לו והפך מלבה התוסס של חברון לעיר רפאים של ממש.²

נטישת הפלסטינים את האזור הריהי בעיקרה פרי באושים של "מדיניות ההפרדה" שישראל מיישמת בו. אמצעי הדיכוי שנכפים על הפלסטינים במרכז העיר הם חלק ממדיניות זו. מדובר בתכנית רשמית ומוצהרת של מדינת ישראל להגן על מתנחלי חברון באמצעות סגרציה פיזית ומשפטית בינם לבין התושבים הפלסטינים. מעיד על כך האופן שבו נימקו בצבא את דחייתם של הצעת מומחי ביטחון חיצוניים להגן על מתנחלי חברון ללא הפרדה פיזית בינם לבין הפלסטינים, הצעה שנועדה לאפשר את שיקום מרקם החיים הפלסטיני בעיר.³

דומה כי יסודה של חוות הדעת [של מומחי הביטחון], לפיה ניתן לקיים אורח חיים שוטף פלסטיני במרחב בצד אורח חיים ישראלי, אינו עולה בקנה אחד עם עקרון ההפרדה העומד בבסיס תכנית כוחות הביטחון למיגון המרחב...

היעלה על הדעת כי ניתן להגן על תושבי היישוב היהודי במרחב שכונות היישוב היהודי, כאשר מבודדות שכונות אלו אחת מרעותה וכאשר חוצץ ביניהם אזור בו מתנהל אורח חיים פלסטיני שוטף כדבר שבשגרה? הכיצד ניתן למנוע פיגוע חיכוך במרחב השכונות האמורות, כאשר ממש

¹ זאת, לבד ממזרח ירושלים, שישראל סיפחה לשטחה מיד לאחר הכיבוש ב-1967.

² ר' להלן, "מרכז העיר".

³ ההצעה הוגשה ליועץ המשפטי לממשלה ולמערכת הביטחון במצורף לפנייתה של האגודה לזכויות האזרח מ-27.8.2006.

על ספן (ובמרבית המקרים, אף מתחתן או בצמוד אליהן) מתנהלים חיי מסחר שוטפים פלסטיניים?⁴

בכיר במערכת הביטחון הגדיר את מדיניות ישראל במרכז חברון כ"מהלך קבוע של נישול ערבים לצורך הגדלת הטריטוריה היהודית".⁵ בדו"ח זה יתואר בפרוטרוט אותו מהלך של נישול.

בפרק הראשון יובא רקע קצר לתולדותיה של ההתנחלות בחברון ותמופה השליטה בעיר לאורך השנים.

בפרק השני יובאו ממצאיו של סקר שנערך לצורך דו"ח זה, הממחישים את מימדי העזיבה של פלסטינים את האזורים הסמוכים לנקודות ההתנחלות בעיר. הנתונים שיוצגו כוללים הן דירות שנתרוקנו מיושביהן והן חנויות שנסגרו, בין אם במצוות הצבא ובין אם בשל השלכות אחרות של מדיניות ישראל בעיר.

מדיניות זו תידון בשלושת הפרקים הבאים, הסוקרים בזה אחר זה גורמים שהביאו, ועודם מביאים, לעזיבה הנרחבת של פלסטינים את האזורים הסמוכים לנקודות ההתנחלות בחברון. אין זו רשימה ממצה של הסיבות לעזיבתם של פלסטינים את האזור, אך מכלול מרכיבי המדיניות שיוצגו כאן הוא הגורם המרכזי לנטישת תושבים פלסטינים את מרכז חברון.

בפרק השלישי תידון הפגיעה הקשה והגורפת של ישראל בחופש התנועה של הפלסטינים בעיר. בכלל זה נידרש לעוצר הממושך שהטיל הצבא על הפלסטינים בחלקי העיר הנתונים לשליטתו בשנים הראשונות לאינתיפאדה השנייה, ולסגירת רחובות במרכז העיר לתנועת הולכי רגל וכלי רכב פלסטיניים. אחר, נדון בסגירה הנרחבת של בתי העסק הפלסטיניים באזורים הסמוכים לנקודות ההתנחלות. בהקשר זה תיבחן מכת המוות הכלכלית שניחתה על המרכז המסחרי של חברון בשנים הראשונות לאינתיפאדה השנייה.

בפרק הרביעי נידרש לסוגיית הימנעות הרשויות מאכיפת החוק על מתנחלים אלימים הפוגעים בפלסטינים וברכושם.

בפרק החמישי נדון במעשי אלימות, התעללות והשפלה של פלסטינים מצד שוטרים וחיילים, בתפיסת בתי פלסטינים על-ידי כוחות הביטחון לצורך פעילותם, ובחיפושם, עיכובים והטרדות מצידם של אנשי כוחות הביטחון.

בפרק השישי של הדו"ח תיבחן מדיניותה של ישראל במרכז חברון לאור המשפט ההומניטארי הבינלאומי, משפט זכויות האדם הבינלאומי והמשפט המנהלי והחוקתי הישראלי.

לבסוף תובאנה מסקנות והמלצות.

⁴ מכתב מהראל וינברג, לשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית, לשי ניצן, פרקליטות המדינה, 31.1.2007.

⁵ עמוס הראל, "דו"ח לשרון וכן אליעזר ממליץ לאכוף את החוק על מתנחלי חברון", הארץ, 11.8.2002.

פרק 1: תולדות ההתנחלות בחברון

ערב חג הפסח 1968, פחות משנה לאחר כיבוש הגדה המערבית, שכרה קבוצת אזרחים ישראלים חדר במלון בעיר חברון, כביכול ל-48 שעות בלבד, אך הכריזה כי אין בכוונתה לעזוב את המלון. אף על פי שבאותו שלב עדיין היה המעשה מנוגד למדיניות הרשמית של הממשלה, לא חלפו ימים אחדים וכבר זכו מתנחלי חברון לביקורי תמיכה מצד שרים ב"שכונה" החדשה שהקימו. בחודשים הבאים נמנעה הממשלה מקבלת החלטה על פינוי הפולשים, ואילו הצבא צייד את מתנחלי חברון בנשק ואף אימן אותם להשתמש בו.⁶

המשולש מתנחלים-פלסטינים-צבא החל לרכוש לו את מאפייניו הנוכחיים כבר אז, כפי שתיארו זאת בספרם עקיבא אלדר ועדית זרטל:

בשטח החל להתעצב דפוס היחסים העוינים, האלימים, עם התושבים המקומיים, ודגם התגובה הישראלית. תחילה התיישבו המתנחלים בלב האוכלוסייה [הערבית]; תושבי העיר מקדמת דנא, שמטבע הדברים לא ראו בעין יפה את חדירת היהודים למקום מושבם, ניסו להדוף את האזרחים הלא רצויים, התפתחו תגרות מקומיות, כוחות צבאיים גדולים נדרשו להגן על קומץ המתנחלים, וכדי להגן על היהודים מפני סכנת העימות האלים הורחקו חברונים ותיקים מבתיהם ומבתי העסק שלהם.⁷

הממשלה נמנעה מקבלת החלטה על פינוי הפולשים, ואילו הצבא צייד את מתנחלי חברון בנשק ואף אימן אותם להשתמש בו

בחודש ספטמבר אותה שנה, כחצי שנה לאחר הפלישה, החליטה ועדת שרים לענייני חברון וגוש עציון באופן רשמי על הקמתה של שכונה ישראלית בתוך העיר חברון. בהחלטת ועדת השרים נקבע, כי לשם הרחבתה של ההתנחלות בחברון, יש לבדוק את האפשרות לנצל חלקות קרקע בבעלות יהודית. בדצמבר אותה שנה נסוגה הוועדה מהרעיון, ותחת זאת החליטה על הקמת שכונה יהודית בסמוך לעיר. במארכ 1970 אישרה הכנסת את הקמתה של

ההתנחלות קריית ארבע הסמוכה לחברון, ובמחצית השנייה של 1971 נכנסו אליה חמישים המשפחות הראשונות. תוך שנים ספורות נבנו בהתנחלות זו מאות יחידות דיור עבור ישראלים.

הדחיפה הגדולה לביסוס ההתנחלות היהודית בלב חברון הייתה בשנת 1980, בעקבות שתי התקפות של פלסטינים בהן נהרגו שבעה תלמידי ישיבה בעיר. עוד קודם לכן, ב-1979, פלשו מתנחלות מקריית ארבע לבית הדסה שבלב העיר. בעקבות הריגתו של תלמיד ישיבה בשוק של חברון ב-1.1980, פלשו מתנחלים מקריית ארבע לכמה מבנים במרכז העיר שהיו בעבר בבעלות יהודית. ראש הממשלה מנחם בגין נמנע מפינויים.

במארכ אותה שנה החליטה הממשלה להקים מבנה עבור ישיבה במרכז חברון, להוסיף קומה לנקודת ההתנחלות בית הדסה ולשכן בו בית ספר. הממשלה אישרה אפוא סופית את הקמתה של ההתנחלות היהודית בלב חברון. ב-1984 עלו מספר משפחות יהודיות לשכונת תל רומיידה הפלסטינית והקימו בה נקודת התנחלות נוספת.

⁶ תשובת שר הביטחון משה דיין לשאלות של ח"כ אורי אבנרי, דברי הכנסת, כרך 29, ישיבה מיום 12.6.1968, עמ' 2232-2230.

⁷ עקיבא אלדר ועדית זרטל, אדוני הארץ: המתנחלים ומדינת ישראל 1967-2004, כנרת, זמורה, דביר, 2004, עמ' 38-39; לסקירה נרחבת של הקמת ההתנחלויות בחברון ר' שם, עמ' 31-39, 333-372; וכן שלמה גזית, פתאים במלכודת: 30 שנות מדיניות ישראל בשטחים, זמורה-ביתן, 1999, עמ' 224-226.

ההתנחלות בחברון התרחבה במשך השנים והיום גרים בה כמה מאות מתנחלים⁸ במספר נקודות בעיר העתיקה, בעיקר לאורך האזור ששימש כמרכז המסחרי של חברון וסביב לו (ר' מפה, נספח ג'). כל אחת מנקודות ההתנחלות היא בניין בודד או קבוצה קטנה של בניינים סמוכים. מוקדי ההתנחלות העיקריים הם: שכונת אברהם אבינו, בית רומנו ובית הדסה, אשר מוקמו בעיר העתיקה, בסמיכות לרחוב השוהדא שהיה לבו של המרכז המסחרי הפלסטיני, ותל רומיידה, בקרבת העיר העתיקה.⁹

ב-25.2.1994 לפנות בוקר הרג המתנחל ברוך גולדשטיין ביריות 29 מתפללים מוסלמים במסגד איבראהים, שבמתחם מערת המכפלה בחברון, ופצע למעלה ממאה. בעקבות אירוע זה אימצה ישראל בהדרגה מדיניות רשמית של הפרדה בין פלסטינים לישראלים, תחילה במערת המכפלה וסביבותיה, ואחר באזורים נוספים במרכז חברון.

בהסכם הביניים בין ישראל לאש"ף ב-1995 הוחלט להותיר את העיר בשליטה צבאית ישראלית, ומיתר ערי הגדה הוטל על הצבא לסגת. ב-1997 נחתם הסכם חברון והעיר חולקה לשניים. אזור H-1, המשתרע על כ-18 קמ"ר ובו גרים רוב תושבי העיר (כ-115,000), נמסר לשליטה מלאה של הרשות הפלסטינית. אזור H-2, המשתרע על כ-4.3 קמ"ר, (כ-35,000 פלסטינים) נותר בשליטתו הישירה של הצבא, ואילו לרשות הפלסטינית נמסרו לגביו הסמכויות האזרחיות הקשורות לתושבים הפלסטינים.¹⁰ באזור זה נמצאות העיר העתיקה וכל נקודות ההתנחלות הישראליות. בעיר העתיקה נמצא גם מרכז המסחרי של חברון. העיר העתיקה שימשה, בין השאר, למעבר של פלסטינים בין צפונה של חברון לדרומה.

האינתיפאדה השנייה הביאה את הצבא להרחיב את מדיניות ההפרדה שאימץ באופן מוגבל לאחר הטבח במערת המכפלה, וליישמה בכל האזור שבו הוקמו התנחלויות ישראליות

בהסכם חברון נקבע, לצד החלוקה המנהלית, כי ישראל והרשות הפלסטינית תבטחנה את תנועתם החופשית של תושביה:

שני הצדדים חוזרים על מחויבותם לאחדותה של העיר חברון, ו[על] הבנתם שחלוקת האחריות הביטחונית לא תחלק את העיר. בהקשר זה, ומבלי לפגוע בסמכויות ובאחריות הביטחונית של כל צד, שני הצדדים שותפים לשאיפה המשותפת שתנועת אנשים, טובין וכלי רכב בתוך העיר, אליה וממנה תהיה חלקה ונורמאלית, ללא מכשולים או מחסומים.¹¹

בחודש ספטמבר 2000 פרצה האינתיפאדה השנייה. זו הביאה את הצבא להרחיב את מדיניות ההפרדה שאימץ באופן מוגבל לאחר הטבח במערת המכפלה, וליישמה בכל האזור שבו הוקמו התנחלויות ישראליות. ההפרדה האמורה בוצעה באמצעות הטלתן של הגבלות חסרות תקדים על תנועתם של פלסטינים בחברון, ובראשן אכיפת עוצר ממושך וסגירת רחובות ראשיים לתנועתם של תושבי העיר הפלסטינים.

⁸ מספרם המדויק של מתנחלי מרכז חברון אינו מפורסם. כמו כן, הוא משתנה מעת לעת, שכן רבים מתושבי ההתנחלות הינם תלמידי ישיבה ארעיים או מבקרים זרים.

⁹ נוסף לכך, ישנה ההתנחלות "גבעת האבות", שנמצאת כמה קילומטרים מצפון לעיר העתיקה ונחשבת לשכונה של קריית ארבע הסמוכה. בשכונה זו מצויה גם תחנת משטרת חברון.

¹⁰ PCBS 2005 mid-year projections.

¹¹ פרוטוקול בדבר ההערכות מחדש בחברון, סעיף 9.

רמת האלימות בחברון, כמו בשאר הגדה המערבית, עלתה עם פרוץ האינתיפאדה השנייה באופן חד. פלסטינים הרגו במהלך האינתיפאדה 17 מאנשי כוחות הביטחון הישראליים המוצבים בעיר וחמישה אזרחים ישראלים, בהם תינוקת בת 11 חודשים. בתקופה זו הרגו אנשי כוחות הביטחון הישראליים בעיר חברון לפחות 88 פלסטינים; לגבי 46 מתוכם ידוע כי לא השתתפו בלחימה בעת שנהרגו, בהם תשעה קטינים. בנוסף, שני פלסטינים נהרגו בידי אזרחים ישראלים: אחד מהם נורה מיד לאחר שהרג מתנחל, ופלסטינית נוספת, בת 14, נורתה בביתה על-ידי מתנחלים שחדרו אליו (ר' להלן, פרק 4).

במקביל, ניטשטשה והלכה ההבחנה בין שני אזורי השליטה בחברון, וההצהרה על מחויבות לתנועה חופשית בעיר ולאחדותה נתרוקנה מתוכן. בחודש אפריל 2002, במסגרת מבצע "חומת מגן", פלשו כוחות צבא ישראלים מחדש לתוך אזור H-1 ותפסו בו עמדות. הרשות הפלסטינית איבדה בהדרגה מיכולת הפעולה שהייתה לה באותו חלק של העיר, גם באותם תחומי אחריות שניתנו לה בהסכם חברון.

מה שהיה פעם מרכזה המסחרי, התרבותי והחברתי של חברון הפך, כפי שנראה להלן, ל"אזור רפאים" נטוש.

פרק 2: נטישת פלסטינים את מרכז חברון

במרוצת השנים נאלצו פלסטינים רבים לעזוב את מרכז העיר חברון ולעבור לגור באזורים המרוחקים יותר מנקודות ההתנחלות. גם סוחרים רבים נאלצו לסגור את חנויותיהם בקרבת ההתנחלויות.

בעבר היה אזור זה מרכז המסחרי של העיר, אשר שימש לא רק את תושבי חברון וסוחריה אלא סוחרים מכל אזור דרום הגדה המערבית. היום, היה מרכז מסחרי זה כאיננו. במהלך האינתיפאדה נסגרו בו מרבית החנויות, והפעילות המסחרית שהייתה בו הועתקה הרחק מאזור ההתנחלויות.

לצורך הכנת דו"ח זה נסקרו במהלך החודשים נובמבר ודצמבר 2006 למעלה מאלף מבנים בחברון. האזור שנסקר כולל את השכונות שבהן או בקרבתן הוקמו נקודות התנחלות ואת האזורים הסמוכים לכבישים המשמשים את המתנחלים ואת כוחות הביטחון הישראליים (ר' מפה). מרבית המבנים שנסקרו מצויים באזור H-2.

**בעבר היה אזור זה
מרכז המסחרי של
העיר, אשר שימש לא רק
את תושבי חברון
וסוחריה אלא סוחרים
מכל אזור דרום הגדה
המערבית. היום, היה
מרכז מסחרי זה כאיננו**

בכלל זה נסקרו כל המבנים במתחם הקסבה, סביב למערת המכפלה, בשכונת תל רומיידה, סביב לנקודות ההתנחלות אברהם אבינו, בית רומנו, בית הדסה ותל רומיידה, לאורך רחוב השוהדא, בשיפולי שכונת אבו סנינה הסמוכים למתחם א-סהלה, לאורך הכבישים המשמשים למעבר מתנחלים ממרכז חברון להתנחלות קריית ארבע, ובכללם כביש קריית ארבע ו"ציר המתפללים", בואדי אל-חסיין המשתרעת בין כבישים אלה לבין ההתנחלות קריית ארבע, סביב למתחם ההתנחלות גבעת האבות (מצפון לרצף נקודות ההתנחלות במרכז העיר), וכן בין ההתנחלויות קריית ארבע וגבעת החרסינה ובצמוד להתנחלות גבעת החרסינה, שבצפון.

כמו כן נמנו בסקר שני מתחמים קטנים המצויים בתוך אזור H-1: חלקה הדרום-מזרחי של שכונת באב א-זאויה, שתושביה והסוחרים בה היו נתונים לשליטת הצבא במשך זמן רב במהלך האינתיפאדה השנייה; וחלקו המזרחי של רחוב הקרנטינה, הסמוך להתנחלות אברהם אבינו, שתושביו נותקו במהלך האינתיפאדה מלב האזור המסחרי.

הנתונים נאספו בידי 16 סוקרים, אשר עברו "מדלת לדלת" ותיעדו את מצבו של כל בית מגורים: האם הנו מאוכלס או נטוש. באופן דומה נרשם עבור כל בית עסק האם הנו פתוח או סגור. פרטי המידע נאספו, בין השאר, תוך תשאולם של תושבים וסוחרים אשר נותרו באזורים שנסקרו. במהלך איסוף הנתונים תושאלו כ-550 תושבים וסוחרים ברחבי אזורים אלה.

הסוקרים תיעדו בנפרד יחידות דיור אשר נתרוקנו מיושביהן לפני האינתיפאדה השנייה ויחידות דיור אשר נתרוקנו במהלכה. כך תיעדו הסוקרים בנפרד גם בתי עסק אשר נסגרו בטרם פרצה האינתיפאדה השנייה ובתי עסק אשר נסגרו לאחר שפרצה.

היקף הנטישה

מממצאי הסקר עולה, כי לפחות 1,014 יחידות דיור פלסטיניות באזור שנסקר ננטשו על-ידי הדיירים.¹³ דירות אלה מהוות 41.9% מכלל הדירות באזור זה. 65% מהדירות הריקות, 659 במספר, נטרקו מיושביהן במהלך האינתיפאדה השנייה.

עוד עולה מממצאי הסקר, כי 1,829 בתי עסק פלסטיניים באזור שנסקר עומדים היום סגורים.¹⁴ אלה מהווים 76.6% מכלל בתי העסק באזור זה. 62.4% מבתי העסק שנסגרו, 1,141, במספר, נסגרו במהלך האינתיפאדה השנייה,¹⁵ לפחות 440 מהם נסגרו בצווים צבאיים.¹⁶

¹² האזור שנסקר מסומן בקו תוחם צהוב. בנוסף לשטחים המסומנים במפה, נסקרו גם אזור ואדי אל-ר'רוז ועין בני סלים, מצפון לאזור המופיע במפה, שבסמוך להם נבנתה ההתנחלות "גבעת החרסינה".

¹³ במניין זה נכללו גם חמישים דירות שהפכו במהלך האינתיפאדה השנייה בלתי ראויות לשימוש, משום שנהרסו על-ידי הצבא או כתוצאה מפגעי הזמן.

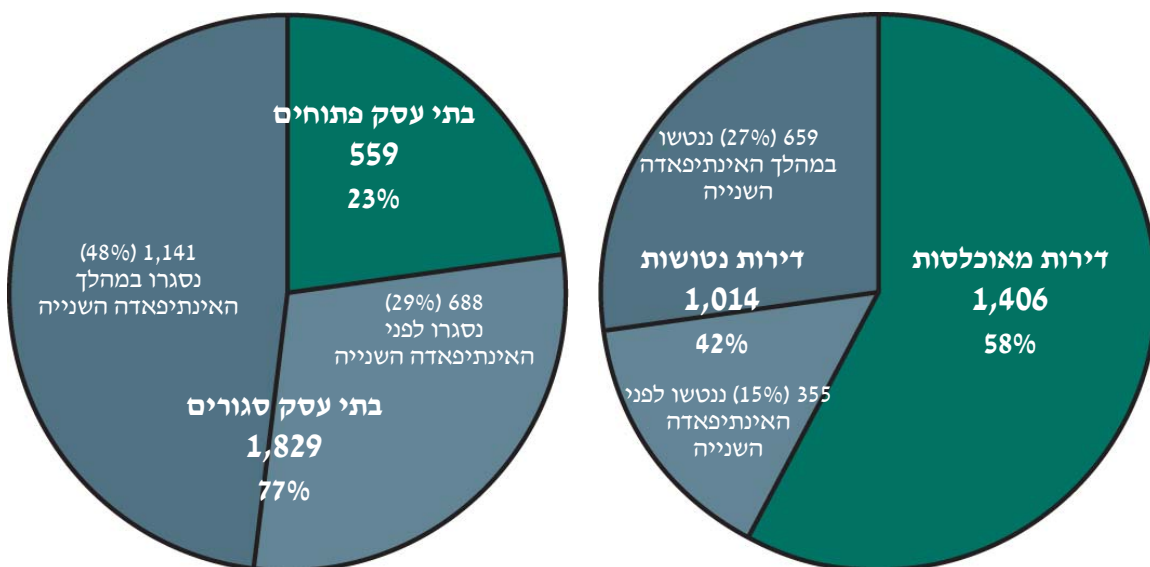
¹⁴ מניין בתי העסק הפלסטיניים כולל מחסנים מסחריים. במניין בתי העסק הסגורים נכללו גם 29 חנויות ומחסנים מסחריים שהפכו במהלך האינתיפאדה השנייה בלתי ראויים לשימוש, משום שנהרסו על-ידי הצבא או כתוצאה מפגעי הזמן.

¹⁵ יתר החנויות הסגורות הפסיקו לפעול לפני פרוץ האינתיפאדה, בכללן חנויות שנסגרו בהוראת הצבא לאחר הטבח במערת המכפלה ב-1994.

¹⁶ מניין בתי העסק והסגורים בצוים צבאיים מבוסס על נתוני הצבא, כפי שהועברו לבית המשפט בבג"ץ 11235/04, עיריית חברון ואח' נ' מדינת ישראל ואח', הודעה מטעם המשיבים, 16.11.2005. תוקפם של הצווים הוארך לאחרונה בסוף

יחידות דיור

בתי עסק

בפועל, שיעור נטישת הבתים גבוה מכפי שניכר בממצאי הסקר. קריסתן של השכונות הפלסטיניות בקרבת ההתנחלויות הביאה לירידה דרמטית בעלות המגורים והמחיה באזורים אלה. הדבר הביא משפחות עניות מאזורים מרוחקים בחברון, שידן אינה משגת לשלם שכר דירה, להעתיק את מגוריהן לעיר העתיקה או לשכונות אחרות הסמוכות לנקודות ההתנחלות בעיר. כתוצאה מיישובם מחדש של בתים שננטשו על-ידי אוכלוסייה ענייה יותר משקף הסקר היקף עזיבה מצומצם מכפי שהיה לאמתו של דבר.¹⁷

בפועל, שיעור נטישת הבתים גבוה מכפי שניכר בממצאי הסקר

מעדויות שנאספו ניכר כי הנותרים לגור ולעבוד באזורים הסמוכים להתנחלויות הם במקרים רבים אנשים ומשפחות שלא עמדו לרשותם האמצעים הכלכליים לעזוב את האזור. בהיגיה שרבאתי, אם לשישה, תושבת תל רומיידה, סיפרה בעדותה:

הרבה משפחות נאלצו לעזוב את האזור הזה בגלל התקפות של מתנחלים ופעולות של הצבא הישראלי. אנחנו לא יכולים לעזוב את הבית כי אנחנו עניים. המשכורת של בעלי בקושי מספיקה לצרכים הבסיסיים של המשפחה שלנו. מדי פעם אני חושבת לעזוב את הבית בגלל הלחץ והמתחים, אבל שכר הדירה באזור בטוח בחברון הוא לפחות 1,500 דג'נרים ירדניים לשנה [כ-9,000 ש"ח]. אין לנו ברירה, אנחנו חייבים לסבול את החיים הקשים האלה.¹⁸

אוקטובר 2006 (מכתב מלשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית לאגודה לזכויות האזרח, 19.12.2006). מספר בתי העסק והמחסנים שנסגרו בצו גדול בפועל מהמספר שנמסר לבג"ץ, היות שזה האחרון אינו כולל חנויות שצווים שהוצאו לסגירתם בוטלו לאחר שהחנות כבר נסגרה. כמו כן, ישנן חנויות שנסגרו בהוראת הצבא ללא שהוצא צו המגבה הוראה זו. בעקבות עתירת האגודה לזכויות האזרח לבג"ץ בעניין סגירתן של החנויות במתחם השלאלות, ביטל הצבא בשנת 2003 הוראות סגירה שניתנו לגבי למעלה ממאה חנויות במתחם זה, ובשנת 2005 ביטל הצבא הוראות סגירה נוספות שניתנו לגבי חנויות במתחמים אחרים. חרף הסרת האיסור על פתיחתן נותרו רבות מחנויות אלה סגורות בשל מכלול הסיבות המתואר בפרקים הבאים.

¹⁷ אכלוס מחדש של דירות שננטשו נתאפשר אך בחלקים מסוימים של מרכז חברון, שהגבלות על תנועת פלסטינים בהם אינן מוחלטות ושהחיכוך עם אנשי ההתנחלות בהם אינו יומיומי. מגמה זו אפיינה בעיקר חלקים של מתחם הקסבה.

¹⁸ עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו השא ב-31.12.2006.

עיד אל-ג'בריני, בן 66, בעל חנות לממכר מוצרי חלב בעיר העתיקה, סיפר בעדותו :

כבר חשבתי יותר מפעם אחת לסגור את החנות בעיר העתיקה ולשכור חנות אחרת ב-H-1, אבל בשביל לשכור שם חנות אני אצטרך להשיג אלפי דנרים, ואני לא אצליח להרוויח כל-כך הרבה כסף ממכירה של המוצרים. אני נאלץ להישאר בחנות הפשוטה שלי, לפתוח אותה כל יום ולחכות ללקוחות.¹⁹

כמו כן, מניתוח ממצאי הסקר עולה כי לפחות בחלק מהמקרים שיעורי הנטישה גבוהים יותר באזורים שבתוכם, או בצמוד להם, הוקמו נקודות התנחלות, בעוד שבשכונות המרוחקות יותר מנקודות ההתנחלות בעיר הייתה עזיבת המשפחות גורפת פחות.²⁰

לשם הדוגמה, 32 דירות מגורים עומדות היום ריקות מאדם ברחוב השלאלה הישנה, בקטע שבצידו האחד הוקמה נקודת ההתנחלות בית הדסה ובצידו האחר הוקמה נקודת ההתנחלות בית רומנו. דירות אלה מהוות 74.5% מכלל הדירות באזור זה, ורובן הגדול, 23 במספר, ננטשו במהלך האינתיפאדה השנייה.

שיעורי נטישה גבוהים אף יותר מכך נרשמו באזור באב אל-ח'אן, המצוי מצפון למתחם א-סהלה, בין נקודת ההתנחלות אברהם אבינו לבין מערת המכפלה, אזור שבו בניינים שלמים נחרקו מיושביהם. במתחם באב אל-ח'אן נמנו 28 דירות פלסטינים, כאשר 24 מהן ננטשו במהלך האינתיפאדה השנייה, ושלוש נוספות ננטשו לפנייה. במתחם כולו לא נותרה אלא משפחה יחידה. עוד נמנו באזור זה 43 חנויות, כולן נסגרו במהלך האינתיפאדה במצוות הצבא. בכל באב אל-ח'אן לא נותר ולו בית עסק אחד פתוח.²¹

במתחם רחוב השוהדא, לבו של מרכז חברון, אשר חלקו נסגר לתנועת כלי רכב פלסטיניים ולמסחר כבר ב-1994, לאחר הטבח במערת המכפלה, נמנו 304 חנויות ומחסנים סגורים (לפחות 218 מהם בצו צבאי) ותחנת אוטובוסים מרכזית שישראל תפסה לצורך הקמת בסיס צבא. במתחם לא נמנתה אף לא חנות אחת פעילה.²²

במתחם רחוב השוהדא, לבו של מרכז חברון, נמנו 304 חנויות, אף לא אחת מהן פעילה

גם מקום מושבם של גופים המעניקים שירותים חשובים לאזור, שאינם מסחריים ואשר בעבר שכנו במרכז המסחרי של חברון, הועתק במרוצת האינתיפאדה אל אזורים המושפעים פחות מנוכחות המתנחלים וכוחות הביטחון הישראליים בעיר. זאת, על מנת לאפשר להם להמשיך ולפעול באופן סביר. משרד האספקה, משרד המידע, הוואקף, איגוד החקלאים ואגודת הנשים – כל אלה ואחרים פעלו בעבר באזור השווקים, במתחם השוהדא ובקסבה, והעתיקו בשנים האחרונות את מושבם למקומות מרוחקים יותר, לרוב באזור H-1.²³ במהלך האינתיפאדה השנייה נסגרו באזור זה גם כמה מרכזי רפואה.

¹⁹ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-29.12.2006.

²⁰ ישנן שכונות מרוחקות יותר ממוקדי ההתנחלות אשר הופגזו על-ידי הצבא בשנים הראשונות לאינתיפאדה השנייה, במסגרת חילופי אש, ואשר גם בהן הייתה עזיבה משמעותית של תושבים. ואולם בניגוד לשכונות שבאזור מוקדי ההתנחלויות, רבים מתושבי אותן שכונות שבו במרוצת השנים לבתיהם. הדוגמאות הבולטות לכך הן השכונות אבו סנינה וחארת א-שיח', שמרבית שטחן מצוי באזור H-1. מניין המבנים הריקים בשכונות אלה לא נכלל בנתונים המוצגים כאן.

²¹ באזור זה הצבא אף מונע מתושבים שנטשו לחזור לבתיהם (ר' להלן, פרק 3).

²² המונח "מתחם רחוב השוהדא" כולל בתוכו את רחוב השוהדא ממחסום באב א-זאויה ועד לבית הספר אל-איברהימייה ואת השווקים הצמודים לו ופונים אליו, בכללם השוק הסיטונאי, שוק הגמלים ובאב אל-ח'אן.

²³ OCHA, Humanitarian Update, July 2005, p. 2.

פרק 3: הגבלות על תנועת פלסטינים וסגירת בתי עסק

בשנת 1994, מיד לאחר הטבח במערת המכפלה, הטילה ישראל עוצר על תושבי חברון הפלסטינים. מאותו רגע והלאה הטילה ישראל הגבלות קבועות על תנועתם של תושבי חברון הפלסטינים בקרבתם של מוקדי ההתנחלות בעיר.²⁴

בסתיו 2000, עם פרוץ האינתיפאדה השנייה, הקשיחה ישראל את הגבלות התנועה אפילו יותר, עד שתנועתם של פלסטינים באזורים נרחבים הפכה לחריג ולמעשה כמעט בלתי-אפשרי. השימוש בעוצר הפך אינטנסיבי מבעבר, הוטל איסור על תנועת פלסטינים במרכז העיר, הוצאו צוים לסגירת חנויות בבעלות פלסטינית, ובתי עסק אחרים, גם הם בבעלות פלסטינית, נאלצו להפסיק לפעול בשל הגבלות שהוטלו ללא צו רשמי על פעולתן או בשל הגבלות התנועה החמורות ואלומות המתנחלים. כל אלה הפכו את החיים בחברון, ובייחוד סביב נקודות ההתנחלות בה, לקשים מנשוא.

א. עוצר

הטלת עוצר על הפלסטינים באזור H-2, ובמיוחד בקרבתן של נקודות ההתנחלות, הפכה בראשיתה של האינתיפאדה למעשה שגרה. אזרחים פלסטינים רבים באזור הנתון לשליטת ישראל נדרשו לשהות בביתם ולא לצאת ממנו כל שעות היממה, במשך שבועות וחודשים ארוכים, מלבד כמה שעות פעם או פעמיים בשבוע, אז הוסר העוצר על-מנת לאפשר הצטיידות במצרכים. לרוב הוטל העוצר על כל אזור H-2, ופעמים הוא הוטל גם על אזור H-1 או רק בשכונות מסוימות במרכז אזור H-2. מעולם לא הוטל עוצר על מתנחלי חברון.²⁵

עם פרוץ האינתיפאדה הטיל הצבא על הפלסטינים באזור H-2 שלושה חודשי עוצר רצופים. בחודשים הבאים הטיל הצבא לסירוגין עוצר ממושך על התושבים בטענות שונות. ב-26.3.2001 הרג צלף פלסטיני שירה מתוך בשכונת אבו סנינה, באזור H-1, את התינוקת שלהבת פס, בת להתנחלות בחברון. מיד לאחר הריגתה הטיל הצבא שלושה שבועות של עוצר על תושבי H-2 הפלסטינים. בחודשים הבאים שוב הוטל לסירוגין עוצר ממושך בעילות שונות. ב-15.11.2002 נהרגו תשעה אנשי כוחות הביטחון הישראליים ושלושה מאנשי כיתת הכוננות של ההתנחלות קריית ארבע בירי של פלסטינים ממארב במה שמכונה "ציר המתפללים" בחברון. לאחר האירוע, הטילה ישראל על הפלסטינים באזור H-2 שישה חודשי עוצר רצופים. עוצר הוטל אז גם על שכונת באב א-זאויה, הנמצאת באזור H-1, בצמוד לאזור H-2, אשר כוחות הצבא השתלטו עליה במהלך מבצע "חומת מגן" באפריל 2002.

במהלך שלוש השנים הראשונות לאינתיפאדה הוטל עוצר על הפלסטינים באזור H-2 במשך למעלה מ-377 ימים מצטברים, בהם תקופות רצופות של עד 182 יום, עם הפסקות קצרות להצטיידות

²⁴ ראש הממשלה דאז, יצחק רבין, הוא שהחליט על הטלת הגבלות תנועה חמורות על הפלסטינים בחברון מיד לאחר הטבח במערת המכפלה. במקביל דחה רבין הצעה לפנות את מתנחלי העיר, למרות הסיכון שצפו להם גורמי מודיעין ישראליים.

²⁵ למידע נוסף על עוצר ועל הגבלות אחרות על חופש התנועה של הפלסטינים בימיה הראשונים של האינתיפאדה השנייה ר' בצלם, אזרחים במצור – הגבלות על חופש התנועה כענישה קולקטיבית, ינואר 2001.

במהלך שלוש השנים הראשונות לאינתיפאדה הוטל עוצר על הפלסטינים באזור H-2 במשך למעלה מ-377 ימים מצטברים, בהם תקופות רצופות של עד 182 יום, עם הפסקות קצרות להצטיידות. מניין הימים שבהם הוטל עוצר ולו לכמה שעות עולה על 500.²⁶

הסיבה העיקרית להטלת עוצר על הפלסטינים הייתה הרצון להגן על שגרת חייהם של המתנחלים היהודים בלב העיר ועל כוחות הביטחון הנמצאים במקום כדי להגן עליהם. הצבא, אשר נימק את הטלת העוצר בטעמי ביטחון, אימץ אותו כאמצעי מיידי, קל וזול. העוצר שימש גם לענישה קולקטיבית של פלסטינים בחברון; לא פעם הטיל הצבא עוצר על פלסטינים באזור H-2 בתגובה לירי על מתנחלים מתוך אזור H-1. עוצר הוטל גם בעת קיומן של חגיגות רבות משתתפים שארגנו מתנחלי חברון ברחובות העיר. בצבא נטען לא פעם כי העוצר נועד, בין השאר, להגן על הפלסטינים עצמם.

הפגיעה בתושבים הפלסטינים

הטלת עוצר היא הגבלת תנועה חמורה ביותר, שכן היא כוללת אנשים בבתייהם. האיסור המוחלט על יציאה מהבית במשך ימים ארוכים פגע באופן ישיר בכל תחומי החיים של האזרחים. מטבע הדברים, ככל שהעוצר נמשך זמן רב יותר, כך גדלה השפעתו על חיי היומיום של הנתונים בו. נקל לשער את הקשיים הכלכליים והנפשיים שהעוצר הממושך העמיד בפני משפחות שהיו נתונות בו, בעיקר משפחות עניות שגרו בצפיפות רבה בעיר העתיקה של חברון.

העוצר הממושך היה אחד הגורמים המרכזיים לעזיבתם המסיבית של תושבים מקרבת ההתנחלויות בחברון

תוצאות העוצר הממושך בחברון באו לידי ביטוי בעיקר בחורבן כלכלי, באובדן מקורות הפרנסה, בתזונה דלה, בלחצים הנובעים מכליאת משפחה בביתה לתקופה ארוכה ובפגיעה חמורה במערכות החינוך, הרווחה והבריאות. לפיכך, היה העוצר הממושך אחד הגורמים המרכזיים לעזיבתם המסיבית של תושבים מקרבת ההתנחלויות בחברון בשנותיה הראשונות של האינתיפאדה השנייה.

סמיר אל-קוואסמה, בן 56, שנאלץ לעזוב עם משפחתו את ביתם בשכונת תל רומיידה, ולסגור את חנות המכולת שניהל, סיפר בעדותו:

חייתי בבית הזה במשך 45 שנים. עברתי בו את תקופת הילדות וההתבגרות שלי, התחתנתי והבאתי לעולם עשרה ילדים... בתחילת האינתיפאדה השנייה המצב השתנה. הצבא הישראלי נהג להטיל לעיתים תכופות עוצר ממושך באזור שלנו. לרוב, הרשו לנו לצאת מהבתים לקנות מצרכים רק שעתיים מדי שבועיים. היו פעמים שהעוצר הוטל למשך חודש שלם. ההסרה של העוצר נעשתה בדרך כלל באופן פתאומי, בלי שהכריזו על זה בצורה מסודרת. לפעמים הסירו את העוצר בבוקר ולפעמים בלילה. היו מקרים שלא ידענו בכלל שהעוצר הוסר ולא הספקנו לקנות מצרכים.

אף אחד לא יכול לתאר לעצמו מה זה להיות כלוא עם 12 אנשים נוספים בבית של שני חדרים. בגלל הטלת העוצר הממושך המכולת הייתה סגורה. הייתי פותח אותה רק כשהעוצר הוסר. היקף המכירות ירד, התוקף של חלק מהמוצרים פג והתחלתי לספוג הפסדים.

²⁶ מניין ימי העוצר מסתמך על נתונים שנאספו מכמה מקורות מידע. בצלם והאגודה לזכויות האזרח פנו מספר פעמים לגורמים בצבא על-מנת לקבל נתונים מדויקים אודות מספר ימי העוצר שהוטלו באזור H-2, אך נענו כי אין באפשרות הצבא לספק נתונים מסוג זה.

שלושה מהבנים שלי, עבד אל-עזיז, פאדי ופיראס, עזבו את הבית בתל רומיידה ועברו לגור בבית אחר שלנו באזור H-1, שנמצא בתהליך בנייה. הם רצו לברוח מחיי הכלא, האימה והאבטלה שנכפו עלינו בגלל העוצר. שאר הילדים שלי לא יכלו ללכת לבית הספר והחיים שלנו בבית הפכו לבלתי נסבלים. כדי לפרנס את המשפחה נאלצתי למשוך כסף מתקציב שהיה מיועד לתשלום דמי השכירות של המכולת. עד היום אני חייב 5,000 דינר לבעל המכולת...

בגלל ההגבלות החמורות על התנועה בתל רומיידה ותוקפנות המתנחלים החלטנו לעזוב את הבית. בשנת 2003, בחג הקורבן, עברתי לגור עם המשפחה שלי בשכונת א-דחדוחא, סמוך ללשכת התנועה, מצפון לעיר חברון. שכרתי מכולת חדשה בשכירות שנתית...

מבחינת המשפחה שלי כבר מאוחר לחזור לתל רומיידה. הקמנו את הבית החדש שלנו ואני עובד במקום במכולת החדשה. מצד שני, אני מתגעגע מאוד לבית הישן. מאז שאבא שלי נפטר ב-2004 אימא שלי לוחצת שנחזור לבית הישן. היא אומרת שהיא רוצה להעביר את הימים האחרונים שלה בבית שבו היא חיה רוב ימיה.²⁷

העוצר פגע פגיעה קשה במצבם הבריאותי ובנגישותם לטיפול רפואי של רבים מתושבי מרכז חברון. זאת, הן בשל היעדר מענה הולם לטיפול חירום בשעת העוצר והן בשל השלכות ארוכות טווח של העוצר על תפקודן של מערכות הרפואה ועל בריאותם הכללית של התושבים. מרפאות ומרכזים רפואיים אשר שירתו בעבר את תושבי מרכז חברון נסגרו, והגישה של תושבי מרכז העיר לאזורים שבהם המשיכו לפעול מתקני הרפואה הייתה עם הטלת העוצר הממושך למשימה בלתי-אפשרית. חולים, נשים הרות וזקנים שנזקקו לביקור תדיר במרפאות ובבתי החולים לצורך טיפול ומעקב מצאו עצמם ללא מענה הולם. נשים הרות נאלצו, במקרים מסוימים, לעזוב את בתיהן לקראת סוף תקופת הריון, כדי שתוכלנה להגיע בזמן לבית החולים לקראת הלידה.

ד"ר תייסיר זאהדה, בן 52, הפעיל בעבר בית חולים קטן בשכונת תל רומיידה, ונאלץ לסגור אותו בשל העוצר הממושך. זאהדה סיפר בעדותו:

כשהתחילה האינתיפאדה השנייה המצב התחיל להתדרדר. בהתחלה הרשו לנו להשתמש בכלי רכב באזור, אחרי בדיקה וחיפושים והוכחה שאנחנו תושבי האזור. אבל המצב הזה לא נמשך הרבה זמן. הצבא הציב מחסומים קבועים וסגר את כל הדרכים המובילות אל האזור.

הצבא הישראלי התחיל לנקוט במדיניות של הטלת עוצר ממושך. הבתים שלנו התחילו להיות ממש בתי כלא. העוצר הוטל במשך ימים ושבועות. הסירו אותנו רק לכמה שעות, פעם בשבועיים או בחודש. אני והילדים שלי הסתכנו בטיפוס על קירות והסתננו החוצה כדי לקנות אוכל. הילדים שלי לא הלכו לבית הספר ואני סגרתי את בית החולים כי האנשים לא יכלו יותר להגיע אל האזור.

פתחתי באופן זמני מרפאה בשכונת באב א-זאויה באזור H-1. אבל המצב שם לא היה שונה בהרבה. העימותים הגיעו גם לשם והצבא הישראלי הרחיב את העוצר והטיל אותו גם על אזור H-1. כל פעם שמישהו זרק אבן הם [חיילים] היו מגיעים אל באב א-זאויה ומאלצים את הסוחרים לסגור את העסקים שלהם. במשך ארבע השנים הראשונות של האינתיפאדה המרפאה שלי פעלה בבאב א-זאויה, בלי הצלחה של ממש. בית החולים המקורי נשאר סגור.

חשבתי שהמצב יחזור לקדמותו, אבל טעיתי. הבנתי שלא אצליח לפתוח את בית החולים שוב. הצעתי את המכשירים ואת החומרים הרפואיים ששימשו אותי למכירה במחיר סיטונאי. חלק מהציוד נמכר במחיר זול מאוד...

²⁷ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-24.1.2007.

לא רק אני נפגעת. כל האזור נפגע מזה. בית החולים שירת בעיקר נשים שנתקפו צירים בשעות הלילה. כיום, הנשים שעומדות ללדת נאלצות ללכת ברגל עד למקום הכי קרוב שאליו יכול כלי רכב להגיע, ומשם לנסוע לבית החולים באזור H-1.²⁸

עוצר קטלני

פלסטינים שנמצאו מחוץ לבתייהם בזמן העוצר – אם משום שלא ידעו על הטלתו, אם בשל סיבה אחרת – נחשפו לסכנת חיים. זאת, בשל מדיניות אכיפת העוצר בצבא, הכרוכה במקרים רבים בירי אש חיה על פלסטינים שלכאורה הפרו את הוראות העוצר. בכמה מקרים חיילים ירו רימוני גז על פלסטינים שהיו מחוץ לבתייהם בשעה שהוטל עוצר על האזור. פעמים נעשה הדבר כדרך להודיע על הטלת העוצר, בלא שקדמה לכך כל הודעה מוקדמת. במקרים אחרים ירו חיילים רימוני גז כדי להעניש פלסטינים שלכאורה הפרו את העוצר.

בשיאה של האינתיפאדה, בשנים 2002-2004, הרגו חיילים באופן זה לפחות 35 אזרחים פלסטינים ברחבי הגדה המערבית, ופצעו רבים נוספים. מרביתם של ההרוגים היו קטינים בעת שנהרגו. לפחות שלושה מההרוגים מתו בעיר חברון: בסמה קייסיה, בת 35, נהרגה ב-17.4.2002; עבד א-רחים טוויל, בן ארבעים, נהרג ב-3.8.2002; ור'ראם מנאע, בת שנה, נהרגה ב-26.9.2002.

ר'ראם מנאע התינוקת מתה לאחר שחיילים ירו רימוני גז על מפרי עוצר בשכונת באב א-זאויה בחברון. אחד מרימוני הגז פגע בסבתה, עליא אל-וורידאת, ופצע אותה בראשה. ר'ראם, שהייתה אותה שעה בזרועותיה, שאפה גז ומתה בחלוף דקות אחדות.²⁹

הפסקת השימוש הנרחב בעוצר

בינואר 2003 הגישה האגודה לזכויות האזרח עתירה לבג"ץ בדרישה להסרת העוצר הממושך שהוטל אז על התושבים הפלסטינים בחברון. בעתירה נטען שהעוצר הממושך שנכפה על הפלסטינים באזור 2-H אינו חוקי.³⁰ העותרים טענו עוד כי אין הצבא מודיע לתושבים על הפסקות בעוצר, וכי גם כאשר נמסר על כך לתושבים, נמנע מהם בפועל לצאת מבתייהם. כן נטען, כי בהחלטתו להטיל עוצר כה ממושך התעלם הצבא מהפגיעה החמורה באוכלוסייה והטיל את מלוא המשקל על שיקולים ביטחוניים.

בתשובתה טענה המדינה שישנן הפסקות בעוצר המאפשרות לתושבים להצטייד במצרכים. עוד טענה המדינה כי העוצר נועד למנוע פגיעה במתנחלים, בפלסטינים ובכוחות הביטחון, וכי העוצר הוא אמצעי צבאי לגיטימי.³¹ בפסק הדין שניתן ב-9.7.2003 דחה בית המשפט את העתירה. יחד עם זאת נקבע בפסק הדין כי העוצר הינו אמצעי דרסטי, שעל המפקד הצבאי לשקול את השפעתו על האוכלוסייה האזרחית בטרם יעשה בו שימוש.³²

²⁸ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-25.1.2007.

²⁹ למידע נוסף בנושא ר' בצלם, עוצר קטלני – אכיפת העוצר בשטחים באמצעות ירי, אוקטובר 2002.

³⁰ בג"ץ 854/03, ד"ר סופיאן עבד אל-רחמאן סולטאן ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית. העתירה עסקה גם בעוצר שהוטל על השכונות אל-בוויר, אזון ואל-בקעה הסמוכות לחברון.

³¹ שם, הודעה לקראת דיון מטעם המשיב.

³² שם, פסק-דין, 9.7.2003.

על אף דחיית העתירה, חדל הצבא בשנת 2004 מהטלת עוצר בחברון לתקופות ממושכות. זאת, לאחר שפלסטינים רבים כבר עזבו את בתיהם וחנויותיהם בקרבת מוקדי ההתנחלות בעיר. בשנים 2005-2004 הוטל עוצר על תושבי אזור H-2, ועל שכונות מסוימות באזור H-1, לתקופות של ימים בודדים לכל היותר. זאת, בין אם בתגובה למעשי אלימות של פלסטינים, בין אם בתגובה למעשי אלימות של מתנחלים ובין אם כדי לאפשר למתנחלים לקיים אירועים ציבוריים. אירועים ממין זה מתקיימים בחברון בעיקר סביב חגי ישראל ומועדיה. עוצר הוטל אז על פלסטינים גם בזמן הלוויות של מתנחלים.³³

בשנת 2004 חדל הצבא מהטלת עוצר בחברון לתקופות ממושכות. זאת, לאחר שפלסטינים רבים כבר עזבו את בתיהם וחנויותיהם בקרבת מוקדי ההתנחלות בעיר

החל בשנת 2006 לא נעשה, ככלל, שימוש בעוצר באופן רשמי. כאשר התקיימו אירועים פומביים והמוניים של מתנחלי חברון, הודיעו נציגי הצבא למשפחות הפלסטיניות הבודדות שהאירועים היו אמורים להתקיים בסביבת ביתם המיידית, כי לא יוכלו לצאת את ביתם או להיכנס אליו במשך מספר שעות עד יום שלם.

ב. האיסור על תנועת פלסטינים במרכז העיר

בפברואר 1994, מיד לאחר הטבח במערת המכפלה, סגרה ישראל קטע מרחוב השוהדא לתנועת כלי רכב פלסטיניים, בטענה שהדבר דרוש לצורך שמירה על ביטחון המתנחלים. הכניסה ברכב לקטע הרחוב, שהנו הרחוב הראשי של מרכז העיר, הותרה רק לפלסטינים שגרו בו. בקטע רחוב זה פעלו עשרות חנויות פלסטיניות, אשר נסגרו כולן במצוות הצבא (ר' להלן, חלק ג'). שתי תחנות הדלק שברחוב נסגרו גם הן. בשנים הבאות נפתח קטע הרחוב ונסגר לסירוגין.³⁴ משפרצה האינתיפאדה השנייה, בשנת 2000, שבה ישראל ואסרה על פלסטינים לנוע ברחוב זה וברחובות רבים נוספים.³⁵

במרוצת האינתיפאדה הגביל הצבא יותר ויותר את תנועתם של פלסטינים ברחובות נוספים המוליכים לנקודות ההתנחלות. נוסף על הקטע מרחוב השוהדא שבו נאסרה תנועת כלי רכב פלסטיניים נאסרה כעת התנועה כמעט לכל אורכו של הרחוב. היום סגורים לתנועת פלסטינים ברכב וברגל גם רחובות נוספים, בהם הרחובות הסמוכים להתנחלות אברהם אבינו ומרבית רחוב א-סהלה. רחובות ראשיים נוספים אסורים לתנועת כלי רכב פלסטיניים, בהם הרחובות בשכונת ואדי אל-חסין, בשכונת א-סלאימה ובשכונת תל רומיידה, הכבישים המקיפים את שכונת א-סלאימה וכביש קריית ארבע, ששימש בעבר את התושבים הפלסטינים.

ההגבלות על תנועת הפלסטינים נאכפות באמצעות מערך גדול של מחסומים מאוישים וחסימות פיזיות. באוגוסט 2005 מנה משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים (OCHA) 101 מכשולים מסוגים שונים בתוך אזור H-2. המחסומים המאוישים מונעים מפלסטינים מאזור H-1 לעבור לאזור

³³ כך למשל, ב-18.12.2005 הוטל עוצר על התושבים הפלסטינים במרכז העיר חברון על מנת לאפשר את קיומה של הלוויה בבית הקברות היהודי בעיר.

³⁴ ר' למשל, עמוס הראל ויאיר שלג, "רחוב אל-שוהדא נפתח לתנועה; המתנחלים הפגינו בתגובה", הארץ, 20.8.99; וגם עמוס הראל ונדב שרגאי, "עקבות מבצעי הפיגוע ליד תרקומיא מובילים לשטח ביי", הארץ, 1.11.99.

³⁵ ככלל, תנועה רגלית של פלסטינים ברחוב השוהדא הותרה בשנת 2001 רק לתושבי הרחוב.

H-2 בכלי רכב ומגבילים את המעבר הרגלי. לאורך מרבית שנות האינתיפאדה נאלצו פלסטינים שגרים מעבר למחסום להירשם אצל הצבא כדי שיותר להם להגיע לבתיהם.

מערך איסורי התנועה נבנה כך שתיווצר רצועת שטח רציפה במרכז חברון, שבה נאסרת כליל תנועת כלי רכב פלסטיניים. רצועה זו, המשתרעת מההתנחלות קריית ארבע במזרח ועד בית הקברות היהודי במערב, מופרדת משאר חלקי העיר, והצבא מפקח על כניסת הפלסטינים אליה ומגביל אותה. במרכז של רצועת השטח ישנם קטעי רחוב רבים, שהצבא אוסר בהם אף על תנועת הולכי רגל פלסטינים. הבולט והחשוב שבהם הוא רחוב השוהדא, רחובו הראשי של מרכז העיר, הסגור לתנועה פלסטינית ברכב וברגל בין נקודות ההתנחלות בית הדסה ואברהם אבינו.

מטרתם המוצהרת של איסורים נרחבים אלה הריהי יצירת הפרדה בין ישראלים לפלסטינים בחברון. וכך נכתב בהודעת המדינה שהוגשה לבג"ץ בנושא זה בחודש נובמבר 2005:

מתחילת אירועי הלחימה בספטמבר 2000 שורר בעיר חברון מצב ביטחוני מיוחד, המתאפיין באירועי טרור ולחימה בהיקף נרחב – אירועים שגבו מחיר דמים כבד הן בקרב היהודים הגרים בחברון והן בקרב התושבים הפלסטינים. אירועים אלו התרחשו בעיקר באזור H-2 של העיר חברון, שבו מתגוררות האוכלוסייה הישראלית והאוכלוסייה הפלסטינית זו לצד זו.³⁶

במרוצת האינתיפאדה הגביל הצבא יותר ויותר את תנועתם של פלסטינים ברחובות המוליכים לנקודות ההתנחלות

בהמשך המסמך עומדת המדינה על האמצעים הנדרשים, לשיטת הצבא, לצורך ההגנה על מתנחלי חברון – יצירתם של מרחבי הגנה בלבה של העיר:

על-פי התפיסה המבצעית של כוחות צה"ל בחברון, יש צורך לעת הזו בקיומו של "מרחב הגנה" בסמוך למקומות המועדים לפיגועי טרור, ובהם שכונות היישוב היהודי בעיר, שבו בשגרה לא נוצרת התקהלות רבה של אנשים, וניתן להבחין ביתר קלות בגורם עוין המבקש להתקרב לעבר יעדו ולסכל את הפיגוע המיועד.

על-פי הערכת הגורמים הפיקודיים הבכירים ביותר בצה"ל, קיים הכרח ביטחוני ומבצעי במרחבי הגנה כאמור, הן לצורך שמירה על שלומם של חיילי צה"ל והן לצורך שמירה על חייהם של התושבים היהודים המתגוררים בחברון.³⁷...

תפקידם של המחסומים והחסימות הוא ליישם את תפיסת ההפרדה האמורה, הפרדה בין כלל העיר חברון לבין השטח שהוגדר כ"אזור היישוב היהודי". אולם, אזור זה אינו אלא לב לבה של העיר הפלסטינית, והוא מתפרס על-פני רחובות מרכזיים, וכולל בתוכו אלפי יחידות דיור פלסטיניות ומאות רבות של בתי עסק.

³⁶ בג"ץ 11235/04, עיריית חברון ואח' נ' מדינת ישראל ואח', הודעת המדינה, 16.11.2005, סעי' 22.

³⁷ שם.

המעבר בין השוק הסיטונאי לקסבה, 2007
תצלום: קרן מנור / אקטיבסטילס

המעבר בין השוק הסיטונאי לקסבה, 1999
תצלום: נאאף השלמון / מרכז אל-וטן

הפגיעה בתושבים הפלסטינים

סגירת הרחובות המרכזיים שיבשה את חיי הפלסטינים בחברון לבלי-הכר, ופגעה אנושות בזכויותיהם לעבודה ולפרנסה, לבריאות, לחינוך, לחיי משפחה וחברה ולקבלת שירותים בסיסיים.

השפעתה של סגירת הרחובות ניכרת הרבה מעבר לשטח הסגור עצמו. רצועת השטח שבה נאסרת תנועת כלי רכב היא מעין חיץ הקוטע את נתיבי המעבר בין דרומה של העיר חברון לצפונה. נתיבים אלה שימשו בעבר דרך קבע את כלל תושבי העיר והאזור, שנאלצים כיום לבצע עיקופים ארוכים כדי להגיע ליעדם. מטבע הדברים, הנפגעים העיקריים מסגירת הרחובות הם תושבי מרכז העיר. כך למשל, תושב העיר העתיקה המבקש לעבור מצידו האחד של רחוב השוהדא לצידו האחר נאלץ להקיף את כל מרכז העיר, לעבור במחסומים ולטפס בעליות.

**סגירת הרחובות המרכזיים
שיבשה את חיי הפלסטינים
בחברון לבלי-הכר, ופגעה
אנושות בזכויותיהם לעבודה
ולפרנסה, לבריאות, לחינוך,
לחיי משפחה וחברה ולקבלת
שירותים בסיסיים**

רג'אא ח'טיב, תושבת תל רומיידה, סיפרה בעדותה:

כל הדרכים המובילות לשכונה סגורות, ובנוסף המחסום שנמצא מול הבית מקשה עלינו את התנועה. אנחנו חיים בעצם באזור סגור לחלוטין. אפשר להגיע הביתה בהליכה בלבד ולא בכלי רכב.³⁸

³⁸ עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-21.1.2007.

כתוצאה מהאיסורים על התנועה, אשר מתלווים אליהם איסורים על פתיחת חנויות ועסקים, אבדו מקורות פרנסתם של אלפים מבני העיר. המסחר באזור זה שותק לחלוטין. כפי שנראה להלן, חנויות רבות נסגרו גם מבלי שהוצא לגביהן צו סגירה, לאחר שהצבא אסר על פעולתן ללא כל צו או משום שהפעלתן הפכה לבלתי-כדאית באזור שאינו נגיש עוד ללקוחות ולספקים.

החל בשנת 2001 חסם הצבא בהדרגה את כל הכניסות לבתיהם של התושבים לאורך רחוב השוהדא

החל בשנת 2001 חסם הצבא בהדרגה את כל הכניסות לבתיהם של התושבים לאורך רחוב השוהדא ואת חלק מהכניסות לבתי הפלסטינים הסמוכים להתנחלות בתל רומיידה. בין השאר השתמשו חיילים בריתוך דלתות הבתים הפונות אל הרחוב על-מנת לחסום את הגישה דרכן. התושבים נאלצו לבחור באחת משתי אפשרויות: או להשתמש בדרכים חלופיות הכרוכות בטיפול קשה ומסוכן, לא פעם תוך מעבר בגגות של בתים סמוכים, או לעזוב את האזור.³⁹

הנא' אבו הייכל, גם היא תושבת תל רומיידה, סיפרה:

מאז חודש נובמבר 2004 אסור לנו להשתמש בכניסה הראשית לבניין, דרך ההתנחלות, ומאז אנחנו מגיעים לבית דרך מטעי הזיתים, שנמצאים בשטח הררי מאחורי הבית. אימא שלי סובלת ממחלות לב, לחץ דם וסכרת... ההליכה הזאת קשה לה מאוד... אנחנו נצורים בתוך הבית שלנו, כאילו אנחנו בבית סוהר.⁴⁰

גזירות ממין זה מוטלות בשנים האחרונות משך כל ימות השנה על אנשים רבים, ובהם זקנים, נשים, הרות, חולים וילדים. האגודה לזכויות האזרח פנתה שוב ושוב בעניין זה לרשויות הנוגעות בדבר.⁴¹

מימין: זאהירה קפשה, בת 55, תושבת רחוב השוהדא במרכז חברון, נאלצת לצאת את ביתה דרך גג השכנים בשל סגירת רחובה לתנועת פלסטינים. משמאל: דלת דירתה הפונה לרחוב, שרותכה על-ידי הצבא. תצלומים: מוסא אבו השש ואורן יעקובוביץ'

בחלק מהמקרים מונע הצבא מפלסטינים שנטשו את בתיהם לשוב אליהם. כך קורה למשל באזור באב אל-ח'אן, שבין נקודת ההתנחלות אברהם אבינו לבין מערת המכפלה. פחריה אל-תורכ, שבבעלותה בניין בשכונה זו, מסרה: "לא הצלחנו לחזור אל הבית בכלל. בכל פעם שניסינו להגיע הביתה אמרו לנו

³⁹ בשנת 2007 התיר הצבא לארבע המשפחות שנותרו ברחוב השוהדא להשתמש בכניסות הראשיות לבתיהן.

⁴⁰ עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו השש ב-26.9.2006. בחודש ינואר 2007 הותר לבני המשפחה להיכנס לביתם מן הכניסה הראשית.

⁴¹ מכתבים מהאגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי של מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית, 29.4.2003 ו-15.6.2003; מכתבים מהאגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי לממשלה, 1.3.2004, 29.11.2004, 27.8.2006; ועוד.

שמדובר בשטח צבאי סגור ושאסור לנו להיות באזור או להתקרב אליו. הדברים וההיטים שלנו עדיין בתוך הבית.⁴²

מידת נגישותם של פלסטינים בכל מרכז העיר, וביתר שאת בקרבתן של נקודות ההתנחלות, לשירותים חיוניים, ובכללם שירותי בריאות, חינוך ותברואה, התדרדרה ביותר. כך למשל, ידוע לבצלם ולאגודה לזכויות האזרח על מקרים שבהם חוסר הנגישות לשירותי רפואה הביא נשים הרות לעזוב את בתיהן הסמוכים לנקודות ההתנחלות, ולעבור להתגורר באזורים אחרים של העיר.

האיסור על תנועת כלי רכב פלסטיניים במרכז העיר פוגע קשות גם ביעילותם של שירותי החירום וההצלה. אמבולנסים פלסטיניים אינם מורשים להיכנס לאזור H-2, אלא לאחר תיאום עם ישראל.

כאשר מי מתושבי מרכז חברון הפלסטינים נזקק לטיפול רפואי דחוף ואין די זמן לתאם מעבר של אמבולנס עם הרשויות הישראליות לצורך פינוי, הוא נאלץ להגיע רגלית לאזורים המותרים לתנועת כלי רכב, ורק משם יפונה לאחד מבתי החולים. אדם שנזקק לפינוי דחוף באמצעות אמבולנס יתקשה, מן הסתם, לכתת רגליו אל מחוץ למרכז העיר. להערכת הסהר האדום הפלסטיני, בשל החסימות באזור העיר העתיקה של חברון עלה בעשר דקות משך הזמן הממוצע

מידת נגישותם של פלסטינים בכל מרכז העיר, וביתר שאת בקרבתן של נקודות ההתנחלות, לשירותים חיוניים, ובכללם שירותי בריאות, חינוך ותברואה, התדרדרה ביותר

הנדרש כדי להגיע למטופלים באזור H-2. כאשר נדרש תיאום עם הצבא לצורך מעברו של אמבולנס בנתיב מסוים, בדרך כלל דרך מחסום מאויש, מגיע זמן ההגעה הממוצע עד ל-47 דקות.⁴³

באופן דומה נאסרת כניסת כלי רכב של עיריית חברון לאזור מרכז העיר ללא תיאום מראש עם הרשויות הישראליות. תיאום כזה, אפשר שייקח אף מספר ימים. יכולתם של צוותי העירייה לספק מענה מידי לתקלות בתשתיות החשמל, הטלפון, המים והביוב נפגעה קשות, וידוע על מקרים שבהם משפחות נותרו בשל כך ללא אספקת מים או חשמל במשך מספר ימים.

כוחות הצבא אוסרים, בין השאר, על תלמידות בית הספר קורטובה ועל מוריו לעבור בקטע של רחוב השובה, המוביל לבית ספרן. בשל כך ובעל כורחן, הופנו התלמידות משך תקופה ארוכה לדרך עפר תלולה ומסוכנת על מנת להגיע אליו. גם בעוברן בדרך זו, או בגרם המדרגות שנבנה עליה לאחרונה, הן נתונות להתקפות קבועות מצד ילדי מתנחלים, לנגד עיני חיילים המוצבים במקום. במהלך שנות האינתיפאדה צנח מספר התלמידות בבית ספר זה ב-55%.⁴⁴ לאורך רחוב השובה פועלים שני בתי ספר נוספים, אל-איברהימייה ואל-פיחאא, אשר גם תלמידיהם סובלים מהגבלות דומות.

בעדותה סיפרה סיארה ביטאר, אלמנה ואם לשבעה, שביתה סמוך למערת המכפלה :

בכל פעם שאני רוצה לחזור הביתה, שוטרי משמר הגבול במחסום שליד הבית מעכבים אותי. הם שואלים מי אני, איפה אני גרה ועורכים חיפוש בחפצים שלי, ואפילו בשקיות האוכל. כל פעם אני צריכה להסביר איפה אני גרה ושאיני בעלת הבית שמול המחסום... קל לנו לצאת

⁴² תצהירה נגבה ב-12.9.2005.

⁴³ OCHA, Humanitarian Update, July 2005, p. 2.

⁴⁴ נתוני מחלקת החינוך של חברון, משנת הלימודים 1999-2000 ועד שנת הלימודים 2004-2005.

מהבית אבל קשה לנו לחזור... מה שהכי קשה לנו זה הניתוק מבני המשפחה ומהחברים, שאינם מורשים לבקר אותנו... מעולם לא חשבתי לעזוב את הבית, יהיה מה שיהיה.⁴⁵

ההגבלות על תנועת הפלסטינים מוטלות גם בדרכים המקשרות בין מרכז העיר לבין ההתנחלות קריית ארבע. הישאלו אבו סעיפאן גר עם בני משפחתו בוואדי אל-חסיין, שבצמוד לה הוקמה ההתנחלות קריית ארבע. אבו סעיפאן מסר בעדותו:

בשנת 2002 הצבא סגר את הדרך המובילה לוואדי אל-חסיין. מאז, אסור להיכנס לשכונה עם כלי רכב. זה גורם לנו להרבה קשיים בחיי היומיום. למשל, את המצרכים לבית, כמו מוצרי מזון ובלוני גז לבישול, אנחנו נאלצים לסחוב בידיים ובעגלות יד. בנוסף, בשכונה שלנו יש תמיד מחסור במים, ובעבר נהגנו לקנות מים ממובילים שהגיעו עם מכליות עד הבית ומילאו את מכלי המים שעל הגג. מאז שסגרו את הדרך, המובילים לא יכולים להגיע אלינו. סגירת השכונה לכלי רכב פוגעת גם בנגישות שלנו לשירותים רפואיים...⁴⁶

היעדר הצדקה ביטחונית וענישה קולקטיבית

חלק מהגבלות התנועה המוטלות על פלסטינים במרכז חברון, יש בהן כדי לספק הגנה למתנחלים מפני התקפות אפשריות מצדם של פלסטינים.⁴⁷ אך בחלק מהמקרים ברור כי אין בין הגבלות שהוטלו על תנועת פלסטינים ברחובות חברון ובין הניסיון למנוע פגיעה בישראלים דבר וחצי דבר.

בחלק מהמקרים ברור כי אין בין הגבלות שהוטלו על תנועת פלסטינים ברחובות חברון ובין הניסיון למנוע פגיעה בישראלים דבר וחצי דבר

במקרים רבים, גם לאחר שנערך להולכי רגל פלסטינים בידוק ביטחוני מקיף ונמצא כי אינם מסכנים איש ואינם חשודים בדבר, עדיין נאסר עליהם לנוע באותם רחובות שנאסרו לתנועת פלסטינים. במקרים אחרים מנעו חיילים מעבר של פלסטינים ברחובות העיר אף כי ידעו כי אלה יכולים להגיע למחוז חפצם בדרכים חלופיות. כך עולה למשל מתיאורו של חייל ששירת בחברון במהלך האינתיפאדה, אשר נתן את עדותו לארגון "שוברים שתיקה":

תפקידנו היה לעצור את הפלסטינים... להגיד להם שאסור להם לעבור... ידענו שיש דרך שכן אפשר לעבור. אז מצד אחד, לנו אסור לתת להם לעבור, ומצד שני, [היו] כל מיני זקנות שצריכות לעבור פחות או יותר לבית שלהן, אז בעצם הצבענו להן על הכיוון של הפרצה... שדרכה הן יכולות לעבור בלי שאנחנו נראה. זה היה מין אבסורד כזה... הקצינים שלנו גם ידעו על הפרצה; הם סיפרו לנו עליה...

זה גרם לנו מאוד לפקפק למה אנחנו נמצאים במחסום הזה. למה אסור? זה היה ממש עונש קולקטיבי. כל מחבל ידע על הפרצה ויעבור בה. אז זה פשוט סוג של עונש קולקטיבי. אסור לעבור כי אסור לעבור. אם אתם רוצים לעשות פיגוע, אז שם, שם ימינה, ופנו שמאלה אחר כך. אבל אם אתם לא רוצים לעשות פיגוע תצטרכו לעשות עיקוף מאוד גדול, או שלא תוכלו להגיע בכלל.⁴⁸

איסורים על תנועת פלסטינים המוטלים ללא צו חוקי

⁴⁵ עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-8.1.2007.

⁴⁶ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-12.12.2006.

⁴⁷ יצוין, כי לא די בכך בלבד כדי להצדיק מבחינה משפטית את הטלתה של הגבלת תנועה. ר' להלן, פרק 6.

⁴⁸ שוברים שתיקה, קובץ עדויות מחברון, עמוד 6.

משך מרבית שנות האינתיפאדה נמנע הצבא מעיגון של מגבלות התנועה שהטיל בחברון בצווים רשמיים, וההוראות על הטלתן הועברו לחיילים בעל-פה בלבד. רק בסוף שנת 2005, בעקבות עתירה לבג"ץ, פרסם המפקד הצבאי סדרה של צווים המעגנים הגבלות שונות על תנועת הפלסטינים, וזאת בהתאם לתכנית "מרחבי ההגנה" שהוצגה בפני בית המשפט.

יחד עם זאת, כוחות הצבא ממשיכים גם כיום להטיל על הפלסטינים במרכז העיר הגבלות נרחבות אשר אינן מגובות בצווים רשמיים, ואשר אף לשיטתו של הצבא הינן בבחינת חריגה מסמכות.

כך למשל, נאסר על פלסטינים במשך מרבית שנות האינתיפאדה ללכת ברחוב השוהדא, רחובה הראשי של מרכז חברון, מבלי שהוצא כל צו רשמי המסמך את הכוחות לעשות זאת. חיילים שמנעו מעבר של פלסטינים ברחוב זה טענו, כי על-פי ההוראות המפורשות והברורות שניתנו להם, מדובר ב"ציר סטרילי" האסור כליל לתנועת פלסטינים.⁴⁹

בהתחשב בתקופה הארוכה שבה נאכפו הגבלות אלה וממידע שנאסף, ברור כי אין מדובר בגחמות של חיילים בשטח, אלא בהוראות של הדרג הפיקודי, אשר בהיעדר צו הינן בגדר חריגה מסמכות. נראה כי גורמי הצבא האחראים לכך חרגו בעקביות מסמכותם ואף הפרו את התחייבות הצבא בפני בג"ץ בדבר הטלת איסורי תנועה בצווים רשמיים בלבד.

כוחות הצבא ממשיכים גם כיום להטיל על הפלסטינים במרכז העיר הגבלות נרחבות שאינן מגובות בצווים רשמיים, ושהינן בבחינת חריגה מסמכות

בחודש דצמבר 2006, בעקבות פניית האגודה לזכויות האזרח ליועץ המשפטי הצבאי לגדה המערבית, הודו בצבא כי תנועת פלסטינים ברחוב השוהדא נאסרה במשך שנים ללא שהוצא כל צו המורה על כך, וזאת לדבריהם "בשגגה". מלשכת היועץ המשפטי נמסר, כי הועברה הנחייה חדשה שתבטל את האיסור.⁵⁰ בימים שלאחר הודאה זו הצליח קומץ פלסטינים ללכת ברחוב השוהדא. החיילים אפשרו את מעבר הפלסטינים ברחוב רק בליווי צבאי צמוד ומסיבי ולא לפני שערכו אותם שעה ארוכה, וערכו בדיקה על גופם.

לא חלף שבוע ימים וחיילים המוצבים במקום הודיעו לפלסטינים שביקשו לעבור ברחוב כי לא יאפשרו עוד את המעבר. בהמשך נודע כי מח"ט חברון הוא שנתן את ההוראה הסותרת. או אז נמסרה מלשכת היועץ המשפטי לגדה הודעה מתוקנת: "בימים אלו נבחנת מחדש בצה"ל סוגיית פתיחת מקטעים מסוימים ברחוב זה".⁵¹ חודשים לאחר מכן עדיין נאסרת תנועת פלסטינים ברחוב השוהדא. פירוש של דבר הוא כי ההוראה הניתנת היום לחיילים בעניין זה עודנה חורגת מן הצווים שהוציא אלוף הפיקוד וסותרת את התחייבות הצבא לבג"ץ.⁵²

מתן הוראות ממין זה ללא צו וחריגה מסמכות בכל הנוגע להגבלות על תנועת פלסטינים בחברון חמורים במיוחד והם בבחינת חוספת חטא על פשע: כאילו אין די בנזק הנגרם לתושבי חברון

⁴⁹ ככל הידוע, מעולם לא הוצא בצבא צו האוסר על פלסטינים ללכת ברגל ברחוב זה או אחר בחברון.

⁵⁰ מכתב מהראל וינברג, לשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית, לאגודה לזכויות האזרח, 25.12.2006. טענת ה"שגגה" הופיעה כבר באוגוסט 2002 בתשובת המדינה לעתירה נגד סגירת השווקים "באב אל-ח'אן" ו"חוזק אל-פאר" הסמוכים לרחוב השוהדא: "בשל תקלה לא הוצא צו סגירה בכתב". ר' בג"ץ 4639/02, עבד אלסאלם קצראווי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באיו"ש ושר הביטחון, תגובה משלימה מטעם המשיבים, 5.8.2002.

⁵¹ מכתב מהראל וינברג, לשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית, לשי ניצן, פרקליטות המדינה, 31.1.2007. מכתבו צורף לתשובת פרקליטות המדינה לפניית האגודה לזכויות האזרח, 31.1.2007.

⁵² לצפייה בסרטון וידאו המתאר את פתיחתו של רחוב השוהדא ואת סגירתו מחדש ר' אתר בצלם, http://www.btselem.org/hebrew/video/20070311_shuhada_closed.asp.

הפלסטינים שאינם יכולים לנוע בחופשיות ברחובות עירם, הפרקטיקה הזאת פותחת פתח לפגיעה שרירותית בזכויות האדם שלהם, ללא בקרה, ללא שקיפות, דבר המקשה מאוד על התושבים הנפגעים לממש את זכותם להשיג על הפגיעה בהם.

מתנחלי חברון וההגבלות על הפלסטינים

“אני לא מוכן שערבי יעבור ליד הבית שלי”. (ילד, תושב ההתנחלות בית הדסה, ספטמבר 2005)⁵³

קצין צבא בכיר ששירת בחברון סיפר בראיון עיתונאי על הקשר שבין מפקדי החטיבות בעיר לבין המתנחלים: “הם [המפקדים] בהחלט מייצגים את האינטרסים של התושבים היהודים שם. התושבים היהודים ממררים להם את החיים והם מנסים להקטין את החיכוך אתם. היו מח”טים שרצו להתלקק לאנשי היישוב היהודי, אבל בסך הכול המפקדים בצבא הם כלי בידי המתנחלים.”⁵⁴

עם פרוץ האינתיפאדה הכינו ראשי ההתנחלות בחברון מסמך המלצות עבור מח”ט חברון, ובו רשימת דרישות לסגירת רחובות לתנועת פלסטינים ברכב וברגל. במסמך נכתב בין השאר: “תיאסר תנועת כלי רכב ערביים ברחובות הבאים: א. תרפ”ט. ב. דוד המלך. ג. עמק חברון (תנובה). ד. אסתר. ה. ציר 160 מק. ארבע למעקה. ו. ציר הנביאים.”⁵⁵ וכן:

- תיאסר תנועת הולכי רגל ערבים בקטעים הבאים:
- א. הכביש מעל א. ידי (מאחורי הש.ג.) (למעט תושבי המקום).
- ב. רח’ דוד המלך בין תחנת הדלק לבית קסטל (למעט תושבי המקום).
- ג. השלאלה הקטנה.
- ד. סמטת תנובה.
- ה. בקסבה – סמטת עינב (צמודה לבתי היהודים) (למעט תושבי המקום).
- ו. סמטת ארז.⁵⁶

הדרישות שהוצגו במסמך המתנחלים זהות כמעט לחלוטין להגבלות שהצבא הטיל בסופו של דבר על תנועת הפלסטינים במרכז חברון. דפוס סגירת הרחובות בפני פלסטינים בקרבתן של ההתנחלויות, לצד התבטאויות גלויות של מתנחלי העיר על כוונתם “לייהד” את העיר ולחיות בסביבה “נקייה מערבים”,⁵⁷ מלמד כי שורשם של האיסורים על תנועת פלסטינים באזור זה נעוץ ככל הנראה בכניעה של הצבא לדרישותיהם הגזעניות של מתנחלים.

חייל ששירת בחברון בתחילת האינתיפאדה השנייה סיפר בעדותו על הנסיבות שבהן הוחלט בצבא על הרחבת איסורי התנועה המוטלים על פלסטינים במתחם א-סהלה:

עד 2001 ציר אסתר [הרחוב התוחם הדרומי של מתחם א-סהלה] היה פתוח לתנועה של פלסטינים. לא רגלית אבל כן כלי רכב. בסוף 2001 או בתחילת 2002, לא זוכר בדיוק, המתנחלים התחילו לנסוע משם, למרות שהם יכלו לנסוע בציר תנובה [הרחוב התוחם הצפוני של המתחם]. אנחנו בפלוגה הבנו שהם נוסעים משם כדי להרחיב את הטריטוריה שלהם. הם התלוננו בצבא שזורקים עליהם שם אבנים, אז מהר מאוד אמרו לנו למנוע ברחוב הזה גם

⁵³ הדברים נאמרו ב-12.9.2005 במהלך סיור שערכו בחברון אנשי האגודה לזכויות האזרח.

⁵⁴ מירון רפפורט, “עיר רפאים”, הארץ, 18.11.2005.

⁵⁵ “הגבלת תנועה לערבים, המלצות שיוגשו למח”ט”, 1.11.2000, סעיף 2. ראשי המתנחלים נוהגים לכנות את רחובות חברון בשמות עבריים שהעניקו להם.

⁵⁶ שם, סעיף 3.

⁵⁷ ר’ למשל סרטון וידאו בנושא, אתר בצלם, http://www.btselem.org/hebrew/video/20070416_Tel_Rumeida.asp

תנועה רגלית של פלסטינים. הרחוב הפך להיות סטרילי. זה המונח שהשתמשו בו בתדריכים. לנו כחיילים היה ברור שאנחנו צריכים לשמור על מתנחלים וכדי לשמור עליהם אנחנו סוגרים גם את הכביש הזה.⁵⁸

תייסיר אבו עיישה, תושב שכונת תל רומיידה, שבסמוך לביתו הוקמה נקודת התנחלות, סיפר בעדותו על אירוע שהתרחש בתחילת האינתיפאדה השנייה, ואשר מצביע אף הוא על הקשר בין דרישות המתנחלים לבין מדיניות הצבא, בכל הנוגע להגבלות על תנועת פלסטינים:

יום אחד, אשתו של המתנחל איתן פליישמן חסמה עם האוטו שלה את הכניסה לרחוב שמוביל להתנחלות ואל הבית שלנו. היא לא הסכימה להזיז את האוטו שלה עד שהצבא יסגור את הכבישים למכוניות פלסטיניות. באותו היום הצבא סגר את הדרכים שמובילות לתל רומיידה, והן עדיין סגורות. אסור לפלסטינים לנסוע באזור הזה באוטו שלהם. אנחנו יכולים להגיע עם אוטו רק למרחק של מאתיים או שלוש מאות מטרים מהבית. אני נאלץ לסחוב בלוני גז ומצרכי מזון על הכתפיים שלי ממחסום באב א-זאויה, בדרך שעולה אל הבית.⁵⁹

גם בכל הנוגע לאיסור על חזרת פלסטינים לבתים שננטשו ניכרת השפעה לדרישות המתנחלים. במצגת שהכין המנהל האזרחי תוארה בתמצות מדיניות הצבא ב"סמטת הגמלים" שבסמוך לה נמצאת ההתנחלות אברהם אבינו: "המתחם נטוש, צה"ל אינו מאפשר חזרת פלסטינים למקום בשל התנגדות היהודים."⁶⁰

* * *

בבסיס האיסור על תנועת פלסטינים במרכז העיר עומדים כניעה לדרישות גזעניות מצד מתנחלי חברון, וניסיון לייחוד האזור באמצעות יצירת הפרדה על בסיס של שיוך לאומי

עד כה, פניות רבות של האגודה לזכויות האזרח, של בצלם ושל ארגונים נוספים, לרבות עתירות שהוגשו לבג"ץ,⁶¹ לא הובילו לביטולם של איסורים ומגבלות אלה על תנועת הפלסטינים במרכז חברון. המדינה הודתה בפני בג"ץ בקיומם של איסורי התנועה, והסבירה כי כוחות הביטחון פועלים ליצירתה של הפרדה בין הפלסטינים ליהודים.⁶² הפרדה זו דרושה, לשיטתה של ישראל, לצרכי ביטחון, כלומר כדי להגן על המתנחלים ועל כוחות הביטחון הישראליים מפני התקפות של פלסטינים.

אולם, כפי שראינו, מאחורי המונח "מרחבי הגנה" עומדת פגיעה שיטתית בחופש התנועה של הפלסטינים בעיר. פגיעה זאת נועדה לאפשר אורח חיים תקין למתנחלים ישראלים שמלכתחילה יושבים בעיר בניגוד לחוק הבינלאומי (ר' להלן, פרק 6). הבסיס היחיד להבחנה בין אנשים בחברון, בכל הנוגע לחופש התנועה ולזכויות אחרות, הוא אפוא שיוכם הלאומי.

הנה כי כן, בבסיס האיסור על תנועת פלסטינים במרכז העיר עומדים כניעה לדרישות גזעניות מצד מתנחלי חברון לאפשר להם לנהל את חייהם בסביבה "נקייה מערבים", וניסיון לייחוד האזור באמצעות יצירת הפרדה על בסיס של שיוך לאומי.

⁵⁸ עדותו נגבתה על-ידי אופיר פוירשטיין ב-15.4.2007.

⁵⁹ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-4.1.2007. לעדותו המלאה ר' נספח א'.

⁶⁰ המנהל האזרחי, הפרות חוק – יהודים באירועי "גאות ושפל" – העיר חברון (מצגת).

⁶¹ בג"ץ 11235/04, עיריית חברון נ' מדינת ישראל; בג"ץ 6869/05 הוועד לפיתוח חברון נ' מדינת ישראל. העתירות עדיין תלויות ועומדות בפני בית המשפט העליון.

⁶² ר' הערה 36.

ג. סגירת בתי עסק פלסטיניים

הקסבה של חברון וסביבותיה היו בעבר אחד ממרכזי המסחר החשובים בגדה המערבית. כיום, מרבית החנויות באזור זה סגורות, חלקן במצוות הצבא וחלקן בשל ההגבלות החמורות על תנועת פלסטינים באזור זה ובשל השפל הכלכלי שהאזור יודע מאז תחילת האינתיפאדה כתוצאה מהגבלות אלה. לאורך שנות האינתיפאדה מנעו העוצר ויתר ההגבלות על תנועת הפלסטינים מקונים להגיע לאזור באופן סדיר. כתוצאה, בעלי עסקים רבים, על משפחותיהם, איבדו את מקור פרנסתם.

מכלול ההגבלות הנחית מכת מוות כלכלית, לא רק על בעלי חנויות שנסגרו בצו ועל בעלי חנויות ברחובות שנסגרו לתנועת פלסטינים, אלא על אזור נרחב בהרבה, הכולל את כל העיר העתיקה של חברון ויותר מכך. זאת, משום שההגבלות המוטלות באזור זה מביאות לכך שנפש חיה כמעט שאינה פוקדת אותו.

1,829 בתי עסק פלסטיניים באזור ההתנחלויות בחברון עומדים היום סגורים. בתי עסק ומחסנים אלה מהווים 76.6% מכלל בתי העסק באזור שנסקר עבור דו"ח זה (ר' פרק 2). 62.4% מבתי העסק ומהמחסנים הסגורים, 1,141 במספר, נסגרו במהלך האינתיפאדה השנייה, לפחות 440 מהם נסגרו בצווים צבאיים.⁶³ כוחות הביטחון הישראליים הקימו במרוצת השנים עמדות על גותיהם של חלק מהחנויות שננטשו, ומתנחלים פלשו לפחות ל-28 בתי עסק פלסטיניים.

בשנת 1994, לאחר הטבח במערת המכפלה, הורה הצבא על סגירתו של קטע מרכזי ברחוב השוהדא, מכיכר גרוס ועד ההתנחלות בית הדסה, לתנועת כלי רכב פלסטיניים, בטענה שהדבר נחוץ לשמירה על ביטחון המתנחלים. כשישים חנויות שהיו ברחוב נסגרו במצוות הצבא. מסיבות דומות נסגרו גם שתי תחנות הדלק שברחוב. בנוסף, נסגרו שוק הבשר והשוק הסיטונאי, שבקרבת ההתנחלות אברהם אבינו. בזה האחרון פעלו 14 חנויות גדולות של סוחר ירקות.

כאמור, עם פרוץ האינתיפאדה הטיל הצבא עוצר של שלושה חודשים על הפלסטינים באזור זה. הדבר הביא, בין השאר, לחיסול עיקר הפעילות הכלכלית במרכז חברון. בתום שלושת חודשי העוצר מצאו עצמם בעלי העסקים נתונים למשטר חסר תקדים בהיקפו של הגבלות שישראל מטילה עליהם ועל לקוחותיהם. כפי שראינו, ישראל סגרה עוד ועוד רחובות לתנועת פלסטינים, והטילה עוצר על התושבים חזור והטל. ניסיונותיהם של מרבית בעלי החנויות להתנער מעפר ולחדש את הפעילות העסקית עלו בתוהו.

מכלול ההגבלות הנחית מכת מוות כלכלית על אזור נרחב, הכולל את כל העיר העתיקה של חברון ויותר מכך

במארס 2001, בעקבות הריגת התינוקת שלהבת פס, הרסו מתנחלים שוק פלסטיני מאולתר, שנפתח בקרבתו של השוק הסיטונאי הסגור בניסיון לשקם את פעילות המסחר באזור. מאז, אסר הצבא על פתיחתו מחדש של השוק. בנוסף, הורו כוחות הצבא, בעקבות הריגתה של פס, על סגירתם של שוק הזהב הסמוך להתנחלות בית הדסה ושל 73 חנויות בשווקים באב אל-ח'יאן וחוזק אל-פאר. המדינה הגנה בפני בג"ץ על סגירת השווקים בטענה הצינית, כי בין כה וכה אזור H-2 נתון בעוצר "אשר מונע

⁶³ ר' הערה 16.

ממילא קיומם של חיי מסחר". כן טענה המדינה, כי לא ניתן לפתוח מחדש את השווקים משום שיש להגן על המתנחלים שפלשו לחנויות הפלסטינים ותפסו בהן חזקה.⁶⁴

אותה שנה ובשנה שאחריה נסגרו בהדרגה עשרות רבות של בתי עסק ברחוב השלאלה הישנה, שמעליו נמצאת במפלס נפרד נקודת ההתנחלות "בית הדסה", חלקם בהוראת הצבא וחלקם בשל העוצר הממושך.⁶⁵ משפחת אל-כרכי הפעילה מאז שנות השישים ארבע חנויות בגדים במתחם השלאלות. תייסיר אל-כרכי סיפר בעדותו על הנסיבות שהביאו לסגירת החנויות במרוצת האינתיפאדה השנייה:

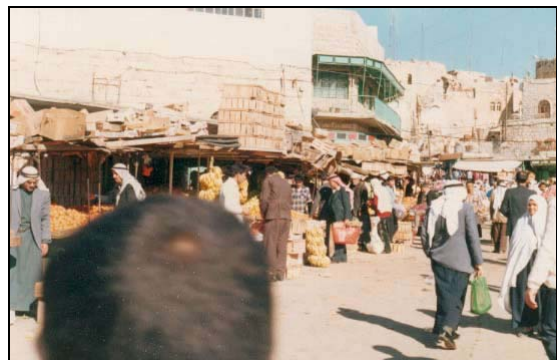
בעבר, תושבי יטא, א-סמוע ובני נעים [עיריות הסמוכות לעיר חברון] נהגו לחנות את המכוניות שלהם ברחוב א-סהלה וללכת דרך רחוב השלאלה עד לשכונת באב א-זאווייה. במשך היום הרחוב היה מלא באנשים.

בתחילת האינתיפאדה הצבא הישראלי הכריז על עוצר בעיר העתיקה. היה עוצר גם בבאב א-זאווייה, וגם בשלאלה החדשה ובשלאלה הישנה. העוצר נמשך הרבה זמן. אנשים הפסיקו לבוא לאזור. המצב הכלכלי המשיך להתדרדר בגלל ההגבלות על התנועה ברחוב השוהדא, בשוק חוזק אל-פאר ובמחסומים בתוך העיר העתיקה...

למרות כל הגבלות התנועה ולמרות התקיפות של המתנחלים במתחם השלאלות בשנתיים-שלוש הראשונות של האינתיפאדה, ניסינו להחזיק מעמד ולפתוח את החנויות בזמן שלא היה עוצר. קיווינו שהמצב ישתפר, אבל הוא החמיר. אנשים התרחקו מהשלאלות ומהעיר העתיקה. היום, רק מי שגר קרוב לכאן ומי שחייב לעבור ברחובות האלה מגיע לפה. כל הסוחרים הפסידו כסף. אנחנו התחלנו להשתמש בכסף שחסכנו. כשהבנו שלא נצליח להרוויח כסף, סגרנו את ארבע החנויות...⁶⁶

שוק הפירות, 2007

שוק הפירות, 1999

⁶⁴ בג"ץ 4639/02, עבד אלסאלם קצראווי ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית ושר הביטחון, תגובה משלימה מטעם המשיבים, 5.8.2002. באוקטובר 2002 המליץ בג"ץ למדינה לשקול מתן פיצויים לסוחרים שווקים אלה. ר' משה גורלי, "מי שסגר את השוק, שיפרנס את משפחות הסוחרים", הארץ, 20.11.2002.

⁶⁵ תחילה ניתנו הוראות הסגירה באזור זה ללא כל צו כתוב. צו ממין זה הוצא רק לאחר עתירת האגודה לזכויות האזרח לבג"ץ. בעקבות הגשת העתירה החליט המפקד הצבאי להפסיק את סגירתם הכפויה של למעלה ממאה בתי העסק במתחם השלאלות, למעט תשע חנויות שנקודת ההתנחלות בית הדסה נמצאת מעליהן. חרף זאת, רבים מהעסקים במתחם זה לא חזרו לפעול בשל מכלול הסיבות שתואר לעיל ובשל התנכלויות תכופות מצד אנשי בית הדסה.

⁶⁶ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השחש ב-11.2.2007.

מתחם א-סהלה, סמוך לשוק הגמלים, 2007
תצלומים: קרן מנור / אקטיביסטילס

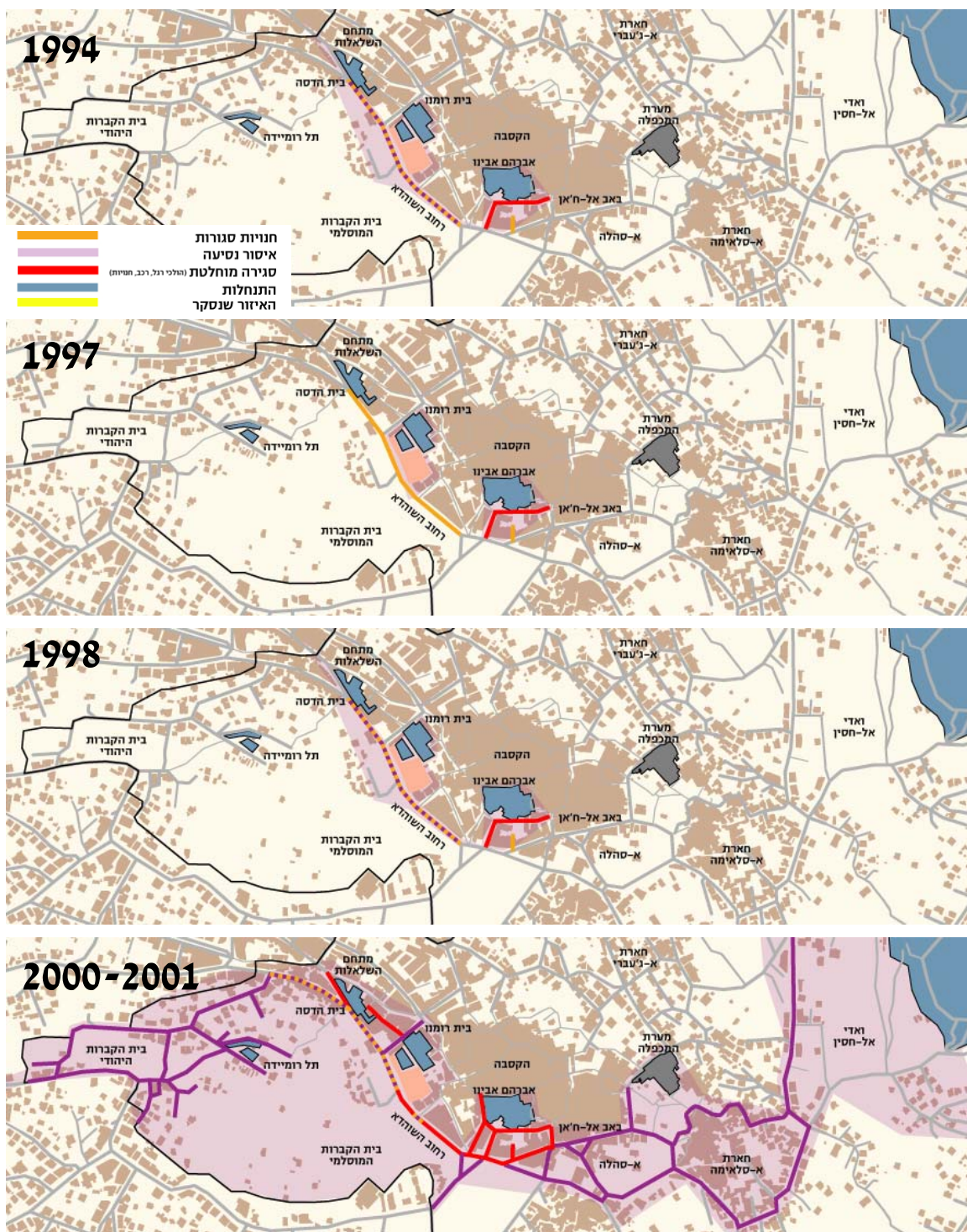
מתחם א-סהלה, סמוך לשוק הגמלים, 1999
תצלומים: נאאף השלמון / מרכז אל-וטן

בשיאה של האינתיפאדה, בחודש אפריל 2002, השתלטו כוחות הצבא על שכונת באב א-זאווייה, באזור H-1, אשר הייתה חלק מהמרכז המסחרי של חברון. מאותו רגע ולפחות עד סוף 2003, היה דינה של שכונה זו כדינו של אזור H-2: התושבים היו נתונים בעוצר, והוטלו עליהם הגבלות תנועה שונות. כתוצאה, שותק המסחר גם באזור זה למשך כשנתיים. לרבים מבעלי העסקים בבאב א-זאווייה היו בעבר חנויות בקסבה של חברון, באזור H-2, והם נאלצו לעבור לאזור זה בשל הקשיים שם. לבצלם ולאגודה לזכויות האזרח ידוע על מקרים שבהם נאלצו בתקופה זו בעלי עסקים, שהעתיקו בעל כורחם את חנויותיהם מהקסבה לבאב א-זאווייה, לסגור אותן פעם נוספת.

ככלל, מנע הצבא מבעלי החנויות שנסגרו לשוב לחנויותיהם ולו לצורך פינוי הסחורות שנותרו בהן. דלתותיהן של חנויות רבות רותכו; גדרות תיל, שערי ברזל וחסימות אחרות הוצבו סביב לשווקים וחסמו כל גישה אליהם. חלק מבעלי החנויות שהצליחו בשלב כלשהו להגיע לחנותם על מנת לאסוף את הסחורה, מצאו שמאז סגירתה היא נפרצה, נבזזה ופעמים נשרפה. ברבים מהמקרים ידוע כי הפורצים היו מתנחלי העיר, עניין שהמדינה הודתה בו בפני בג"ץ.⁶⁷ באופן זה איבדו רבים מבעלי העסקים, לא רק את מקורות פרנסתם, אלא אף סחורה בשווי רב. גם כאשר יכלו בעלי בתי עסק לשוב אל חנותם שנסגרה, לאחר שצווים לסגירתה בוטלו, שוב לא היה טעם לפתוח אותה מחדש, שכן סביבתה לא תפקדה עוד כאזור מסחרי.

⁶⁷ משטרת ישראל אישרה כי ישנה בעיה של ביצוע עבירות רכוש מצידם של מתנחלי חברון בחנויות השוק שננטשו, והעריכה כי חלק גדול מן העבירות מבוצעות על-ידי קטינים. בג"ץ 4639/02, עבד אלסאלם קצראווי ואח' נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית ושר הביטחון, תגובה משלימה מטעם המשיבים.

ההגבלות על תנועת פלסטינים ועל פתיחת בתי עסק במרכז חברון לאורך השנים

הגבלות על תנועת פלסטינים וסגירת חנויות ושווקים – אירועים מרכזיים

1994, הטבח במערת המכפלה	2002
רחוב השוהדא נסגר לתנועת כלי רכב פלסטיניים מ"כיכר גרוס" ועד ההתנחלות בית הדסה. כן נאסרת הפעלת החנויות הפלסטיניות בקטע זה, ובשווקים ליד ההתנחלות אברהם אבינו.	צומת הבנקים, הסמוך למתחם השלאלות, נסגר לתנועת כלי רכב פלסטיניים.
1997, הסכם חברון	
רחוב השוהדא נפתח לתנועת כלי רכב פלסטיניים. האיסור על הפעלת חנויות פלסטיניות נשאר בתוקף.	במסגרת המבצעים "חומת מגן" ו"דרך נחושה" מוטל עוצר כמעט רצוף על הפלסטינים בעיר, שנמשך עד 2003 (בסה"כ כ-240 ימי עוצר).
1998	
רחוב השוהדא נסגר מחדש לתנועת כלי רכב פלסטיניים (לאחר הריגתו של הרב רענן בתל רומיידה).	רחוב א-סהלה המוביל למסגד איברהים נסגר לתנועת הולכי רגל פלסטינים.
2000, פרוץ האינתיפאדה השנייה	
על תושבי האזור הפלסטינים מוטל עוצר רצוף של שלושה חודשים, החל ב-1 באוקטובר. רחוב השוהדא נסגר לתנועת כלי רכב פלסטיניים. הכבישים המובילים לנקודות ההתנחלות נסגרים בהדרגה לתנועת כלי רכב פלסטיניים (התהליך מסתיים ב-2001).	היציאות הרגליות מהקסבה נסגרות בחסימה פיזית או במחסומים מאוישים.
2001	
רחוב השוהדא נסגר לתנועת הולכי רגל פלסטינים, למעט חריגים. המשך ציר המתפללים בעיר העתיקה, המכונה "סמטת ארז", נסגר לתנועת פלסטינים.	מתנחלים הורגים את הילדה הפלסטינית ניבין ג'מג'ים, פוצעים אחרים, שורפים בית מגורים ששימש גם כמוזיאון, ופולשים לבית נוסף (לאחר הריגתו של החייל אלעזר ליבוביץ, תושב ההתנחלות בעיר). כוחות הביטחון הישראליים לא נערכים למנוע את מסע הנקמה שהיה צפוי מראש.
2003	
רחוב השוהדא נסגר לתנועת הולכי רגל פלסטינים (תהליך הסגירה נמשך עד 2003). תושבי הרחוב נאלצים לעבור בגינות, בטרסות ובפרצות.	הרחוב שבו ממוקמת ההתנחלות בית רומנו נסגר לתנועת הולכי רגל פלסטינים.
2004	
רחוב השוהדא נפתח בחלקו לתנועת הולכי רגל פלסטינים.	בעקבות האירוע ב"ציר המתפללים" נסלל הציר, מעקה נבנה לכל אורכו, ונאסרת בו תנועת כלי רכב פלסטיניים.
2006	
רחוב השוהדא נסגר לתנועת הולכי רגל פלסטינים, למעט חריגים. המשך ציר המתפללים בעיר העתיקה, המכונה "סמטת ארז", נסגר לתנועת פלסטינים.	רחוב בשכונת תל רומיידה נסגר בהדרגה לתנועת הולכי רגל פלסטינים (תהליך הסגירה נמשך עד 2003). תושבי הרחוב נאלצים לעבור בגינות, בטרסות ובפרצות.
2007	
רחוב השוהדא נסגר לתנועת הולכי רגל פלסטינים, למעט חריגים. המשך ציר המתפללים בעיר העתיקה, המכונה "סמטת ארז", נסגר לתנועת פלסטינים.	תשע משפחות המתנחלים מתפנות מן השוק (בעקבות הסכם עם הצבא). כעבור מספר חודשים שבים מתנחלים לפלוש אל השוק ומתיישבים בו.
2008	
רחוב השוהדא נסגר לתנועת הולכי רגל פלסטינים, למעט חריגים. המשך ציר המתפללים בעיר העתיקה, המכונה "סמטת ארז", נסגר לתנועת פלסטינים.	חלקו המערבי של מתחם השלאלות, בתוך אזור 2-H, נפתח לתנועת כלי רכב פלסטיניים (בעקבות פניית האגודה לזכויות האזרח).

ההגבלות על הפלסטינים כמכלול – ההיבט הכלכלי

אי-היכולת לנוע בחופשיות ולהתפרנס העלתה את רמת האבטלה בקרב הפלסטינים בעיר חברון, והגדילה את מספר האנשים החיים מתחת לקו העוני. בשנת 2002 הביא המצב הכלכלי הקשה את הצלב האדום הבינלאומי ליזום תכנית חלוקה חודשית של מצרכי מזון לכאלפיים בתי אב בעיר העתיקה של חברון, ובכללם כל בתי האב בשוק; ב-2004 הרחיב הצלב האדום הבינלאומי את התכנית לכ-2,500 משפחות.⁶⁸ בשנת 2005 עמדה ההכנסה החודשית הממוצעת למשק בית פלסטיני באזור H-2 על 700 ש"ח בלבד.⁶⁹

עיד אל-ג'בריני, בן 66, בעל חנות למוצרי חלב בעיר העתיקה, סיפר בעדותו:

שכרתי חנות בשוק הלבן... העיר העתיקה אז הייתה שוקקת חיים. כשהאינתיפאדה התחילה הכול השתנה. הצבא הישראלי סגר את אזור באב אל-ח'אן שמוביל לשוק הלבן. במשך תקופות ארוכות הוטל סגר או עוצר בעיר עתיקה. בסגר מוצבים מחסומים ורק תושבי העיר העתיקה מורשים להסתובב בה. כשיש עוצר, אסור לאנשים לצאת מהבית. מתנחלים תקפו את התושבים ופגעו בחנויות פעם אחר פעם. חלק מהמשפחות נאלצו לעזוב את הבתים שלהן. אנשים הפסיקו לעבוד והתרוששו. חלק מהמשפחות בעיר העתיקה התקיימו מהמרק שקיבלו כל יום מבית התמחוי... כשהיה עוצר, הייתי מוכר את המוצרים לשכנים דרך הגג של הבית. המצב הכלכלי שלנו התדרדר... בשוק הלבן יש בין ארבעים לחמישים חנויות, אבל כיום יש בו רק שלושה עסקים פתוחים.⁷⁰

סגן מפקד חטיבת חברון הודה בשנת 2003, כי "הנטל הכלכלי הוא לא חלק ממקרה, הוא חלק מתהליך ארוך על-מנת לייצר לחץ בתוך תושבי העיר חברון על-מנת שהם יוקיעו מתוך עצמם את הטרור".⁷¹ התבטאות זו, הריהי הודאה בכך שהצעדים הננקטים נגד הפלסטינים במרכז חברון אינם אלא ענישה קולקטיבית מכוונת של רבבות בני אדם, שבאה בתגובה למעשים של בודדים.

העוצר הממושך שהוטל בשנותיה הראשונות של האינתיפאדה על הפלסטינים שבקרבת ביתם הוקמו נקודות ההתנחלות הישראליות בעיר מנע כל אפשרות לניהול חיים תקינים בשכונות אלה. אפשר כי בו בלבד היה כדי לדחוף רבים מהם לעזוב את בתיהם ולעקור לשכונות מרוחקות יותר בעיר, וודאי שהייתה לו השפעה מכרעת על הסגירה הנרחבת של בתי העסק בשכונות המדוברות. מכלול ההגבלות על תנועתם של פלסטינים במרכז העיר והאיסור על הפעלת חנויות המיטו על אזור זה חורבן כלכלי והרסו את מרקם החיים בו. איסורים והגבלות קיצוניים אלה ממשיכים לחול גם היום ומונעים את שיקומו של מרכז חברון מחורבנו.

⁶⁸ הנתונים מבוססים על הדו"ח השנתי של הצלב האדום הבינלאומי, עמוד 285, ועל OCHA, Humanitarian Update, July 2005, p. 3.

⁶⁹ הנתונים, אשר מקורם במשרד הפלסטיני לכלכלה לאומית, נכונים ליולי 2005. ר' OCHA, Humanitarian Update, July 2005, p. 3.

⁷⁰ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-29.12.2006.

⁷¹ יומן, הערוץ הראשון, 7.2.2003.

פרק 4: הימנעות מהגנה על פלסטינים ועל רכושם מפני מתנחלים אלימים

“ההגנה על ביטחונם וקניינם של התושבים המקומיים היא מהחובות הבסיסיות ביותר המוטלות על המפקד הצבאי בשטח.” (בג”ץ, 2004)⁷²

מאז ראשית ההתנחלות הישראלית בחברון, התרחשו בעיר תקריות אלימות רבות בין המתנחלים לבין התושבים הפלסטינים. בחלק מהמקרים נסתיימו תקריות אלה בשפיכות דמים. במרוצת השנים נהרגו עשרות אזרחים ישראלים ועשרות אזרחים פלסטינים במעשי אלימות מקרב שתי האוכלוסיות.

כוחות הביטחון הישראליים הודפים ככלל ביד קשה התקפות של יחידים פלסטינים שנועדו לפגוע במתנחלים וברכושם. בכלל זה כוחות הביטחון נוקטים באמצעי דיכוי קשים ביותר כלפי כלל האזרחים הפלסטינים, ובהם, כפי שראינו בפרקים הקודמים, הטלת הגבלות גורפות וקיצוניות ביותר על תנועתם.

תמונת ראי לאופן שבו כוחות הביטחון מגיבים להפרת החוק והסדר מצד פלסטינים ניתן למצוא בדפוס פעולתם – או נכון יותר, היעדר פעולתם – בנוגע למתנחלים. כוחות הביטחון הישראליים נמנעים ככלל מהגנה על התושבים הפלסטינים ועל רכושם מפני התקפות מצדם של מתנחלי העיר.⁷³

**כוחות הביטחון הישראליים
הודפים ככלל ביד קשה
התקפות של יחידים
פלסטינים שנועדו לפגוע
במתנחלים וברכושם, אך
נמנעים ככלל מהגנה על
התושבים הפלסטינים ועל
רכושם מפני התקפות
מצדם של מתנחלי העיר**

על רקע זה התפתחה לאורך השנים בחברון תופעה של מעשי התנכלות שיטתיים, ולא פעם אלימים ביותר, של מתנחלים לתושבים פלסטינים. מתנחלים מחברון הצהירו לא אחת כי הם פועלים להרחבת ההתנחלות לאזורים נוספים בעיר, ודומה כי מטרה זו היא העומדת מאחורי תופעת אלימות המתנחלים, המקווים למרר את חייהם של הפלסטינים במרכז העיר, להפוך את חייהם לבלתי-אפשריים ולהביא להרחקתם מהאזור.

נושא זה, של הימנעות כוחות הביטחון מאכיפת החוק על מתנחלים אלימים, מוכר היטב לרשויות הישראליות למן ההתחלה, ועלה במסגרת עתירה לבג”ץ כבר בשנת 1981.⁷⁴ גם לאחרונה הודה היועץ המשפטי לממשלה, עו”ד מני מזוז, בקיומה של בעיה זו: “מצב אכיפת החוק בשטחים, לא רק שאינו משביע רצון, אלא שהוא ברמה מאוד ירודה... זאת מציאות שמלווה אותנו בערך מתחילת ההתיישבות בשטחים ועד לימינו אלה... מדינת ישראל לא משקיעה מספיק משאבים בנושא הזה...”⁷⁵

⁷² בג”ץ 9593/04, ראשד מוראר נ’ מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית, פסק הדין, 2006 (טרם פורסם), פסקה 33.

⁷³ בעניין זה ר’ יש דין, מראית חוק – אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית, יוני 2006; וכן דוחות בצלם בנושא: הכל צפוי והרשות נתונה – טיפולן של רשויות אכיפת החוק בהתקפות של מתנחלים על מוסקי זיתים, נובמבר 2002; דין לעצמם – אי אכיפת החוק על מתנחלים שתקפו פלסטינים כתגובה לפגיעה באזרחים ישראלים, אוקטובר 2001; מדיניות אכיפת חוק על מתנחלים בשטחים, מרץ 2001; אכיפת חוק על אזרחים ישראלים בשטחים, מרץ 1994.

⁷⁴ בג”ץ 175/81, אל-נתשה נ’ שר הביטחון, פסק דין, לה(3) 361. הליקויים הקשים באופן תפקודם של כוחות הביטחון ביחס לתופעת אלימות המתנחלים כלפי הפלסטינים בחברון נדונה בשורה ארוכה של דוחות, ממשלתיים ולא ממשלתיים. בין אלה ניתן להזכיר את דו”ח הצוות המתאם בראשות יהודית קרפ, שהוגש ליועץ המשפטי לממשלה ב-23.5.1982; דו”ח ועדת החקירה לעניין הטבח במערת המכפלה בחברון, התשנ”ד-1994; בצלם, הסכמה שבשתיקה – מדיניות אכיפת החוק על מתנחלים בשטחים, דף מידע, מארס 2001; ופניות רבות מספור של בצלם, של האגודה לזכויות האזרח ושל ארגונים נוספים, לחקור את האחראים לביצועם של אירועי אלימות שונים, ולמחדלן של הרשויות בטיפול בהם.

⁷⁵ הדברים נאמרו כתשובה לשאלה במסגרת נאום של מזוז בכנס העמותה למשפט ציבורי בקיסריה, 24.11.2006.

בתגובה לסרטון וידאו שבצלם פרסם בכלי התקשורת ובו נראה חייל נמנע מלאכוף את החוק על מתנחלת שתוקפת פלסטיניות בשכונת תל רומיידה ועל ילדי מתנחלים שמיידיים אבנים על בית משפחה פלסטינית (להלן "סרטון תל רומיידה"), אמר ראש הממשלה אהוד אולמרט: "ברור שאין מדובר בפעם הראשונה. זאת רק הפעם שהייתה שם מצלמה אבל ודאי היו עוד מקרים."⁷⁶

גורמים רשמיים – בהם ועדת קרפ (1982),⁷⁷ ועדת שמגר (1994)⁷⁸ והיועצים המשפטיים לממשלה לדורותיהם – מתחו לאורך השנים ביקורת נוקבת על הימנעות הרשויות מאכיפת החוק על ישראלים בשטחים בכלל ובעיר חברון בפרט. אף על פי כן, נמשכה המדיניות כשהייתה.

מעשי אלימות ופגיעה ברכוש מצד מתנחלים

על אף היכרותן רבת השנים של הרשויות עם הנושא, אוזלת היד שאפיינה את השנים הראשונות להתנחלות בחברון בכל הנוגע להתנכלויות המתנחלים רק החריפה עוד ועוד, ועמה התפשטו והלכו מעשי האלימות. תקיפות חוזרות ונשנות ומעשי התנכלות אלימים הפכו לחלק משגרת חייהם של תושבי מרכז חברון החיים בסמוך לנקודות ההתנחלות. יאן כריסטנסן, ששימש כראש כוח המשקיפים הבינלאומיים בחברון (TIPH), תיאר את הקורה בחברון באלה המילים: "המתנחלים יוצאים כמעט מדי לילה ופוגעים במי שגר לידם, שוברים חלונות וגורמים לנזקים..."⁷⁹

התקפות המתנחלים כוללות תקיפה פיזית, מכות, בין השאר באמצעות מקלות, יידוי אבנים, זריקת אשפה, חול, מים, כלור, בקבוקים ריקים וחפצים שונים, בכללם חפצים חדים, השחתה של חנויות ודלתות, ניפוץ חלונות, גניבה, כריתת עצי פרי, השחתת דוכני ממכר, קללות ועוד. כמו כן, תועדו במהלך האינתיפאדה השנייה מקרים של ירי, ניסיונות דריסה, הרעלת באר, פריצה לבתים פרטיים, הטחת נזל חם בפני פלסטיני ואף מקרה הרג של ילדה פלסטינית.⁸⁰

אחמד אל-חדד, בן עשר, סיפר בעדותו על אירוע שהתרחש ב-4.2.2006:

ראיתי שישה או שבעה מתנחלים לבושים בגדים שחורים. הם החזיקו אבנים ורצו אלינו. הסתכלתי אליהם ונפגעתי משתי אבנים. אחת פגעה בי בחלק העליון של הראש, מצד ימין, והשנייה פגעה בי מעל הגבה הימנית... ניסיתי לברוח אבל נפלתי מגדר בגובה של מטר וחצי, ליד הבית. נפלתי על האבנים. יד ימין כאבה לי ולא יכולתי להזיז אותה. כאב לי מסביב לעין ימין והרגשתי שזורד לי דם מהראש. הכול קרה נורא מהר.⁸¹

⁷⁶ הדברים נאמרו בישיבת הממשלה. ר' רוני סופר, "אולמרט על האלימות בחברון: ראיתי והתביישתי", ynet, 14.1.2006.

⁷⁷ דו"ח הצוות המתאם בראשות יהודית קרפ, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה. הדו"ח הוגש ליועץ המשפטי לממשלה ב-23.5.1982. ועדת קרפ הוקמה במשרד המשפטים על-מנת להבטיח חקירה יעילה של חשדות בגין עבירות של אזרחים ישראלים נגד פלסטינים בשטחים.

⁷⁸ דו"ח ועדת החקירה לעניין הטבח במערת המכפלה בחברון, התשנ"ד-1994.

⁷⁹ ארנון רגולר, "ראש כוח המשקיפים בחברון: בעיר מתבצע טיהור", הארץ, 16.2.2004.

⁸⁰ ניבין ג'מג'ים נורתה למוות בידי אזרחי ישראל ב-28.7.2002. היא הייתה בת 14 במותה. ר' בצלם, עומדים מנגד – אי אכיפת החוק על מתנחלים בחברון, 26.7.02 - 28.7.02, דו"ח מקרה 15, אוגוסט 2002.

⁸¹ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-5.2.2006.

גם מאבטחים אזרחיים משתתפים לא פעם במעשי האלימות. סעדי ג'אבר, שבסמוך לביתו הוקמו ההתנחלות גבעת האבות ומחסום אל-מוחוול, סיפר בעדותו על שאירע יום אחד כשהתקרב עם אשתו אל המחסום:

ראינו שניים מהמאבטחים של המחסום מכים את עמאר [הבן הגדול שלנו] כשהוא יושב על האדמה. המחסום מנוהל על-ידי אזרחים חמושים. הם כנראה מהביטחון של ההתנחלות. עמאר צעק... תוך כמה דקות הגיעו עוד אזרחים למחסום וכולם הכו את עמאר. אני חושב שאלה היו מתנחלים... עמאר שכב על הרצפה ואימא שלו ואני ניסינו לחלץ אותו מהתוקפים. הם הכו אותו, בעטו בו ודרכו עליו. בסופו של דבר, הצלחתי להעמיד את עמאר על הרגליים והתחלתי ללכת אתו מהמחסום. פתאום הרגשתי מכה חזקה בצד ימין של הראש. נראה לי שהכו אותי עם קת של אקדח. התחיל לרדת לי הרבה דם אבל לא עזבתי את עמאר והתחלתי לסחוב אותו לעבר השני של הכביש. התוקפים ניסו לסחוב ממני את עמאר, אבל לא הרפיתי ממנו. הכלב הענק של המתנחל התקרב אליי ואל עמאר, ועמאר בעט בו. המתנחל הזה התחיל לזרוק עלינו אבנים, ואחת מהן פגעה בי בכף הרגל.⁸²

חלק גדול מהתקיפות ומההתנכלויות מבוצעות על-ידי קטינים. טלב ג'באר, העוסק במתן שירותי הובלה, דיווח לבצלם על אירוע שבו תקפו אותו נערים מן ההתנחלות בחברון, כשהיה באזור מתחם א-סהלה הסמוך למערת המכפלה ולתחנת המשטרה הצמודה אליה:

קבוצה של 15 או עשרים מתנחלים בגילאים 13-16 בערך הגיעה למקום, והמתנחלים נעמדו סביבי... הרמתי פח גדול כדי לשים בעגלה, ואז אבן פגעה בפנים שלי, מתחת לעין שמאל. ירד לי הרבה דם והוא נזל על הידיים ועל החולצה. כשהנערים ראו את הדם, הם התרחקו כמה מטרים והתחילו לזרוק עליי אבנים. אמרתי לבן שלי שיברח משם והתחבאתי מאחורי החמור. כמה אבנים פגעו בצוואר של החמור.⁸³

תייסר אבו עיישה סיפר בעדותו:

המתנחלים תוקפים אותנו כל הזמן. הם מקללים, מיידיים אבנים, מכים במקלות ומתיזים מים. כל בני המשפחה נפגעו מההתקפות שלהם... רוב החיילים מבקשים מאתנו להיכנס הביתה במקרה של עימות בינינו לבין המתנחלים. חלק מהחיילים מזדהים אתנו, אבל הם לא יכולים לעשות הרבה. הם צועקים על הילדים שזורקים אבנים...

לפעמים אנחנו מתקשרים למשטרה והם לא מגיעים. התקיפות של המתנחלים ממשיכות כל הזמן. הילדים של המתנחלים תוקפים אותנו בעידוד ההורים ולידם, כי החוק לא חל על קטינים. אנחנו מנסים להימנע ממגע איתם. אנחנו מנסים לא לעבור בכביש, אלא אם אין ברירה.⁸⁴

עבירות המבוצעות על-ידי קטינים שאינם בני ענישה

על-פי חוקי מדינת ישראל, וגם על-פי החוק החל בשטחים, אין אדם נושא באחריות פלילית מתחת לגיל 12. דא עקא, רבות מעבירות האלימות של מתנחלי חברון מבוצעות בידי קטינים מתחת לגיל זה. בראיון עיתונאי אמר מפקד מרחב חברון במשטרת ישראל, ניצב משנה עלי זמיר: "יש לנו כאן בעיה במימדים גדולים. הם [המתנחלים] הבינו איפה נקודת התורפה שלנו – וזה השימוש בילדים מתחת

⁸² עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-28.9.2006.

⁸³ האירוע התרחש ב-19.6.2006. עדותו של ג'באר נגבתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-21.6.06.

⁸⁴ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-4.1.2007.

לגיל האחריות הפלילית, מתחת לגיל 12. הם עושים את זה בכוונת מכוון. הילדים זורקים אבנים, שוברים קירות. הילדים הם הזרוע הטקטית ואפילו הזרוע האסטרטגית של המבוגרים.⁸⁵

תחת למלא את תפקידם בכל הקשור לאכיפת החוק על קטינים, עטים גורמי האכיפה על עובדה זאת כמוצאי שלל רב, מקנים חסינות מוחלטת לילדים התוקפים פלסטינים ולהוריהם, ונמנעים בשיטתיות מנקיטה בכל אמצעי שהוא למניעתן של התקיפות האלימות. בכלל זה נמנעו רשויות האכיפה לאורך השנים ולו מעיכובם של מבצעי העבירות והבאתם לתחנת המשטרה. כמו כן, אין הרשויות ממנות פקידי סעד לעבריינים קטינים שיוודאו כי לא יבצעו מעשי עבירה נוספים. כן הן נמנעות מהוצאת צווים בדבר השגחה על התנהגות קטינים, אשר יש בהם כדי לחייב הורים בהפקדת ערובה כדי שימנעו מילדיהם לחזור על עבירות.

היעדר התערבות מצד חיילים בשטח

התנכלויות המתנחלים לפלסטינים מתרחשות כמעט ללא הפרעה זה שנים ארוכות, למרות נוכחות יוצאת דופן בהיקפה של כוחות ביטחון ישראליים הפרוסים בכל אזור H-2.⁸⁶ אין קרן רחוב בסביבתן של נקודות ההתנחלות שלא נוכחים בה דרך קבע חיילים לרוב. ואמנם, במקרים רבים מתרחשים אירועי תקיפה אלה לנגד עיניהם של חיילים.

ב-27.1.2007 לפנות ערב פרצו מתנחלים לבית משפחת אבו חתה בשכונת א-סלאימה. באסמה אבו חתה, בת ארבעים, סיפרה בעדותה על שאירע:

היו שם יותר משלושים מתנחלים. היו שם גברים ונשים, כולם היו צעירים. הם הכו את הילדים שלי. צעקתי בקול רם כדי שיבואו לעזור לנו... הילדים ניסו לדחוף את המתנחלים מחוץ לבית, דרך הדלת שממנה הם נכנסו. התקיפה נמשכה רבע שעה בערך.

בזמן הזה ראיתי שני כלי רכב של הצבא שעצרו מול הבית. כמה חיילים עמדו ליד כלי הרכב. במשך רוב זמן התקיפה החיילים לא עשו כלום. רק בדקה האחרונה, כשהילדים שלי כבר הצליחו לדחוף החוצה את רוב המתנחלים, כמה חיילים נכנסו לבית ועזרו להם...

אני חושבת שהמתנחלים לא היו נכנסים לבית שלנו אם הם לא היו מרגישים שהצבא הישראלי מגן עליהם ומחכה להם ליד הדלת. הצבא התערב, לא כדי להגן עלינו, אלא כדי להגן על המתנחלים.⁸⁷

ריאנדי בדר, תושב רחוב השוהדא בן 27, סיפר על מקרה שבו הכו אותו מתנחלים בעת שחזר לביתו מיום עבודה, ב-26.11.2005:

הייתי במרחק של בערך 150 מטר מהבית שלי, בתוך בית הקברות המוסלמי. זאת כמעט הדרך היחידה שאני יכול ללכת בה בלי לעבור דרך מחסום הדי-סי-או [מחסום באב א-זאויה]. פתאום, שלושה מתנחלים צעירים יצאו מאחורי אחת המצבות הגבוהות. אחד מהם תפס בכוח מאחור את החזה שלי ואת הידיים, והשניים האחרים התחילו להרביץ לי בראש. המכות היו מהירות וחזקות.

⁸⁵ מירון רפפורט, "עיר רפאים", הארץ, 18.11.2005.

⁸⁶ באזור מוצבים דרך קבע מאות רבות של חיילים, אשר מפוזרים בעמדות שמירה, נקודות תצפית ומחסומים, וכן עורכים סיורים ברחובות ובסמטאות.

⁸⁷ עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-12.2.2007.

ניסיתי להשתחרר מהתפיסה אבל המתנחל שהחזיק אותי היה יותר חזק ממני. התחלתי לצעוק לפועלי בית הקברות שהיו באזור שיעזרו לי. הם הפסיקו לעבוד ורצו אליי. שלושת המתנחלים עזבו אותי וברחו לרחוב השוהדא, לכיוון כיכר גרוס.

כשהם הרביצו לי, החייל הכי קרוב אליי היה בעמדה שנמצאת להערכתי במרחק של 125 מטר ממני, ברחוב השוהדא. החייל החזיק כלב ונתן לו לשותות מבקבוק. כשהמתנחלים הכו אותי וצעקתי לעזרה, הוא המשיך להשקות את הכלב ולא הגיב.⁸⁸

ב-21.11.2006 עסק זיאד א-רג'בי, סוחר צאן תושב העיר, בהעברת מספוא בשכונת ג'אבר שההתנחלות קריית ארבע נבנתה בסמוך אליה. א-רג'בי סיפר בעדותו:

כשחזרתי לאוטו כדי להמשיך להעביר את המספוא ראיתי ארבעה מתנחלים, שני גברים ושני ילדים, זורקים אבנים על האוטו שלי ועל מכוניות אחרות שהיו ליד החסימה. היה שם ג'יפ סיור של הצבא הישראלי. הם ראו את המתנחלים זורקים אבנים על המכוניות, אבל הם לא ניסו לגרום להם להפסיק. אחרי כמה דקות הגיעו למקום יותר משלושים מתנחלים וזרקו אבנים....

אחרי כמה זמן הגיעו עוד מכוניות של הצבא. המתנחלים התרחקו והלכו לכיוון האדמות החקלאיות שלנו בוואדי. הצבא הלך אחריהם כדי להגן עליהם.⁸⁹

חייל ששירת בחברון במהלך האינתיפאדה השנייה סיפר לארגון "שוברים שתיקה" על אירוע שהיה עד לו במרכז חברון:

ערבי מאבו סנינה... שנראה בן שישים פלוס, עם מקל הליכה, מגיע לצומת... ופתאום קופצים עליו שלושה ילדים בני 16-17, מורידים אותו תוך שנייה לרצפה, לוקחים אבן – פותחים לו את הראש. זאת אומרת, מתחילים לבעוט בו על הרצפה, לפתוח לו את הראש. זקן בן שישים עם שטף דם מהראש. בועטים בו... קצין הגיע עם הפטרול, לא ידע מה הם עשו אז הוא לא תפס אותם. פשוט ברחו.⁹⁰

המפקדים נמנעים דרך קבע מהנחיית החיילים להגן על פלסטינים מפני מעשי אלימות מצד מתנחלים, ופעמים אף מתדרכים אותם להימנע מכך. בעדותו לארגון "שוברים שתיקה" סיפר חייל אחר ששירת בחברון בתקופת האינתיפאדה:

אחד מהדברים שצער מאוד לכולנו היה באמת הצד הזה של הסמכויות שלא נתנו לנו בעצם להתמודד עם המתנחלים. אני חייל. אני לא מכיר איך עוצרים בן אדם, יהודי. לא מכיר איך החוק. לא אמרו לי שאני אי פעם אצטרך לעשות כזה דבר, וגם בחברון בעצם אמרו לי "זה לא התפקיד שלך. בשביל זה המשטרה נמצאת".... אני זוכר שהמפקד של המשטרה הסביר לנו שאין להם באמת תקציב להחזיק מספיק שוטרים כדי שהם יוכלו להגיע לכל קריאה. אז בעצם אנחנו עמדנו מאוד חסרי אונים, וזאת ממש החלטה שהיא מלמעלה.⁹¹

חייל אחר סיפר בעדותו על מקרה שבו אחד מילדי המתנחלים הודיע לו שהוא מתכוון לפגוע בפלסטינים: "ילד קטן, ילד בן שש, עבר לידי... והוא אמר לי 'חייל, תשמע, אל תתעצבן, אל תנסה

⁸⁸ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השחש ב-30.11.2005.

⁸⁹ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השחש ב-31.1.2007.

⁹⁰ עדותו נגבתה על-ידי ארגון "שוברים שתיקה" והועברה לבצלם ולאגודה לזכויות האזרח בעילום שם.

⁹¹ שוברים שתיקה, עדויות חיילים מחברון – אסופה ראשונה, עמ' 14.

להפריע לי. אני הולך עכשיו להרוג ערבים. אני מסתכל על הילד, לא מבין כל כך מה אני אמור לעשות עכשיו... לא היה לי שום דבר להגיד לו. כלום. הייתי ריק."⁹²

נעם טוקר, חייל נוסף ששירת בחברון, סיפר בראיון עיתונאי על אירוע שהתרחש בשנת 2003: "הילדים היהודים שלחו ילדה קטנה להתגרות בילדות הפלסטיניות, ואחר כך התנפלו עליהן במכות ובאבנים מטווח אפס... לא יכולתי לעשות למתנחלים כלום, כי לפי ההוראות אסור היה לי לעצור מתנחל."⁹³

הרושם של חיילים כאילו אסור להם לעכב או לעצור מתנחלים התוקפים פלסטינים או הפוגעים ברכושם של פלסטינים מקבל גיבוי פומבי גורף מבכירים בממשלה. בתגובה לפרסומו של "סרטון תל רומיידה", אמר ראש הממשלה אהוד אולמרט "חשתי אי-נוחות עצומה מכך שחייל עומד ליד ואין לו סמכות פעולה. נוצר רושם, לא נכון כמובן, שכל האירוע הוא בחסות שלטונית."⁹⁴ שר הביטחון עמיר פרץ תאר את המקרה באופן הבא: "[חייל] עומד חסר אונים מבלי יכולת להתערב, וזאת מפני שהוא איננו בעל סמכויות אכיפה",⁹⁵ ובהזדמנות אחרת הדגיש: "מבחינה חוקית הוא חסר אונים."⁹⁶

**על-פי החוק החל
בשטחים, לחיילים ישנה
סמכות, ואף חלה עליהם
חובה, לאכוף את החוק
על כל אדם, ובכלל זה על
מתנחלים אלימים**

ולא היא. על-פי החוק החל בשטחים, לחיילים ישנה סמכות, ואף חלה עליהם חובה, לאכוף את החוק על כל אדם, ובכלל זה על מתנחלים אלימים. סעיף 78 לצו בדבר הוראות ביטחון מסמיק חייל לעצור, ללא פקודת מעצר, כל אדם העובר על הוראות הצו. בכלל הוראות אלה מוגדרים כעבירות המעשים הבאים: תקיפה, זריקת חפצים והרס רכוש בכוונה. נוהל אכיפת החוק והסדר לגבי ישראלים מפירי חוק בגדה, שפורסם על-ידי היועץ המשפטי לממשלה, מבהיר כי מחובתם של כוחות הביטחון "לנקוט בכל הפעולות הדרושות למניעת פגיעה בנפש, בגוף או ברכוש", וכן "עיקוב ומעצר חשודים אשר עלולים להימלט מהזירה".⁹⁷ בנוהל נקבע כי הצבא הוא הגורם האחראי לטיפול באירועים המתפתחים ללא מידע מוקדם, וזאת עד הגעת המשטרה למקום והעברת האחריות לידיה.⁹⁸

⁹² שוברים שתיקה, לוחמים מספרים על חברון: תערוכת צילום/וידאו, תמליל עדויות החיילים, יוני 2004, עמ' 8.

⁹³ מירון רפפורט, "עיר רפאים", הארץ, 18.11.2005.

⁹⁴ הדברים נאמרו בישיבת ממשלה. ר' רוני סופר, "אולמרט על האלימות בחברון: ראיתי והתביישתי", ynet, 14.1.2007. בעקבות פרסום הסרטון בכלי התקשורת הוחלט בממשלה להקים ועדת שרים שתבחן ותציע "הצעות בדבר כלים משפטיים עבור משטרת ישראל וכוחות הביטחון, שמטרתם לאכוף את החוק ביהודה ושומרון" (החלטות ישיבת הממשלה, 14.1.2007, סעי' 1046) (ר' להלן).

⁹⁵ אורי יבלונקה, "אולמרט: ראיתי ההשפלה ופשוט התביישתי", nrg-מעריב, 14.1.2007.

⁹⁶ אבי יששכרוב, עמוס הראל ושירות "הארץ", "פרץ: כל ההקלות שביצענו במחסומים מתגמדות לעומת מתנחלת אחת בחברון", הארץ, 22.1.2007 (מהדורת האינטרנט).

⁹⁷ היועץ המשפטי לממשלה, נוהל אכיפת החוק והסדר לגבי ישראלים מפירי חוק באיו"ש ובאזח"ע, סעי' 11(א)(5)(ג). לאחר פרסום נוהל אכיפת החוק גיבש הצבא נוהל משלו, אשר קבע אף הוא כי על "כל חייל, שהנו עד לביצוע עבירה על-ידי ישראל, הן ביחס לאדם והן ביחס לרכוש, לפעול באופן מידי לשם מניעת העבירה ו/או הפסקתה, במידת הצורך לעכב ולעצור את החשודים בביצוע העבירה, לתעד את הזירה ולשמרה" (מכתב מהראל וינברג, לשכת היועץ המשפטי לגדה, לאגודה לזכויות האזרח, 31.7.2005).

⁹⁸ שם, סעי' 6(3).

היעדר אכיפת חוק מצד המשטרה

גם משטרת חברון, שכל חובתה אינה אלא אכיפתו של החוק בעיר, גילתה לאורך השנים אוזלת יד משוועת. חייל ששירת בחברון תיאר בעדותו את תפקוד המשטרה באירוע שבו הוא וחבריו התבקשו ללכוד "יהודי שמשתולל", כפי שהוגדר במערכת הקשר:

מודיעים לנו שתפסו אותו בתוך "אברהם אבינו". עולים מול החמ"ל: "תקראו למשטרה, שיבואו לקחת אותו" ... אחרי חמש דקות החמ"ל חוזר אלינו: "המשטרה לא מוכנים להיכנס פנימה. תוציאו אותו" ... "מה זה נוציא אותו מאברהם אבינו? מה? נביא לו מכות? נוציא אותו מאברהם אבינו בכוח? מה פתאום? אסור לנו לעשות כזה דבר. תבואו לאברהם אבינו". ואז החמ"ל אומר לנו "טוב, המשטרה לא מסכימים להיכנס לאברהם אבינו. הם מפחדים שזה ייצור פרובוקציות, והם מפחדים שיזרקו עליהם ביצים" ... ואז המפקד שלי עושה "טוב, אין מה לעשות. שחררו אותו".⁹⁹

ר'אדה חרבאווי, אם לעשרה, סיפרה בעדותה:

כבר יותר מחמש שנים שהמתנחלים מקריית ארבע תוקפים אותנו ומציקים לנו בניסיון לגרש אותנו מהבית. בשנת 2001 הם הציתו את הבית ושברו את החלונות. בשנת 2004 הם פרצו לבית וגנבו רהיטים. וחוף מזה הם תוקפים אותנו, זורקים עלינו אבנים וכורתים לנו עצים. פעם גם הגיעו אלינו הביתה ואמרו לנו שהבית שייך להם ושנצא ממנו.

ביום שישי, 28.4.2006, כשהייתי בבוקר עם הבן שלי פאדי, בן 16, בחלקת האדמה שמקיפה את הבית, שלושה אנשים מהביטחון של ההתנחלות הגיעו. אחד מהם אמר שהוא ראה אותנו גונבים את הגדר שמפרידה בין הבית שלנו וההתנחלות. הגדר לא בנויה והחלקים שלה היו עדיין על האדמה. שלושתם התקרבו אלינו והתחילו לתת לפאדי סטירות ובעיטות. הם גם דחפו אותי כמה פעמים. באותם רגעים גיפ של המשטרה הישראלית הגיע במקרה. המתנחלים אמרו לשוטרים שאנחנו גנבנו את הגדר ותוך כדי הם המשיכו לדחוף אותנו. השוטרים ניסו להרחיק אותי ואת פאדי לכיוון הבית, ואז בעלי יצא מהבית והמתנחלים הצביעו עליו ועל פאדי ואמרו שהם גנבו. השוטרים הלכו לבעלי ואמרו לו ולפאדי ללכת לניידת. הם פשוט האמינו למתנחלים.¹⁰⁰

ככלל, נמנעת המשטרה מלחקור מקרי אלימות מתנחלים, שלגביהם לא הוגשה תלונה; כך אישר מפקד מרחב חברון במשטרת ישראל, ניצב משנה עלי זמיר.¹⁰¹ לפחות במקרה אחד נטען כי "כאשר המשטרה תדע אודות ביצוע עבירה לכאורה, ואם ייוודע לה קרות אירוע מסוג זה, אזי בוודאי שתחל בחקירה ובליקוט העובדות".¹⁰² אך עדויות אינספור, כמו-גם צילומי וידאו שהגיעו לידי בצלם והאגודה לזכויות האזרח, מוכיחים מעבר לכל ספק כי ההיפך הוא הנכון: שוטרים ויתר אנשי כוחות הביטחון נוכחים דרך קבע בתקריות אלימות מצידם של מתנחלי חברון כלפי פלסטינים, עדים להן ומנייה וביה שיודעים עליהן, ואף על פי כן לא נפתחת חקירה בגין עברות אלה.¹⁰³

⁹⁹ שוברים שתיקה, קובץ עדויות מחברון, עמ' 29.

¹⁰⁰ עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו השחש ב-11.5.2006.

¹⁰¹ מכתב ממפקד מרחב חברון, נצ"מ עלי זמיר, ליועץ המשפטי של מחוז ש"י במשטרה, 5.10.2006. מכתבו הועבר לאגודה לזכויות האזרח ב-17.10.2006 על-ידי היועץ המשפטי של מחוז ש"י במשטרה.

¹⁰² מכתב מסגן ניצב יונתן להב, היועץ המשפטי למחוז ש"י במשטרה, לאגודה לזכויות האזרח, 17.10.2006.

¹⁰³ ישראל מנהיגה בגדה המערבית שתי מערכות חוק נפרדות לישראלים ולפלסטינים תוך אפליה גסה בין שתי קבוצות האוכלוסייה. שתי מערכות החוק נבדלות זו מזו הן מהותית והן פרוצדוראלית, כאשר בכל אחת מהן נוהגים סטנדרטים והלכות שיפוטיות שונות לחלוטין. פלסטיני הנחשד בביצוע עבירת אלימות נגד מתנחל יועמד לדין בפני בית המשפט הצבאי, על-פי תחיקת הביטחון החלה באזור, ואילו ישראלי החשוד בביצוע עבירה זהה יטופל על-פי דיני המשפט הפלילי

פלסטינים רבים נמנעים מהגשת תלונה על אירועים אלימים מצד מתנחלים, בין השאר בשל חוסר אמון ברשויות אכיפת החוק ובמערכות הצדק הישראליות. אשר על כן, מספר התלונות המוגשות במשטרה ומספר החקירות שנפתחו רחוקים מלשקף את מספרם המלא של אירועי אלימות המתנחלים בחברון. דאוד ג'אבר, תושב מרכז העיר, מסר בעדותו: "לא הגשנו תלונה לאף אחד. למי נתלונן? התלוננו כבר הרבה ושום דבר לא קרה".¹⁰⁴ בהגייה א-שרבאתי, תושבת שכונת תל רומיידה, מסרה בעדותה: "הגשנו כבר עשרות תלונות למשטרת ישראל אבל שום דבר לא השתנה. אני לא מאמינה יותר בתלונות".¹⁰⁵

בצלם פנה בחודשים האחרונים שוב ושוב למשטרה בבקשה לקבל נתונים אודות טיפול בתלונות פלסטינים בנוגע לאלימות מצד מתנחלי חברון בשנת 2006,¹⁰⁶ אך נכון למועד פרסומו של דו"ח זה טרם נתקבלו נתונים מדויקים בעניין.¹⁰⁷ לאחרונה טענו במשטרת ישראל כי חל שיפור באכיפת החוק על מתנחלי חברון, אך טענה זו לא גובתה בנתונים רלוונטיים.¹⁰⁸

בדיקה של ארגון זכויות האדם "יש דין" העלתה, כי כ-90% מהתיקים הנפתחים במשטרה בגין פגיעת מתנחלים בפלסטינים בגדה המערבית, שהחקירה בהם נסתיימה (או לא בוצעה, עקב אובדן התלונות), נסגרים מבלי שיוגש כתב אישום.¹⁰⁹ שיעור זה של מקרים שבהם לא מוצה הדין עם התוקפים הריחו נדבך נוסף בהימנעות הרשויות מאכיפת החוק על מתנחלים.

אוזלת ידה של משטרת ישראל באכיפת החוק על מתנחלים אלימים מביאה לכך שפעמים רבות אותם מתנחלים אלימים ממשיכים לפרוע שוב ושוב בתושבים הפלסטינים הגרים בשכונות להם. יש להניח שמתנחלים רבים אשר הוגשו נגדם תלונות, ואשר נגד חלקם אף תלויים ועומדים כתבי אישום, ממשיכים להתגורר באותו מקום ולבצע דרך קבע מעשי אלימות נגד פלסטינים.

צוות השרים לעניין אכיפת החוק בגדה המערבית

בתחילת 2007 הקימה ממשלת ישראל צוות שרים לעניין אכיפת החוק בגדה המערבית.¹¹⁰ הצוות הוקם בעקבות פרסומו בכלי התקשורת של "סרטון תל רומיידה". בישיבתם הראשונה החליטו השרים החברים בצוות:

- א. לקבוע היקף כוחות הנדרש לטיפול באזורי חיכוך אשר יאוישו בידי שוטרים.
- ב. כוח נדרש זה יהפוך לכוח ייעודי מאומן ומשובץ לאורך זמן באזור המשימה.

הישראלי, על-ידי רשויות אכיפת החוק הישראליות, ויועמד לדין בפני בתי המשפט האזרחיים במדינת ישראל. אשר על כן, צפוי פלסטיני החשוד בעבירת אלימות להיעצר עד תום ההליכים נגדו, ואילו ישראלי החשוד באותה עבירה ממש ייעצר אך במקרים חריגים.

¹⁰⁴ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-31.1.2007.

¹⁰⁵ עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-30.12.2006. לעדותה המלאה ר' נספח א'.

¹⁰⁶ מכתב ראשון בעניין זה נשלח ב-18.12.2006.

¹⁰⁷ במכתב לבצלם מסרה המשטרה נתונים הכוללים הן תלונות על פגיעה של מתנחלים בפלסטינים והן פגיעה של מתנחלים באנשי כוחות הביטחון, ללא הפרדה בין השניים. מכתב מירון שטרית, עוזר ראש ענף חקירות במחוז ש"י, לבצלם, 20.2.2007. לגבי שנת 2005 מסרה המשטרה כי נפתחו 178 חקירות בנוגע לפגיעת ישראלים בפלסטינים בכל דרום הגדה המערבית. ככל הנראה, רובן הגדול של העבירות בוצעו בסמוך למוקדי ההתנחלות בעיר חברון. מכתב משלומי שגיא, דובר מחוז ש"י, לבצלם, 10.1.2006.

¹⁰⁸ מכתב מאציק רחמים, אגף חקירות ומודיעין ש"י, לשי ניצן, פרקליטות המדינה, 24.10.2006. מכתבו צורף לתשובת פרקליטות המדינה לפניית האגודה לזכויות האזרח, 31.1.2007. בדף הנתונים שצורף למכתב לא נערכה השוואה בין תקופות שונות, ולכן אין הנתונים שנמסרו מגבים את הטענה בדבר שיפור באכיפת החוק על מתנחלים בחברון.

¹⁰⁹ יש דין, מראית חוק – אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בגדה המערבית, יוני 2006, עמ' 72-73.

¹¹⁰ החלטות ישיבת הממשלה, 14.1.2007, סעיף 1046.

- ג. הגברת השימוש והטיפול בצווי הרחקה.
ד. טיפול במוסדות המהווים מרכז לתסיסה ומתקצבים על-ידי המדינה.
ה. תקצוב תקנים למנהל האזרחי בעקבות הצווים החדשים.¹¹¹

החלטות אלה, יש בהן כדי לשפר את אכיפת החוק על מתנחלים אלימים. ועדיין, נראה כי הן חסרות ומחמיצות את עיקרי בעיית אלימות המתנחלים בחברון. בהחלטתם התעלמו חברי הצוות מכך שבאזור ההתנחלויות בחברון ובשאר הגדה המערבית פזורים חיילים לרוב, שעדים לתקריות האלימות ונמנעים דרך קבע משימוש בסמכויות האכיפה שלהם. כן התעלמו חברי הצוות מהשיעור הגבוה של סגירת תיקי חקירה ללא כתב אישום ומן הצורך לבחון את מקורותיו. בהחלטה לא ניתן מענה מספיק לבעיית אלימות הקטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית.¹¹²

¹¹¹ הודעת יועץ התקשורת של שר הביטחון, 30.1.2007.

¹¹² חברי צוות השרים הטילו על סגן שר הביטחון אפרים סנה להגיש לממשלה בתוך שלושים יום המלצות להחלטה בעניין אכיפת החוק בשטחים. נכון לרגע חתימת דו"ח זה לא ידוע על העברת ההמלצות.

פרק 5: פגיעת אנשי צבא ומשטרה בתושבים פלסטינים

"הקלות שבה אתה עושה בעצם מה שאתה רוצה בלי שום פיקוח מעליך... בעצם נראה לי שמה שהפריע לי והכי הפחיד אותי בחברון זה הכוח שאין עליו שום ויסות ושליטה ומה שהוא גורם לאנשים לעשות." (חייל ששירת בחברון, 2004)¹¹³

הנוכחות המוגברת של חיילים ושוטרים בחברון, ובעיקר במרכז, גוררת עמה מקרי אלימות ותופעות רבות של שימוש מוגזם ובלתי מוצדק בכוח ובסמכויות שהופקדו בידיהם. אלימות, חיפוש בתי תושבים, פלישות לבתים, הטרדות, עיכוב של עובדי אורח ויחס משפיל הפכו זה מכבר לחלק מהמציאות היומיומית של התושבים הפלסטינים במרכז חברון, והביאו רבים לנסות ולמצוא להם דיור חלופי במקומות בטוחים יותר.

א. טיפול המערכת במעשי אלימות, התעללות והשפלה מצד שוטרים וחיילים

אלימות מצד אנשי כוחות הביטחון כלפי פלסטינים אינה תופעה חריגה. הטרדות, יחס משפיל ואלימות במינון "נמוך", כמו סטירה או בעיטה, הפכו זה מכבר לחלק ממציאות היומיומית של תושבי

היו מקרים של מכות קשות, בין השאר הטחת ראש הקורבן בחפץ קשה או בקיר, שימוש בקתות רובים ובאלות, בעיטות בראש ובשאר חלקי הגוף, הטחת הקורבן ארצה, כיפוף גפיים בחוזקה וידי אבנים

השטחים. בעיר חברון, גם מעשי אלימות קשים ביותר מצדם של אנשי כוחות הביטחון הישראליים לא נחסכו מהתושבים הפלסטינים, ובכללם מכות עד זוב דם ואף הרג. יודגש כי אין מדובר כאן באלימות המופעלת כחלק מפעילות מבצעית, אלא במעשי התעללות שאיש לא יטען כי הם בבחינת צורך צבאי. ביחס לערים אחרות בגדה המערבית, הנוכחות המוגברת של כוחות הצבא והמשטרה בחברון גוררת מקרי אלימות רבים יותר וקשים יותר, המופנים נגד אזרחים.

ב-31.12.2002 הכריחו ארבעה שוטרים את עימראן אבו חמדייה, בן 18, תושב העיר, לעלות לגיף שבו נסעו באזור H-2 והמשיכו עמו בנסיעה לכיוון איזור התעשייה. בשלב מסוים השליכו השוטרים את אבו חמדייה מהגיף תוך שהם נוסעים במהירות גבוהה. ראשו נחבט בכביש והוא נהרג. הפרשה נחקרה ונחשפה על-ידי הארגונים בצלם ואל-חאק.

בתחילה הכחישו במשטרת ישראל כל קשר לאירוע, ודוברים מטעמה טענו שכלל לא היה גיף משטרה באזור. אולם, כמה חודשים לאחר מכן נעצרו ארבעת השוטרים, וב-1.5.2003 הוגש נגדם כתב אישום באשמת הריגתו של אבו חמדייה, התעללות בשלושה פלסטינים נוספים ושיבוש הליכי חקירה. שוטרים נוספים מאותה פלוגה נעצרו בחשד לשורה ארוכה של מעשי אלימות נגד פלסטינים בחברון וגניבה תוך שימוש באיומי סכין. מעצרים אלה הובילו להגשת 11 כתבי אישום.¹¹⁴

הכאה עד מוות על-ידי אנשי כוחות הביטחון אינה תופעה שכיחה בחברון. פרשת הריגתו של אבו חמדייה הינה הגילוי הקיצוני של שגרת אלימות מצד שוטרים וחיילים בעיר. במהלך השנים תיעדו

¹¹³ שוברים שתיקה, לוחמים מספרים על חברון: תערוכת צילום/וידאו, תמליל עדויות החיילים, יוני 2004, עמ' 5.

¹¹⁴ אפרת וייס, "כתב אישום: השוטרים הכו ושדדו תושבים בחברון", ynet, 6.7.03; וגם: ברוך קרא, "אישומים חמורים נגד 10 שוטרים נוספים מפלוגת מג"ב בחברון", הארץ, 17.6.03.

ארגוני זכויות האדם אירועי אלימות רבים מספור של אנשי כוחות הביטחון הישראליים המוצבים בחברון נגד פלסטינים תושבי חברון. רבים מהמקרים הללו מתרחשים בקרבתן של נקודות ההתנחלות בעיר, אזור שמספר השוטרים והחיילים בו גדול במיוחד.¹¹⁵

חקירת החשודים בפרשת אבו חמדייה והעמדתם של חלקם לדין היא יוצא הדופן בשגרה של הימנעות הרשויות מאכיפה הולמת של החוק על חיילים ושוטרים שביצעו עבירות אלימות. יש להניח שתוצאותיו הוותיקות האסון של מקרה זה, לצד הפרופיל התקשורתי הגבוה שלו, הם שהביאו את הרשויות לחרוג ממנהגן ולהעמיד לדין אנשי כוחות הביטחון שפגעו בפלסטינים.

חייל ששירת בחברון במהלך האינתיפאדה השנייה אישר בעדותו לארגון "שוברים שתיקה" כי מעשי אלימות, התעללות והשפלה מצד חיילים הם בבחינת תופעה:

בכל פלוגה יש אנשים שאין להם תרבות. הם הגיעו והם לא סופרים אף אחד ושום דבר. היה מקרה של איזה משהו שתפס ערבים מסכנים בזקן שלהם והצטלם אתם. בחברון. או היו אנשים שהיו קבוע מרביצים לערבים שם, זאת אומרת, זה ממש מיעוט בתוך הפלוגה. אם זה פלוגה שיש בה שבעים-שמונים לוחמים, אז היו בתוך הפלוגה הזאת איזה חמישה נבלות.¹¹⁶

בין האירועים שתועדו במרוצת השנים היו מקרים של מכות קשות, בין השאר הטחת ראש הקורבן בחפץ קשה או בקיר, שימוש בקתות רובים ובאלות, בעיטות בראש ובשאר חלקי הגוף, הטחת הקורבן ארצה, כיפוף גפיים בחוזקה וידי אבנים. באחד מאירועי ההתעללות גזזו חיילים בכוח את שערות ראשם של הקורבנות. נוסף על כך, במקרים רבים לוותה אלימות החיילים והשוטרים בפגיעה ברכושם של פלסטינים: בין השאר ניפצו אנשי כוחות הביטחון שמשות של מכוניות והשחיתו צמיגים.

מקרים לדוגמה

קצינה ששירתה בחברון במהלך האינתיפאדה השנייה מסרה בעדותה לארגון "שוברים שתיקה" על אירוע שהייתה עדה לו:

אני רואה שני כאלה ג'ובניקים... היה שם עציר כפות, שהידיים שלו עם אזיקון מאחורי הגב, עיניים מכוסות. פתאום אני רואה אחד מהם פשוט ניגש, וללא כל אזהרה מוקדמת דופק לו ברך לראש. פשוט בעיטה של ברך לראש.¹¹⁷

בספטמבר 2006 הוזמן סאלם אל-קימרי, קבלן בניין, לבצע עבודות שיפוץ במשרדי משמר הגבול בעיר חברון, והונפק לו לשם כך אישור מיוחד. אל-קימרי סיפר בעדותו על שהתרחש ב-6.9.2006 כשהגיע למחסום:

בזמן שדיברתי עם שני שוטרי משמר הגבול, השוטר במדים הכחולים התערב ואמר לי לתת לו את תעודת הזהות שלי. נתתי לו את התעודה. באותו זמן עמדתי מאחורי שולחן עץ שנמצא במחסום. פתאום, בלי שהבנתי למה, שני השוטרים של משמר הגבול הלכו לצד השני של השולחן, הרימו אותו והפכו אותו עליי. השולחן נפל, פגע בי מתחת לברכיים והתחיל לרדת דם מהרגליים שלי.¹¹⁸

¹¹⁵ ר' למשל בצלם, אזור H-2, חברון: עזיבה של פלסטינים כתוצאה מנוכחות המתנחלים בעיר, דו"ח מצב, אוגוסט 2003, עמ' 13-17.

¹¹⁶ עדותו נגבתה על-ידי ארגון "שוברים שתיקה" והועברה לבצלם ולאגודה לזכויות האזרח בעילום שם.

¹¹⁷ עדותה נגבתה על-ידי ארגון "שוברים שתיקה" והועברה לבצלם ולאגודה לזכויות האזרח בעילום שם.

¹¹⁸ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השחש ב-15.10.2006.

סאמר אדריס, תלמיד תיכון, סיפר בעדותו על אירוע שהתרחש ב-31.3.2005 מדרום למערת המכפלה, לאחר שחלף ברגל על-פני קבוצה של חיילים :

חמישה או עשרה מטרים אחרי שעברתי אותם הרגשתי רגל נכנסת בין הרגליים שלי מאחור. נדחפתי קדימה ונפלתי על האדמה, על צד שמאל. ראיתי שזה היה חייל. לא הבנתי מה קורה סביבי. החייל נתן לי מכה חזקה עם הקת של הרובה על הצד השמאלי של הפנים. נפגעתי מתחת לעין שמאל. הרגשתי כאב חזק. שמתי את היד על המקום שבו נפצעתי וסובבתי את הראש ימינה. החייל נתן לי עוד מכה עם קת הרובה והיא פגעה בי מאחורי האוזן השמאלית. כאב לי מאוד. הרגשתי שהאדמה מסתובבת ושהראייה שלי הולכת ומיטשטשת.

הייתי מוטל על האדמה במשך כחמש דקות. לא ידעתי מה קורה סביבי ולמה החייל עשה את זה. שמעתי את הגייפ נוסע לידי, אבל אני לא יודע לאן הוא נסע.¹¹⁹

ד"ר תייסיר זאהדה, רופא בן 52, תושב תל רומיידה, סיפר בעדותו על שהתרחש כשחיילים פלשו לביתו ב-25.8.2006 :

הקצין ניגש אליי והורה לי להיכנס פנימה... אמרתי לו שאני רק לוקח את השק והוא ניגש אליי והתחיל לדחוף אותי עם החזה שלו לכיוון הכניסה לבית. הושטתי ידיים קדימה כדי להרחיק אותו ממני וכדי שלא אפול. ואז, אני לא מבין מה קרה. ששת החיילים נדחפו אליי והתחילו לבעוט בי ולהכות אותי בכל הגוף בידיים שלהם ועם הרובים. תוך כדי המכות הם דחפו אותי לכיוון הדלת. ניסיתי להדוף את המכות שלהם עד כמה שיכולתי אבל הם היו מאוד תוקפניים. חטפתי עשרות מכות בכל הגוף. לא האמנתי למה שקורה לי. הרגשתי שהחיילים רוצים להרוג אותי ו"להיכנס" בי בלי שום סיבה.

אחרי חמש דקות בערך, הבת שלי, סאוסן, בת 14, ירדה וצעקה. היא ניסתה להתקרב אליי כדי להגן עליי ולהפריד ביני לבין החיילים, אבל אחד החיילים דחף אותה בכוח והיא נפלה ואיבדה את ההכרה. החיילים לא התייחסו לזה והמשיכו להכות אותי בהיסטריה. אשתי ירדה וניסתה להגן עליי והחיילים הכו גם אותה על הזרועות עם קתות הרובים שלהם. עדיין יש לה חבורות בזרועות.

החיילים המשיכו להכות אותי. ראיתי עוד בת שלי, נגייה, מנסה להתקרב אליי, אבל אחד החיילים דחף גם אותה לכיוון הדלת. היא קיבלה מכה במותן השמאלית והתחילה לצעוק מכאב. הילדים הקטנים עמדו על המדרגות וצעקו.

שמעתי את אחי, אמג'ד, צועק מלמטה וקורא לעזרה. באותו רגע הצלחתי להיחלץ מהידיים של החיילים, תפסתי את סאוסן, והכנסתי אותה למרפאה שבקומה השנייה. ניסיתי להעיר אותה ונתתי לה חמצן. החיילים רדפו אחריי וסגרו אחריהם את הדלת של המרפאה. בזמן שטיפלתי בבת שלי, הם הכו אותי בגב וקיללו אותי "מניאק, חמור". אחרי כמה זמן, סאוסן התעוררה.¹²⁰

עבד אל-חפזי אל-השלמון, עיתונאי תושב העיר, מסר בעדותו על אירוע שהתרחש ב-18.4.2006 :

ראיתי שישה חיילים עוצרים בחור פלסטיני ודוחפים אותו על גדר. הוא היה עם הידיים למעלה. התחלתי לצלם את מה שקורה ואחד החיילים שם לב אליי. החיילים עזבו את הבחור וניגשו אליי. הם הכו אותי ולקחו לי את המצלמה... ניסיתי לצלם את החיילים עם מצלמה אחרת שהייתה לי והם שמו לב אליי. כמה מהם הגיעו אליי, דחפו אותי על מכונית שחנתה

¹¹⁹ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-31.3.2005.

¹²⁰ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-28.8.2006.

בכיכר והכו אותי. הם בעטו בי כמה פעמים, נתנו לי אגרופים והכו אותי עם קתות הרובים שלהם. החיילים לקחו לי גם את המצלמה השנייה מהידיים... אחר כך החיילים עזבו את המקום וזרקו את המצלמות על החלק הקדמי של אחת המכוניות.¹²¹

ב-24.8.2005 פלשו שוטרים לחצר בניין שבו גר בשאר אל-ג'עברי, באזור "ציר המתפללים". אל-ג'עברי סיפר בעדותו על שקרה לאחר שנתקל בהם, כשהתברר שאינו נושא תעודת זהות:

הוא [אחד השוטרים] אמר שהתעודה צריכה להיות עליי כל הזמן, גם כשאני ישן. שוטר אחר התחיל להרביץ לי, והראשון הצטרף אליי. הם בעטו בי בברכיים ואחד מהם הכה אותי פעמיים בקת הרובה שלו, מכה אחת בראש ואחת בגב. ניסיתי להגן על עצמי וכמה פעמים הצלחתי לתפוס את היד של אחד השוטרים כדי שיפסיק להכות אותי, אבל השוטר השני המשיך להכות אותי ולא יכולתי להתנגד. זה נמשך יותר מרבע שעה... שני שוטרים אחרים עמדו בצד ולא התערבו. שוטר חמישי עמד מאחורי שער הברזל ושמר.¹²²

ראאיד פטאפטה, מהנדס תושב תרקומייה, סיפר בעדותו על אירוע שהתרחש ב-9.5.2006 במחסום "עבד" הסמוך למערת המכפלה:

אחד השוטרים קרא לי לעצור ודרש לראות את תעודת הזהות שלי. הוא הורה לי לחכות לו ליד גדר פלסטיק נמוכה, בגובה של מטר בערך... אחרי עשרים דקות בערך פניתי לשוטר ושאלתי אותו אם הוא יכול להחזיר לי את התעודה. הוא אמר לי לחכות ולחזור אחורה, ואז ללכת ימינה ושמאלה. הרגשתי שהוא מנסה להשפיל אותי, ולמרות זאת עשיתי את מה שהוא אמר.

פתאום הוא התקרב אליי, תפס בחולצה שלי וגרר אותי לכיוון גדר הפלסטיק, וכופף אותי מעליה, כשהחזה שלי נוגע בה. הוא כופף לי את הראש בכוח לכיוון הרצפה. לא הבנתי למה הוא עושה את זה. נשארתי רגוע ולא הגבתי, למרות שכעסתי והרגשתי מושפל.

כשהשוטר עזב אותי, שאלתי אותו בערבית למה הוא עשה לי את זה. ואז הוא התחיל לקלל אותי בעברית. לא הבנתי מה הוא אומר, והוא קפץ מעל הגדר, תפס לי את הידיים מאחורי הגב, ופתאום הוא דחף אותי בכוח, וצד ימין של הראש שלי נפגע מהגדר. כאב לי מאוד ושמתי את היד על הראש. ראיתי שיורד לי הרבה דם. השוטר נראה מפוחד ומבולבל. הוא נתן לי את תעודת הזהות שלי והורה לי ללכת הביתה.¹²³

טיפול המערכת בעבירות חיילים ושוטרים

בעוד ישראל מצדיקה רבות מפעולותיה הפוגעות בזכויות האדם של הפלסטינים בגדה המערבית בטענה כי אלה מבוצעות בשל "צרכי ביטחון" כאלה ואחרים, הרי שמעשי אלימות, התעללות והשפלה מצד אנשי כוחות הביטחון זוכים בדרך כלל לגינוי מוחלט מצד הרשויות. אולם, שלילה זו של תופעת האלימות אינה באה לידי ביטוי באכיפה הולמת. מקרי אלימות והתעללות רבים אינם נחקרים כלל, או שחקירתם אינה מניבה כתבי אישום. כך למשל, במקרה הכאתו של ראאיד פטאפטה, שהובא לעיל, הוחלט במחלקה לחקירת שוטרים במשרד המשפטים (מח"ש) לסגור את תיק החקירה נגד השוטר

¹²¹ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-20.4.2006.

¹²² עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-30.8.2005.

¹²³ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-10.5.2006.

המכה, מחמת חוסר ראיות.¹²⁴ זאת, אף על פי שהוא התרחש לאור יום במקום מרכזי והיו לו עדים רבים.

מאז תחילת האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000 פתחה המשטרה הצבאית החוקרת (מצ"ח) בסך הכול 427 חקירות נגד חיילים, בגין עבירות אלימות (לא כולל ירי) שהתרחשו בכל רחבי הגדה המערבית. מתוכן, רק 35 הובילו להגשת כתב אישום.¹²⁵ מאחר שבחלק מהמקרים שנחקרו היה מעורב יותר מחייל אחד, ניתן לומר כי בנוגע ליותר מ-92% מהחקירות לא הוגש כתב אישום.¹²⁶

בידי בצלם והאגודה לזכויות האזרח אין נתונים מלאים לגבי תלונות בטיפול של מח"ש, אך מידע לגבי תלונות שבצלם הגיש לזו האחרונה על אירועים שהתרחשו ברחבי הגדה המערבית מצביע על שיעור גבוה ביותר של סגירת תיקים ללא העמדה לדין: 82% מהתיקים שבצלם פנה לגביהם למח"ש במהלך האינתיפאדה השנייה בנוגע לאלימות שוטרים כלפי פלסטינים נסגרו ללא העמדה לדין.¹²⁷

נראה אפוא, כי המערכת אינה מייחסת את החשיבות הראויה לחקירת מקרים של אלימות אנשי כוחות הביטחון נגד תושבים פלסטינים ולמיצוי הדין עם האחראים להם. בכך היא משדרת לחיילים ולשוטרים המוצבים בשטח מסר מתירני, לפיו מעשי אלימות, התעללות והשפלה אינם נתפסים כחמורים. מצב זה תורם להיווצרות תחושה של חסינות מפני דין וחשבון בקרב אנשי כוחות הביטחון, בכל הנוגע להתנהגות אלימה כלפי פלסטינים בגדה המערבית בכלל ובחברון בפרט.

מקרי אלימות והתעללות רבים אינם נחקרים כלל, או שחקירתם אינה מניבה כתבי אישום

על רקע זה, אין להתפלא על כי מקרי האלימות הקשים בחברון, כמו גם אלה המתרחשים בשאר הגדה המערבית, הם בגדר תופעה מושרשת היטב, אשר מתגלה שוב ושוב בתדירות מדאיגה.¹²⁸

ב. תפיסת בתי פלסטינים

בעיר חברון ישנם לפחות 35 מבנים פלסטיניים, בתי מגורים וחנויות, שנתפסו על-ידי כוחות הביטחון אשר עושים בהם שימוש של קבע, רצוף ושאינו רצוף: עשרה מבנים באזור ההתנחלות אברהם אבינו, עשרה מבנים לאורך ציר המתפללים, ארבעה בתים

הפיכתו של בית פרטי למוצב צבאי או משטרה פוגעת באורח קשה בדייריו

¹²⁴ מכתב מהמחלקה לחקירת שוטרים לראאיד פטאפטא, 7.12.2006.

¹²⁵ הנתונים נמסרו על-יד הפרקליט הצבאי הראשי בוועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת ב-14.2.2007. את המספר הנמוך של חקירות שנפתחו, המתייחס לאירועי אלימות בכל הגדה המערבית ולא רק לעיר חברון, יש לייחס למיעוט תלונות הנובע מחוסר אמון של מתלוננים פוטנציאליים במערכת, הנוטה שלא להתייחס ברצינות לתלונותיהם ולא למצות את הדין עם התוקפים. כן נובע מיעוט התלונות מרתיעתם של מתלוננים פוטנציאליים מפני הגשת תלונה בשל הזמן הרב שייאלצו להשקיע בכך והיחס המשפיל לו הם זוכים לעיתים קרובות בתחנות המשטרה ובמפקדות התיאום והקישור ברחבי הגדה. ארגוני זכויות האדם, בהם בצלם והאגודה לזכויות האזרח, משקיעים מאמצים רבים באיתור מקרים ובהעברתם לרשויות, אך מאמצים אלה, גדולים ככל שיהיו, אינם יכולים לכפר על כשלי המערכת, המרתיעה קורבנות מהגשת תלונות.

¹²⁶ הפרקליט הצבאי הראשי לא מסר את מספר החקירות שנסגרו ללא כתב אישום. על כן, ייתכן ששיעור החקירות שבגין לא הוגש כתב אישום כולל חקירות שטרם הוחלט אם להגיש כתב אישום בעניינן, אך סביר להניח כי מדובר במספר קטן יחסית של חקירות שהרי מדובר בתקופה של למעלה משש וחצי שנים. היה וישנן חקירות שטרם הסתיימו אף על פי שנפתחו לפני שנים, הרי שיהיה זה גילוי נוסף למיצוי דין לקוי עם חיילים החשודים בעבירות אלימות.

¹²⁷ הנתונים מתייחסים ל-68 מקרים שהחקירה לגביהם נסתיימה, או שמלכתחילה הוחלט כי לא תתקיים חקירה לגביהם. 21 מקרים נוספים שבצלם פנה לגביהם נמצאים בטיפול או שמצבם אינו ידוע.

¹²⁸ להרחבה בעניין זה ר' בצלם, מעבר לגבול החוקיות - פגיעה בכבודם, בגופם, ברכושם ובחייהם של פלסטינים השוהים בישראל ללא היתר, דף מידע, מארס 2007, חלק ג'.

בשכונת תל רומיידה, חמישה בתים בסביבות ההתנחלות בית הדסה, שלושה מבנים באזור ההתנחלות בית רומנו ושלושה מבנים נוספים באזור H-1.

הפיכתו של בית פרטי למוצב צבאי או משטרתי פוגעת, מטבע הדברים, באורח קשה בדייריו. החיילים פולשים למרחב הפרטי של הדיירים ומגבילים את החלל שבו הם יכולים לשהות. על המשפחות שגג ביתן נתפס נאסר להשתמש בו ולעיתים אף בקומה שמתחתיו. כתוצאה מכך, משפחות גדולות, שבמקרים רבים חיו אף לפני כן בדלות ובצפיפות, נאלצות להתפנות מאזורים בביתן, ולהידחק למרחב מצומצם עוד יותר.

ואולם, בכך לא תם סבלם של האנשים. משפחות אלה זוכות לא פעם להטרדות מצד החיילים הפולשים. יש והמדרגות העולות לגג המבנה עוברות דרך בית המשפחה; או אז, סובלים בני הבית מחדירה לביתם כל אימת שהחיילים עולים לעמדה או יורדים ממנה. במקרים אחרים, סובלים בני הבית מחיפוש תכופים, פעם או פעמיים בשבוע כעניין שבשגרה וממפגעים נוספים, כגון נזקים לרכוש, מוזיקה רועשת, אשפה ואף שתן של חיילים. פעמים נאלצים בני הבית לסבול מתופעות אלה משך שנים.

מקרים לדוגמה

סוהא חדאד, תושבת שכונת תל רומיידה, שהצבא משתמש בביתה לסירוגין כעמדת תצפית, סיפרה בעדותה:

הצבא הישראלי משתלט על הבית שלנו שוב ושוב, ותמיד בשעות מאוחרות, אחרי עשר או אחת עשרה בלילה. בדרך כלל הם מגיעים בשבתות ובחגים. כשהיילים מגיעים הם בדרך כלל באים בקבוצה של שמונה ומחזיקים אותי ואת הילדים בחדר הטלוויזיה. הם נכנסים לחדר השניה ועורכים תצפית על מעיין מים סמוך, שמתנחלים שוחים בו... בהתחלה הילדים פחדו ובכו, אבל הם כבר התרגלו... זה קרה כבר עשרות פעמים.

בסוכות בשנה שעברה הגיעו שמונה חיילים לבית שלנו בבוקר. קצין אמר לי שהחיילים יישארו בבית שלי שלושה ימים. אמרתי שאני לא אתן להם לגור בבית שלי. הקצין ענה שיש לו צו צבאי... הם השתלטו על המרפסת הפנימית ועל הגג שלנו. הם אסרו עליי לעזוב את הבית במשך הזמן הזה. הם השתמשו במקלחת שלנו.

לפני שלושה או ארבעה חודשים, כשהייתי בהריון, הגיעו שמונה חיילים בשעות הערב. הם החזיקו אותי ואת הילדים שלי בחדר אחד והשתמשו בכל שאר החדרים. בזמן שהחיילים היו בבית, אני ליווייתי את הבן שלי לשירותים וראיתי אותם נחים על הרצפה...

בכנות, אנחנו לא יכולים לעזוב את הבית כי אנחנו לא יכולים לשלם שכר דירה... אנחנו לא משלמים דמי שכירות על הבית שאנחנו גרים בו היום.¹²⁹

בהיג'ה שרבאטי, תושבת תל רומיידה, אם לשישה, שהצבא הקים ב-1999 עמדת קבע על גג ביתה, סיפרה בעדותה:

החצר של הבית שלנו הפכה למזבלה. החיילים אוכלים וזורקים את שאריות האוכל שלהם על הרצפה מסביב לבית. הם גם משתינים על הגג. לפני שלוש שנים הבת הקטנה שלי, אבראר, יצאה מהבית וניתז על הראש שלה שתן של אחד החיילים. היא נכנסה הביתה ובכתה. עד היום היא לא שוכחת את המקרה הזה.

¹²⁹ עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו השחש ב-28.1.2007.

החיילים צועקים, קופצים, רצים ולפעמים גם משחקים. הצעקות שלהם והתנועה שלהם מפריעים לנו מאוד, בעיקר בלילה. לפעמים אנחנו לא מצליחים לישון ולפעמים אנחנו מתעוררים בגלל הרעש שלהם ובגלל נביחות של כלבים שהם מעלים לגג. הרעש מתחיל בדרך כלל בשעה אחת אחרי חצות ונמשך עד הבוקר...

חלק מהחיילים תוקפים אותנו... בחורף שעבר חייל שהיה על הגג פרץ בצחוק היסטרי והשליך עליי חול ואבנים כשהייתי מול הבית. הוא דיבר אליי בעברית ואמר מילים שלא הבנתי. בעלי מבין עברית היטב והוא אמר שהחייל קילל אותי.¹³⁰

חייל ששירת בחברון במהלך האינתיפאדה השנייה סיפר לארגון "שוברים שתיקה":

תפסנו בית. אתה מכיר את הפרוצדורה: המשפחה עוברת קומה למטה... התקנו צינור כזה להשתין. זה קומה שלישית. להשתין החוצה... שמנו את הצינור ככה שבדיוק כל השתן זורם לתוך חצר של בית שמתחתינו. בדיוק היו שם לולים של כמה תרנגולות, פשוט הכול נשפך לשם. וזה היה הבדיחה היומית. לחכות שהאבא או אחד הילדים יגיע שם ללולים, ואז כולם עומדים ומשתינים למטה. או... חבר שאהב לצחצח שיניים... ואז לחכות שמישהו יעבור למטה ולירוק למטה, לירוק החוצה... כן, זה פשוט חלק מהאפשרויות שלך. אף אחד לא יימנע את זה ממך. בדרך כלל לא המפקדים בשטח, לצערי, כי רובם חלק מהכלל ולא יוצאים מהכלל... אין מי שישפוט אותך על זה.¹³¹

ג. חיפוש, עיכובים והטרדות

חיפוש בבתים פרטיים ובחנויות, עיכוב של עובדי אורח לצורך בדיקת תעודת הזהות שלהם והטרדה ממינים שונים מצדם של חיילים ושוטרים, הריהם נדבך נוסף בשגרת חייהם הבלתי-אפשרית של הפלסטינים הנתונים לשליטה ישירה של הצבא במרכז חברון. בעוד שבמקרים מסוימים ניתן יהיה להצדיק חיפוש בבית או בדיקת תעודות בצרכי ביטחון, הרי שבמקרים אחרים ברור שמדובר בהתעמרות פסולה ובלתי סבירה באזרחים.

חיפוש

חיפוש בבית פרטי הוא פעולה שאף אם היא מתבצעת כדין ובהתאם לכל הכללים הראויים כרוכה בפגיעה קשה בפרטיותם ובכבודם של בני הבית. בחברון הפכה פעולה פוגענית זו למעשה שגרה, במיוחד עבור פלסטינים שבסמוך לבתיהם הוקמו נקודות ההתנחלות הישראליות.

נראה כי באזורים אלה נסרקו כמעט כל הבתים, לרוב יותר מפעם אחת. במרכז חברון ידוע על חיפושים נקודתיים הנערכים בעקבות חשד קונקרטי, על חיפושים נרחבים הנערכים למטרות מיפוי ועל מסעות חיפוש שגורתיים שעל מיקומם המדויק הוחלט באופן שרירותי והם נערכים לשם "הפגנת נוכחות". החיפושים נערכים בדרך כלל בידי כוחות צבא ולעיתים בידי שוטרי משמר הגבול.

בעוד שבמקרים מסוימים ניתן יהיה להצדיק חיפוש בבית או בדיקת תעודות בצרכי ביטחון, הרי שבמקרים אחרים ברור שמדובר בהתעמרות פסולה ובלתי סבירה באזרחים

רג'אא ח'טיב, תושבת תל רומיידה, סיפרה בעדותה:

¹³⁰ עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-29.12.2006.

¹³¹ עדותו נגבתה על-ידי ארגון "שוברים שתיקה" והועברה לבצלם ולאגודה לזכויות האזרח בעילום שם.

בשנה שעברה כמעט לא עבר שבוע בלי שהם [חיילים] נכנסו לבית. כל פעם שהם מגיעים אלינו הם מורים לנו לצאת מהחדרים. הם עורכים חיפוש בכל החדרים והופכים כל דבר שנמצא בהם. החודש פלשו לבית שלנו פעמיים.¹³²

חייל ששירת בחברון במהלך האינתיפאדה מסר בעדותו:

חלק מהתפקיד של הפטרול זה להפגין נוכחות. הרעיון של להפגין נוכחות זה שהתושבים הפלסטינים יתעוררו בבוקר, ישמעו מהשכנים שנכנסו לבית הזה ולבית ההוא, ויקבלו את התחושה שהצבא נמצא בכל מקום ובכל זמן.

יש לך שמונה שעות לשרוף, אז אתה הולך להכין קפה, אבל עדיין יש ארבע שעות לשרוף, אז נכנסים לאיזה שני בתים ושורפים שעתיים, עושים סיבוב ושורפים עוד שעתיים. בבתים שקרובים להתנחלויות עושים ביקורים קבועים. בבתים הרחוקים יותר, עושים את זה אקראית. החיילים עושים פטרול, רוצים לנוח, אומרים בוא ניכנס לבית ההוא, נעשה חיפוש וננוח קצת.

יש גם משימות יזומות שגם הן אקראיות. שם באמת הופכים את כל הבית. המ"פ פותח מפה, בוחר את הבתים האלה והאלה. הוא רק מוודא שזה לא איזה משת"פ או משהו.¹³³

חייל אחר ששירת בחברון מסר בעדותו: "אם זה ביום או אם זה בלילה, בכל שעה שרק מתחשק לי, בוחרים בית על-פי המפה, על-פי מצב גיאוגרפי שלנו, של החוליה כרגע. נראה לנו? בא לנו? תפאדל, נכנסים."¹³⁴ חייל אחר מסר: "צוות של שישה אנשים יום יום ככה עוברים על הגגות ונכנסים לבית. מתחילים לחפש את הכניסות, את היציאות, שמים את כל המשפחה בחדר אחד..."¹³⁵

סמל ששירת בעיר בשנים 2006-2007 מסר בעדותו:

הדגש העיקרי אצל המ"פ הוא שתמיד עדיף [לחפש] בלילה, בשעות שכל המשפחה נמצאת... יצאנו שם לאיזה בית, אני ועוד מ"כ שאתי, דופקים, דופקים על הדלת, מעירים את כל הבית. עכשיו אני עושה למ"פ שלי "למה שתיים לפנות בוקר?" - "כי אז כולם נמצאים". ואז אנחנו קוראים לכל המשפחה. סורק להם איזה חדר קטן, להכניס הכול שמה, בא אל הבית, והופכים בעצם את כל הבית. אז בעצם ממש סרקנו את כל הבית, אתה יודע, אתה מרים רהיט, מזיז, מסתכל בתוך האגרטל וככה ממשיך הלאה... זה הדבר הכי גרוע בעולם, זה שמעירים את כל המשפחה שלך.¹³⁶

מבצעי החיפוש שנערכים לשם מיפוי השכונות, מבוצעים שוב ושוב על אותם אזורים. בהמשך עדותו התייחס לכך הסמל:

אין לי מושג מי חשב על הדברים האלה. עד עכשיו במהלך כל השנים של חברון אף אחד לא דאג לשמור על הדפים של המיפוי. כל פעם פלוגה הגיעה, סרקת אלף בתים, זרקה את כל [הדפים] יענו לחמ"ס [חומר מסווג שמיועד להשמדה].¹³⁷

הפלישות התכופות לבתי המגורים לצורך חיפוש או בתואנה של צורך בחיפוש פוגעות פגיעה קשה בשגרת חייהם ובפרטיותם של הפלסטינים במרכז חברון. החיילים מפתיעים את דיירי הבית בשעות

¹³² עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-2007.1.21.

¹³³ עדותה נגבתה על-ידי אופיר פורשטיין ב-2007.3.8.

¹³⁴ שוברים שתיקה, קובץ עדויות מחברון, עמ' 18.

¹³⁵ שוברים שתיקה, קובץ עדויות מחברון, עמ' 17.

¹³⁶ עדותה נגבתה על-ידי ארגון "שוברים שתיקה" והועברה לבצלם ולאגודה לזכויות האזרח בעילום שם.

¹³⁷ שם.

מגוונות של היום ושל הלילה, קוטעים את שגרת יומם, פולשים למרחבם הפרטי, וסורקים את ארונותיהם הפרטיים וחפציהם האישיים. לא פעם, אגב חיפוש בדירה או בחנות, החיילים פוגעים בחפצים ומסבים להם נזק, ובמקרים מסוימים נתקבלו תלונות על ביזה של רכוש יקר ערך במהלך מבצעי חיפוש ממין זה.

חמזה אל-גי'עברי, תושב העיר העתיקה של חברון, סיפר בעדותו על חיפוש שחיילים ערכו בביתו ב- 14.10.2006 :

ישבנו בחדר האורחים והתכוונו לצאת מהבית. פתאום נכנסה לבית קבוצה של שמונה חיילים. הם אילצו את בני המשפחה, אימא שלי, אבא שלי, האחיות שלי ואחי אוסאמה, בן 15, להיכנס לחדר האורחים. החיילים אספו את תעודות הזהות של הגברים. שניים מהחיילים נכנסו לחדר האורחים והתחילו לערוך חיפוש בחדר, בעזרת אימא שלי.

אחד החיילים הורה לי לצאת מהחדר. הוא שאל אותי מאיפה עולים לגג, והסברתי לו שאין יציאה מפה, אלא רק מחוץ לבית. החיילים התחילו לחפש במחשבים, בדיסקים ובציוד העבודה שלי... שני חיילים הכניסו אותי לחדר השינה. הם ביקשו ממני לעזור להם בחיפוש בחדר השינה...

נשארתי עם שני חיילים אחרים ששאלו אותי אם אני שייך לחמאס או לא, וכשעניתי שלא, אחד מהם איים לרצוח אותי, דרך את הנשק, כיוון את הרובה שלו למצח שלי וקילל אותי. גם שני החיילים שהיו שם הרביצו לי וקיללו אותי.¹³⁸

גם חיילים מאשרים כי ישנם מעשי השפלה ופגיעה ברכוש במהלך מבצעי חיפוש בבתים. חייל ששירת בחברון באינתיפאדה השנייה מסר בעדותו לארגון "שוברים שתיקה": "הסמל ועוד איזה חייל החליטו לפני שעוזבים להשאיר להם מזכרת. הרסו להם את הווידאו ועוד משהו שאני לא זוכר."¹³⁹ חייל אחר סיפר: "אנחנו יושבים, נחים, באחד הבתים הערביים. יושבים על הספה. ומולנו יושבת אישה זקנה, מאוד זקנה, בטח מגרדת את גיל שמונים-תשעים ככה... ושני החבריה שישבו לידי... שיחקו איזה משחק של... לא זוכר, לגלגל איזה כדורים מניירות שהיו שם ולזרוק עליה... על האישה הזקנה."¹⁴⁰

עיוכים והטרדות

**פלסטינים מעוכבים
במרבית המקרים מבלי
שנחשדו כי עברו עבירה
כלשהי או שהם מהווים
סכנה לשלומם או
לביטחונם של אדם אחר.
בחלק מהמקרים עוכבו
עוברי אורח פלסטינים
כחלק ממשחק של חיילים**

בשל הימצאותן של נקודות ההתנחלות בלבה של העיר חברון פרוסים במרכז חברון מחסומים מאוישים ועמדות קבע לעשרות. נוסף לכך מתקיימים סיורים קבועים ומרובים של כוחות צבא ומשטרה. תושבים פלסטינים שגרים באזור, או אחרים הזקוקים לעבור בו כחלק משגרת יומם, נאלצים לעבור במחסומים ובקרבתן של עמדות הצבא. בעשותם כן, הריהם נחשפים לבדיקות פיזיות ולעיכובים "לצורך בדיקת תעודת זהות". כל עובר אורח פלסטיני, בכל שעה משעות היום, עלול למצוא עצמו מעוכב, בהתאם לשרירות לבם של החיילים. משך העיכוב אינו קבוע,

¹³⁸ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-17.10.2006.

¹³⁹ עדותו נגבתה על-ידי ארגון "שוברים שתיקה" והועברה לבצלם ולאגודה לזכויות האזרח בעילום שם.

¹⁴⁰ עדותו נגבתה על-ידי ארגון "שוברים שתיקה" והועברה לבצלם ולאגודה לזכויות האזרח בעילום שם.

ואפשר שינוע בין חמש דקות לשעתיים או יותר.

מדובר בתופעות שחורגות באופן ברור ממה שאפשר להצדיקו בצורך ביטחוני ומהמותר על פי הדין. פלסטינים מעוכבים במרבית המקרים מבלי שנחשדו כי עברו עבירה כלשהי או שהם מהווים סכנה לשלומם או לביטחונם של אדם אחר. בחלק מהמקרים עוכבו עוברי אורח פלסטינים כחלק ממשחק של חיילים למשך שעה ארוכה בתנאי מזג אוויר קשים. במקרים אחרים ניתנה לחיילים פקודה לעכב פלסטינים העוברים בנקודה מסוימת, על אף שהיה ידוע כי יש ביכולתם להגיע למחוז חפצם ללא עיכוב בדרך חלופית.

סמל ראשון שהיה מוצב בחברון סיפר לארגון "שוברים שתיקה" על אחד מדפוסי הפעולה של החיילים בעיר חברון:

הקצין והחייל יוצאים. הנהג נשאר בג'יפ. מתחילים לאסוף בצורה אקראית עשרים גברים פלסטינים, מעמידים אותם בשורה באמצע הרחוב תחת השמש בלי יכולת לזוז למשך שעה בערך. כאשר ניגשתי לקצין להבין מה פשר העניין הוא ענה לי: "סתם בשביל הכיף, אתה יודע". כששחררו אותם נתנו להם כמה כאפות ונתנו להם ללכת.¹⁴¹

חייל אחר ששירת בעיר במהלך האינתיפאדה סיפר בעדותו:

המ"פ שלי קבע מכסה של עשרים תעודות זהות שצריך לבדוק במהלך שמירה... בשלב כלשהו זה התחיל להיות דבר נורא מלהיב בפלוגה לעשות תחרות ולבדוק כמה שיותר תעודות...

אחד המקרים שהיו זה שמפקד אחד וחייל החליטו לרוץ ולהגיע לכמה שיותר, לשבור את המכסה... הם התחילו לקחת שלושה חבר'ה מהשאלות, להביא אותם, לשים אותם בצד, ובינתיים להעביר את תעודות הזהות שלהם בקשר שייבדקו. תוך כדי לקחת עוד שלושה חבר'ה... זה הגיע למספר של שבעה, שמונה, תשעה אנשים שעמדו שם בתוך איזה מטר על שניים, עמדו וחיכו בזמן שבדקו את תעודות הזהות שלהם בקשר...

מבחינה מבצעית זה מטומטם... הצלחתי לקלוט כמה הדבר הזה היה לא אנושי. כמה הדבר הזה היה פשוט רע לעשות לאנשים. לקחת אותם ולתקוע אותם אחד על השני, להעמיד אותם ככה במשך עשרים דקות. וכל זה גם נוצר לא בגלל כורח ביטחוני כלשהו, אלא בגלל שהחיילים תפסו אינרציה ודרך מעניינת להעביר את השמירה.¹⁴²

זיאד א-סלאימה, מובטל, תושב אזור מערת המכפלה, סיפר בעדותו:

הסבל מתחיל מהרגע שאני יוצא מהבית. ליד הבית שלי יש עמדה של משמר הגבול... הבדיקה יכולה להימשך כמה דקות או יותר משעה. הם בודקים אותנו למרות שהם רואים אותנו כל יום. אני חושב שזאת התנכלות ולא בדיקה בשביל ביטחון.¹⁴³

חייל סיפר בעדותו על מקרה שבו נתקלו חיילים בשיירה של מכוניות פלסטיניות מקושטות לרגל חתונה:

איך שהוא [הסמ"פ] רואה את השיירה של החתונה... מין תחושה של יאללה בוא, אפשר לתת פה איזה מכה ככה... עוצרים את המכונית, יוצאים מהמכוניות אנשים, פלסטינים, לבושים במיטב בגדיהם. אתה רואה את החתן, אתה רואה את הכלה. את האבא. שאיך שהם יוצאים

¹⁴¹ שוברים שתיקה, קובץ עדויות מס' 1, עמ' 5.

¹⁴² שוברים שתיקה, קובץ עדויות מחברון, עמ' 10.

¹⁴³ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-31.1.2007.

רואים על הפרצוף שלהם את הבהלה היום הכי שמח בחיים שלהם יכול להתפספס... הוא [הסמ"פ] לא מוכן לתת להם להמשיך. הוא רוצה לפרק הכול, שיחזרו הביתה. לוקח להם את המפתחות של האוטו... התחנונים שלהם, הבכי של הכלה, האבא של החתן, כולם שם באמת מתחננים... ומצד שני אני יכול לראות על הסמ"פ איך הוא מסתכל עליהם ולא רואה בהם בני אדם. פשוט ככה... אתה רואה את כולם לבושים, הילדים, הכול, ומשפחה שלמה שרואה את המחזה הזה של קצין בצה"ל לוקח להם את המפתחות של הרכב, ומייבש שם את כולם ומבטל את [החתונה]. בשבילי זה היה לראות בעצם... איך צה"ל רואה את האוכלוסייה הפלסטינית.¹⁴⁴

חיילים מבצעים חיפוש על גופם של עוברי אורח פלסטינים במרכז חברון. תצלום: גיל כהן מגן, רויטרס

נידאל עשור, עיוור תושב אבו סנינה, סיפר בעדותו על אירוע שהתרחש בחודש נובמבר 2006 :

שוטרים של משמר הגבול עצרו אותי במחסום אל-חרם [מערת המכפלה]. השוטרים יודעים שאני עיוור, אני עובר שם כל יום. בכל זאת, אחד מהם אמר לי לתת לו את תעודת הזהות שלי והורה לי לעמוד ליד הקיר. אחרי חצי שעה ביקשתי מהשוטר שייתן לי את התעודה שלי. השוטר אמר שאני צריך לחכות עוד. חיכיתי עשר דקות ואז ביקשתי שוב את התעודה שלי. שוב הוא אמר לי לחכות. הדלקתי סיגריה והשוטר אמר לי לכבות אותה. הטלפון הנייד שלי צלצל והשוטר אמר לי לא לענות. ככה עברה שעה ורבע. כל פעם ביקשתי את התעודה והשוטר אמר לי לחכות.¹⁴⁵

קורבנותיה של תופעה זו הינם עוברי אורח פלסטינים אקראיים, בכל גיל, ההולכים ברחובות עירם, בדרכם לבית הספר, לחנות, לביקור אצל בן משפחה, לרופא, בחזרה לביתם או לכל עניין אחר. בכל

¹⁴⁴ שוברים שתיקה, קובץ עדויות מחברון, עמ' 32.

¹⁴⁵ עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו הששה ב-11.2.2007.

רגע כזה, הם עשויים להיקרא על-ידי חייל ולהיות מעוכבים על ידו, עד אשר יתרצה או, במקרה הטוב, עד שיקבל "אישור" במכשיר הקשר.

שרירות הלב ותכיפותה של תופעת העיכובים וההטרדות הופכים גם אותה לאחת הפעולות הפוגעניות, שכוחות הצבא עושים בהן שימוש, אשר תורמת גם היא להרחקתם של אזרחים פלסטינים ממרכז חברון.

פרק 6: מדיניות ישראל בחברון בראי החוק

מדיניות ישראל: פגיעה אנושה בזכויות האדם

מדיניותה של ישראל במרכז חברון, המבוססת על "עקרון ההפרדה", נכרכה לאורך השנים בפגיעה נרחבת ואנושה בזכויות האדם של עשרות אלפי פלסטינים, כמעט בכל היבט של חייהם. החובה לשמור על זכויות אלה מעוגנת במשפט ההומניטארי הבינלאומי,¹⁴⁶ במשפט זכויות האדם הבינלאומי¹⁴⁷ ובמשפט המנהלי והחוקתי הישראלי. שלושת המקורות המשפטיים הללו מחייבים את ישראל, שהיא הכוח הכובש בגדה המערבית.¹⁴⁸

מדיניותה של ישראל במרכז חברון, המבוססת על "עקרון ההפרדה", נכרכה לאורך השנים בפגיעה נרחבת ואנושה בזכויות האדם של עשרות אלפי פלסטינים, כמעט בכל היבט של חייהם

המשפט ההומניטארי הבינלאומי, העוסק בשטחים כבושים, סובב סביב שני צירים מרכזיים: האחד – הבטחת האינטרסים הביטחוניים הלגיטימיים של הכוח הכובש בשטח הכבוש; האחר – הבטחת צרכיה של האוכלוסייה האזרחית בשטח הכבוש.¹⁴⁹ סעיף 27 לאמנת ג'נבה הרביעית, המהווה הוראה בסיסית של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, נותן ביטוי לאיזון בין שני קטבים אלה:

מוגנים זכאים בכל הנסיבות ליחס של דרך-ארץ לגופם, לכבודם, לזכויותיהם המשפחתיות, לאמונתם ולפולחנם, לנימוסיהם ולמנהגיהם. היחס אליהם יהא תמיד אנושי והם יוגנו במיוחד מפני כל מעשי אלימות או איומי אלימות...

אולם, בעלי הסכסוך רשאים לנקוט לגבי מוגנים אותם אמצעי פיקוח וביטחון שיהיו דרושים כתוצאה מהמלחמה.

החובה לכבד את זכויות האדם של האוכלוסייה ולהגן עליהן, בראשן הזכות לחיים, לחירות, לביטחון אישי ולחופש תנועה, מעוגנת גם במשפט זכויות האדם הבינלאומי, שאף הוא חל על פעולותיה של ישראל בשטחים הכבושים ומחייב אותה.

¹⁴⁶ במרכזו של המשפט ההומניטארי הבינלאומי עומדות התקנות בדבר דיניה ומנהגיה של המלחמה ביבשה, הנספחות לאמנת האג הרביעית משנת 1907, וכן אמנת ג'נבה הרביעית בדבר ההגנה על אזרחים בימי מלחמה משנת 1949. לדיון על תחולתן של תקנות האג ר' למשל בג"ץ 606/78, איוב נ' שר הביטחון, פסק דין, לג' (2) 113. מדינת ישראל הכירה בכך שהחלק ההומניטארי של אמנת ג'נבה הרביעית חל על שטחי הגדה המערבית. שאלת תחולתה של אמנת ג'נבה הרביעית כולה לא הוכרעה עד כה על-ידי בית המשפט העליון. ר' בג"ץ 7957/04, מראעבה נ' ראש ממשלת ישראל (2005), פסקה 14. על תחולתן של אמנות אלה על השטחים ר' חוות דעתו של בית הדין הבינלאומי לצדק בהאג בעניין החומה, 2004 (להלן: חוות הדעת המייעצת בעניין החומה), פסקאות 89-101.

¹⁴⁷ לנושא דנן רלבנטיות בעיקר שלוש אמנות, שעניינן הגנה על זכויות האדם: האמנה בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, 1966; האמנה בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, 1966; והאמנה בדבר זכויות הילד, 1989; כל אלה אושרו על-ידי ישראל בשנת 1991. בחוות הדעת המייעצת בעניין החומה נקבע כי אמנות אלה חלות על פעולות ישראל בשטחים כמקור משפטי משלים. כך נפסק אף על-ידי בית המשפט הגבוה לצדק, ר' בג"ץ 769/02, הועד הציבורי נגד העינויים בישראל נ' ממשלת ישראל (2006), פסקה 18.

¹⁴⁸ בשינויים שחלו בשטחים אלה מאז נכבשו, ובכללם ההסכמים שנחתמו בין ישראל לאש"ף, לא היה כדי לגרוע ממעמדם כשטחים כבושים או ממעמדה של ישראל בשטחים אלה ככוח כובש. ר' חוות הדעת המייעצת בעניין החומה. זוהי אף עמדתו של בג"ץ, שנקבעה בשורה ארוכה של פסקי דין. ר' למשל בג"ץ 7015/02, עגורי נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית, פסק דין, נו' (6) 352; בג"ץ 2056/04, מועצת הכפר בית סוריק נ' ממשלת ישראל; בג"ץ 7957/04 (2004), מראעבה נ' ראש ממשלת ישראל (2005).

¹⁴⁹ בג"ץ 393/82, אסכאן נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית, פסק דין, לז' (4) 785, 793-794.

החובה לכבד את מכלול זכויות האדם של הפלסטינים ולהגן עליהן מוטלת אף מכוח המשפט המנהלי והחוקתי הישראלי.¹⁵⁰ במשפט זה מעוגנים, בין השאר, חובתה של הרשות לפעול אך על-פי הסמכה חוקית, והאיסור החל עליה לפגוע בזכויות ללא הסמכה מפורשת, חובת השימוע וכיבוד זכות הטיעון, החובה לנהוג בסבירות, ועקרון המידתיות, הקובע כי החלטה של רשות מנהלית היא כדין רק אם האמצעי השלטוני אשר ננקט לשם הגשמתה של התכלית השלטונית הוא במידה הראויה.¹⁵¹

ההגבלות הגורפות על תנועת פלסטינים במרכז חברון, האיסור על פתיחת חנויות בחלקים נרחבים מאזור זה, החיפושים השרירותיים ותפיסת הבתים באזור זה פוגעים בזכותם של התושבים לחופש תנועה,¹⁵² בזכות לקניין,¹⁵³ בזכות להשתכר למחייתם ממשלח היד שבחרו להם,¹⁵⁴ בזכות לרמת חיים נאותה, לרבות הזכות לתנאי דיור נאותים,¹⁵⁵ בזכות ליהנות מרמת הבריאות הגבוהה ביותר שניתן להשיגה,¹⁵⁶ בזכות לחינוך,¹⁵⁷ בזכות לחיי משפחה¹⁵⁸ ובזכות לפרטיות.¹⁵⁹

הימנעותה העקבית והמודעת של ישראל מאכיפת החוק על פורעני הישראלים, מתנחלים ואנשי כוחות הביטחון, ומהגנה על התושבים הפלסטינים מפניהם, מגיעה פעמים כדי מתן חסות למעשי התנכלות. בכך מפרה ישראל את חובתה הבסיסית להבטיח את הביטחון והסדר הציבורי, כמו-גם את חובתה להגן על זכויות האדם של התושבים הפלסטינים לשלמות הגוף ולביטחון האישי, חובות המעוגנות היטב גם הן במשפט הבינלאומי ובמשפט הישראלי.¹⁶⁰

התנאים שישראל כופה על הפלסטינים במרכז חברון עולים בהצטברם יחד כדי "יחס אכזרי, בלתי אנושי ומשפיל".¹⁶¹

¹⁵⁰ שם, לז' (4) 785, 793-792; בג"ץ 69/81, אבו עיטה נ' מפקד אזור הגדה המערבית, פסק דין, לז' (2) 197, 231; בג"ץ 591/88, טאהה, קטיין, נ' שר הביטחון, פסק דין, מה (2) 45, 52; בג"ץ 7015/02, עגירי נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית, פסק דין, נז' (6) 352, 382; בג"ץ 10356/02, יואב חס נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית, פסק דין, נח (3) 443; בג"ץ 7862/04, אבו דאהר נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית, פסק דין נט' (5) 368.

¹⁵¹ בג"ץ 2056/04, מועצת הכפר בית סוריק נ' ממשלת ישראל, פסק דין, נח (5) 807, 839. בפסיקת בג"ץ פותח עקרון המידתיות למבחן המורכב משלושה מבחני משנה: הראשון קובע כי נדרש קשר של התאמה בין המטרה לבין האמצעי; כלומר, האמצעי שנבחר צריך להוביל באופן רציונאלי להגשמתה של המטרה. השני קובע כי יש לבחור את האמצעי שיפגע בפרט במידה הקטנה ביותר. על הרשות לבחור, מבין מגוון האמצעים שניתן לנקוט בהם להגשמת המטרה את אותו אמצעי שפגיעתו פחותה. השלישי קובע כי הנזק שנגרם לפרט מהאמצעי שנבחר להגשמת מטרותיה של הרשות צריך להיות ביחס ראוי לתועלת שאמצעי זה יביא.

¹⁵² ההכרזה האוניברסאלית בדבר זכויות האדם משנת 1948, סעיף 13; האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות משנת 1966, סעיף 12.

¹⁵³ שם, סעיף 17; תקנות האג, סעיף 46.

¹⁵⁴ האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות משנת 1966, סעיף 6.

¹⁵⁵ שם, סעיף 11; האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד, סעיף 27.

¹⁵⁶ שם, סעיף 12; האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד, סעיף 24.

¹⁵⁷ שם, סעיף 13; האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד, סעיף 28; אמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בזמן מלחמה, סעיף 50.

¹⁵⁸ אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 27; תקנות האג, סעיף 46; האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, סעיפים 17 ו-23; האמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, סעיף 10.

¹⁵⁹ האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, סעיף 17; האמנה הבינלאומית בדבר זכויות הילד, סעיף 16.

¹⁶⁰ אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 27; תקנות האג, סעיף 43.

¹⁶¹ האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, סעיף 7. ר' גם סעיף 3 לאמנות ג'נבה; וגם, Cyprus v. Turkey, ECHR 327 (10 May 2001) [2001] (25781/94).

האיסור על התנחלות בשטח כבוש

כפי שראינו, הפגיעות החמורות בזכויות האדם של תושבי מרכז חברון הפלסטינים אשר פורטו לעיל הן פועל יוצא, ישיר או עקיף, של נוכחות המתנחלים בעיר.

סעיף 49 לאמנת ג'נבה הרביעית קובע כי "המעצמה הכובשת לא תגרש ולא תעביר חלקים מאוכלוסייתה האזרחית שלה לשטח שכבוש על-ידה". הוראה זו אוסרת לא רק על גירוש או העברת אוכלוסייה בכפייה דוגמת אלה שהתרחשו במהלך מלחמת העולם השנייה, אלא גם על כל נקיטה באמצעים על-ידי כוח כובש, שמטרתם לארגן או לעודד העברה של חלקים מאוכלוסיית מדינתו אל השטח הכבוש.¹⁶² איסור זה חל כל עוד השטח נתון לכיבוש צבאי של מדינה אחרת. בהוראה זו בא לידי ביטוי אחד העקרונות הבסיסיים במשפט הבינלאומי – הוקעתו ומיגורו של הקולוניאליזם.¹⁶³

פעולות ישראל ליישוב אזרחיה בשטח הכבוש הן בבחינת הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי

אמנם, ההתנחלות בחברון לא הייתה במקורה יוזמה של ממשלת ישראל, אלא של יחידים, אך פיתוחה והרחבתה של ההתנחלות הישראלית בעיר נעשו לאורך השנים באישור, בשיתוף, בתמיכה ואף בעידוד של ממשלות ישראל השונות, ובאישורן של רשויות שלטון אחרות.¹⁶⁴ פעולות ישראל ליישוב אזרחיה בשטח הכבוש הן בבחינת הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, באשר הן עומדות בניגוד לאיסור הקבוע באמנת ג'נבה.¹⁶⁵

החובה להבטיח את צרכיה של האוכלוסייה המקומית ואת אורחות חייה

החובה הבסיסית המוטלת על המפקד הצבאי הינה הבטחת צרכיה של האוכלוסייה האזרחית בשטח הכבוש.¹⁶⁶

בדפוס פעולתה הקבוע מטילה ישראל את כל הנטל הכרוך בהמשך ההתנחלות הישראלית בחברון על האוכלוסייה המקומית הפלסטינית. פעולות אלה הינן הפרה של החובות המוטלות על ישראל על-פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, והן נעשות תוך חריגה מהסמכויות שמשפט זה מעניק למפקד הצבאי.

כפי שראינו, המשפט ההומניטארי הבינלאומי מכיר באינטרסים הביטחוניים הלגיטימיים של הכוח הכובש בשטח הכבוש, ולשם כך נמסרו בידיו סמכויות מיוחדות המאפשרות בחלק מהמקרים אף פגיעות חמורות באוכלוסייה ובזכויותיה היסודיות, ובלבד שהדבר הכרחי משיקולי ביטחון או צורך צבאי.

¹⁶² חוות הדעת המייעצת של בית הדין הבינלאומי לצדק בעניין החומה, פסקה 120. להרחבת הניתוח המשפטי בסוגיית אי-חוקיותן של ההתנחלויות בגדה המערבית ר' בצלם, גזל הקרקעות – מדיניות ההתנחלות בגדה המערבית, מאי 2002, פרק 2.

¹⁶³ Jean S. Pictet (ed.), Commentary: IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Geneva, International Committee of the Red Cross, 1958), p. 283.

¹⁶⁴ עתירות שהוגשו על-ידי תושבי העיר הפלסטינים נגד הפעולות להרחבת ההתנחלויות בעיר נדחו: בג"ץ 175/81, א-נתאשה נ' שר הביטחון, פסק דין, לה(3) 361 (הרחבת ההתנחלות בבית הדסה); בג"ץ 3352/01, זכריה אל-בכרי נ' המנהל האזרחי, פסק דין, 12.8.2001 (לא פורסם) (הרחבת ההתנחלות בתל רומיידה); בג"ץ 6442/01, זכריה אל-בכרי נ' המנהל האזרחי לאזור הגדה המערבית, פסק דין, 29.10.2001 (לא פורסם).

¹⁶⁵ להרחבה בעניין זה ר' בצלם, גזל הקרקעות – מדיניות ההתנחלות בגדה המערבית, מאי 2002.

¹⁶⁶ תקנות האג, סעיף 43.

ואולם, סמכויות מיוחדות אלה אינן כוללות את ההגנה על ההתנחלויות. העובדה כי במשפט ההומניטארי נאסרה באופן מוחלט הקמתן של התנחלויות בשטח הכבוש תומכת בכך. הטלת נטל ההגנה על ביטחון המתנחלים על כתפי הפלסטינים מפרה אם כן את האיזון בין זכויות התושבים המוגנים לבין סמכויות הביטחון של המפקד הצבאי כפי שנקבע ונצפה במשפט ההומניטארי.

פסיקתו של בג"ץ קבעה אמנם, כי לצורך ההגנה על התנחלויות או בכדי לאפשר פעולות שונות של מתנחלים בשטח הכבוש, רשאית ישראל לפגוע בזכויות האדם של תושבים מוגנים ואף להרוס רכוש פרטי.¹⁶⁷ ואולם, פסיקה סותרת סתירה חזיתית את עקרונות המשפט ההומניטארי הבינלאומי שפורטו לעיל.

בלא תלות בשאלת חוקיות נוכחותם של מתנחלים ישראלים במקום, וכל עוד הם נמצאים בתחום אחריותו, רובצת על המפקד הצבאי החובה להגן על חייהם ועל ביטחונם. על כך אין חולק. ואולם, הפעולות להשגתה של מטרה זו אינן יכולות להיעשות תוך "גביית המחיר" של המשך ההתנחלות מהאוכלוסייה המקומית. בוודאי ובוודאי שהן אינן יכולות לכלול את האמצעים הקיצוניים הננקטים כיום נגד הפלסטינים באזור מרכז העיר, ואינן יכולות לכלול את הרס מרקם החיים הפלסטיני בו. חובתה של ישראל היא לספק ביטחון סביר לישראלים המתגוררים בחברון, תוך שמירה על מרקם החיים הפלסטיני באזור.

**חובתה של ישראל היא
לספק ביטחון סביר
לישראלים המתגוררים
בחברון, תוך שמירה על
מרקם החיים הפלסטיני
באזור**

מסווה של ביטחון

רבים מן האיסורים שמערכת הביטחון מטילה על תנועת פלסטינים במרכז העיר, והפיכתו לאזור הפתוח לתנועתם של ישראלים בלבד, אינם יכולים להיות מוסברים משיקולי ביטחון. כך ראינו, כי שורשם של איסורים על תנועת פלסטינים באזור זה נעוץ בכניעה של הצבא לדרישותיהם של מתנחלים. בכך משרתות הרשויות הלכה למעשה תכלית החורגת מהגנה על תושבי ההתנחלות: שאיפתם של מתנחלים רבים "לייחד" את האזור ולהרחיב את ההתנחלות ואת "השליטה היהודית" בעיר, עד כדי יצירת רצף טריטוריאלי בין ההתנחלות קריית ארבע להתנחלות תל רומיידה בתוככי העיר חברון.

פעולותיהן של הרשויות הישראליות נגועות אם כן בפגם חמור של אי-חוקיות - שקילתם של שיקולים זרים, ומתן גושפנקא של חוקיות כביכול למעשים שבמהותם הם מעשי הפרת חוק.

יתרה מזאת, אשתקד גיבשו מומחי ביטחון חיצוניים וחברים במועצה הציבורית לשלום וביטחון חלופות להגנה על תושבי ההתנחלות במרכז חברון, אשר תפגענה בתושבים הפלסטינים במידה פחותה באופן משמעותי. לפי אחת ההצעות, ימוגנו בתי המתנחלים, יתוגברו הכוחות ועמדות התצפית וייעשה שימוש בכלי רכב ממוגנים עבור המתנחלים. תכנית זו הוגשה ליועץ המשפטי לממשלה ולשר הביטחון,¹⁶⁸ אך בצבא החליטו לדחותה.¹⁶⁹ לאור החלופות העומדות בפני ישראל להגנה על מתנחלי

¹⁶⁷ ר' למשל בג"ץ 10356/02 הס נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, פ"ד נח(3) 443; בג"ץ 7957/04 מראעבה נ' ראש ממשלת ישראל (2005).

¹⁶⁸ ההצעה הוגשה במצורף לפנייתו של האגודה לזכויות האזרח מ-27.8.2006.

¹⁶⁹ מכתב מהראל וינברג, לשכת היועץ המשפטי לגדה המערבית, לשי ניצן, פרקליטות המדינה, 31.1.2007.

חברון תוך פגיעה פחותה בפלסטינים, הרי שהפגיעות הגורפות בזכויות האדם של התושבים הפלסטינים הינן בלתי-מידתיות, ולפיכך בלתי-חוקיות.

החובה לנהוג בשוויון והאיסור על אפליה

סעיף 1 לאמנה הבינלאומית בדבר ביעורן של כל הצורות של אפליה גזעית משנת 1965¹⁷⁰ מגדיר "אפליה גזעית" באופן הבא:

כל הבחנה, הוצאה מן הכלל, הגבלה או העדפה המיוסדים על נימוקי גזע, צבע, יחוס משפחתי, מוצא לאומי או אתני, שמגמתם או תוצאתם יש בהן כדי לסכל את ההכרה, ההנאה והשימוש, או לפגום בהכרה, בהנאה או בשימוש, על בסיס שווה, של זכויות האדם וחירויות היסוד בחיים המדיניים, הכלכליים, החברתיים, התרבותיים, או בכל תחום אחר בחיי הציבור.

כל הפעולות שנסקרו בדו"ח זה, הגורמות לפגיעה אנושה בזכויות יסוד, מבוססות על אפליה על רקע מוצא לאומי. אין המדובר בפעולות שנוקטים בהן פרטים מהחברה, כי אם במדיניות הפרדה ואפליה מכוונת ורשמית של מדינת ישראל. פעולותיו של המפקד הצבאי בחברון מופנות נגד כל תושב פלסטיני, ולא רק נגד אלה החשודים בכך שהם מהווים סכנה. מדובר אם כן באבחנה בין אנשים על בסיס מוצאם הלאומי-אתני. מדיניות המבוססת על אפליה ממין זה אסורה בתכלית ומוקעת בעולם כמדיניות גזענית.¹⁷¹

כל הפעולות שנסקרו בדו"ח זה, הגורמות לפגיעה אנושה בזכויות יסוד, מבוססות על אפליה על רקע מוצא לאומי. מדיניות המבוססת על אפליה ממין זה אסורה בתכלית ומוקעת בעולם כמדיניות גזענית

ישראל טענה במספר הזדמנויות, כי הגבלות התנועה המוטלות על פלסטינים בגדה המערבית אינן בגדר אפליה פסולה, משום שהאיסור על אפליה אינו חל על ההבחנה בין בעלי אזרחות מטעמה לבין מי שאינם בעלי אזרחות מטעמה. על כך השיבה אך לאחרונה ועדת האו"ם האחראית ליישומה של האמנה הבינלאומית בדבר ביעורן של כל צורות האפליה הגזעית:

הוועדה מודאגת מטענתה של המדינה החברה כי ביכולתה לערוך הבחנה לגיטימית בין ישראלים לפלסטינים בשטחים הפלסטיניים הכבושים על בסיס האזרחות. הוועדה שבה ומציינת כי ההתנחלויות הישראליות הן בלתי-חוקיות על-פי המשפט הבינלאומי.

הוועדה ממליצה שהמדינה החברה תבחן את גישתה ותפרש את חובותיה במסגרת האמנה בתום לב בהתאם למשמעות הרגילה הניתנת למונחים שבה, בהקשרם, ולאור ייעודה ותכליתה. כמו כן ממליצה הוועדה כי המדינה החברה תבטיח כי הפלסטינים נהנים ממלוא הזכויות המובטחות באמנה ללא אפליה המבוססת על אזרחות ומוצא לאומי.¹⁷²

העובדה שאורחי ההתנחלות בחברון, שחלקם יהודים ללא אזרחות ישראלית, זוכים ליחס זהה לזה של המתנחלים עצמם, מראה בבירור, כי שאלת האזרחות אינה ממין העניין במקרה דנן, וכי הלכה למעשה מדובר באפליה אסורה על בסיס זהות לאומית-אתנית.

¹⁷⁰ ישראל חתמה על האמנה בשנת 1966, ואשררה אותה בשנת 1979.

¹⁷¹ האמנה הבינלאומית בדבר ביעורן של כל הצורות של אפליה גזעית, משנת 1966, סעיפים 1, 2, 3, ו-5.

¹⁷² Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Concluding observations, ISRAEL, Consideration of reports submitted by states parties (Seventieth session, 2007), Article 32.

בנוסף, בפעולותיה בחברון אחראית ישראל להפרה חמורה במיוחד של האיסור על אפליה גזעית, נוכח החלטתה לאמץ פרקטיקה רשמית של הפרדה על בסיס מוצא לאומי, האסורה בתכלית על פי האמנה. עמדה על כך ועדת האו"ם האמורה:

על המדינה החברה לבחון אמצעים אלה על-מנת להבטיח שההגבלות על חופש התנועה אינן שיטתיות אלא רק בעלות אופי זמני וחריג, אינן מיושמות באורח מפלה, ואינן מוליכות לסגרגציה של קהילות. על המדינה החברה להבטיח כי הפלסטינים נהנים ממלוא זכויות האדם שלהם, ובייחוד מזכויותיהם לחופש התנועה, לחיי משפחה, לעבודה, לחינוך ולבריאות.¹⁷³

לפיכך, הימנעות של ישראל מביטול פרקטיקה זו והמשך פעולה על-פיה עלולות לעלות כדי הפרה אף של סעיף 3 לאמנה, האוסר ומגנה במיוחד פרקטיקות של הפרדה גזעית.

האיסור על ענישה קולקטיבית

"לֹא-יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל-בָּנִים וְבָנִים לֹא-יוֹמְתוּ עַל-אָבוֹת אִישׁ בְּחֻטָּאוֹ יוֹמְתוּ" (דברים, כ"ד, 16)

האיסור על ענישה קולקטיבית הוא עקרון יסוד במשפט הישראלי ובמשפט ההומניטארי הבינלאומי. סעיף 33 לאמנת ג'נבה הרביעית קובע: "שום מוגן לא יענש על עבירה שלא עבר אותה בעצמו. עונשים קיבוציים וכן כל אמצעי הפחדה או אימתנות אסורים. מעשי תגמול כלפי מוגנים ורכושם אסורים."¹⁷⁴

האמצעים הגורפים שננקטו במרוצת האינתיפאדה השנייה נגד כלל התושבים הפלסטינים במרכז חברון – העוצר הממושך, האיסור על תנועת פלסטינים ברחובות, האיסור על פתיחת בתי עסק – אלה ואמצעים אחרים הם בבחינת הפרה של האיסור על ענישה קולקטיבית.

**האמצעים הגורפים שננקטו
במרוצת האינתיפאדה השנייה
נגד כלל התושבים הפלסטינים
במרכז חברון הם בבחינת
הפרה של האיסור על ענישה
קולקטיבית**

העמדה הרשמית של ישראל היא כי אין מדובר בענישה קולקטיבית אלא באמצעי ביטחון הננקטים לצורך ההגנה על המתנחלים המתגוררים בעיר. כפי שראינו לעיל, המפקד הצבאי עושה שימוש באמצעים האמורים באופן גורף כלפי כלל הפלסטינים בעיר, ובמהלך תקופות ממושכות ביותר, כאשר עומדות לו אפשרויות חלופיות לצורך ההגנה על ביטחונם של המתנחלים. כמו כן, ביחס לחלק מהאמצעים, ברי כי אין הם אינם נדרשים מטעמי ביטחון. על כן, בין שתכלית האמצעים היא ענישת האוכלוסייה הפלסטינית, או הרתעתה, ובין אם לאו, הרי שבחינתם של המעשים עצמם מלמדת כי מדובר בפעולות העולות כדי ענישה קולקטיבית.¹⁷⁵

¹⁷³ שם.

¹⁷⁴ ר' גם סעיף 50 לתקנות האג.

¹⁷⁵ בחלק מהמקרים ברור כי ענישה קולקטיבית היא תכלית הפעולה הצבאית או האיסור ולא רק תוצאה שלהם (ר' פרק 3).

**מדיניותה המוצהרת של
ישראל הביאה ל"גירוש
שקט" של אלפי
פלסטינים מאזור מרכז
חברון**

כפי שראינו, מדיניותה המוצהרת של ישראל, פעולותיה ליצירת הפרדה בין ישראלים ופלסטינים במרכז חברון ומכלול המעשים והמחדלים המאפיינים את פועלם של כוחות הביטחון בעיר, הביאו ל"גירוש שקט" של אלפי פלסטינים מאזור זה. הרשויות לא יכלו שלא לחזות שזו תהיה תוצאת המדיניות שאימצו בחברון. במספר שכונות בקרבת נקודות ההתנחלות, כוחות הביטחון אף מונעים באופן ישיר את חזרתן של משפחות פלסטיניות לבתיהן.

בסעיף 49 לאמנת ג'נבה נקבע:

העברת-כפייה של מוגנים, יחידים או המונים, וכן גירושם של מוגנים, משטח כבוש לשטח של המעצמה הכובשת או לשטח של כל ארץ אחרת – בין שטח כבוש ובין שטח בלתי כבוש – אסורים, ויהיה המניע מה שיהיה...

מאחר שאיסור זה חל גם על העברה בתוך השטח הכבוש,¹⁷⁶ ומאחר שעל-פי המשפט הבינלאומי, העברת כפייה כוללת גם כפייה עקיפה וסמויה,¹⁷⁷ הרי שהוא יפה גם לתהליך דחיקת רגליהם של התושבים הפלסטינים ממרכז העיר חברון.¹⁷⁸ סעיפים 146-147 לאמנת ג'נבה הרביעית מגדירים את העברתו שלא בהיתר של תושב מוגן כהפרה חמורה של האמנה, וכפשע מלחמה, שהאחראים לביצועו נושאים לגביו באחריות אישית.¹⁷⁹

¹⁷⁶ D. Fleck, The Hand Book of Humanitarian Law in Armed Conflict, (Oxford University Press 1999), ר' 253.

¹⁷⁷ The Prosecutor v. Naletilic & Martinovic, Case No. IT-9834-T (ICTY), 17 Oct. 2003, Articles 125-128.

¹⁷⁸ בסעיף 49 נקבע גם חריג צר המאפשר פינוי אם הדבר נחוץ לשמירה על ביטחון המפונים או שהוא מחויב משיקולי הכרח צבאיים הכרוכים בפעולות איבה באותו שטח. אך בענייננו ברור כי לא מתקיים אף לא אחד מחריגים אלה, ומעולם אף לא נטען כך על-ידי ישראל.

¹⁷⁹ העברה בכפייה, כמו-גם יישוב אוכלוסיית המדינה הכובשת בשטח הכבוש, נמנית על הפשעים שלגביהם חוקנתה סמכות שיפוט לבית המשפט הפלילי הבינלאומי. ר' אמנת רומא משנת 1998, סעיף 8(2)(b)(viii).

מסקנות

הפגיעות האנושיות והמתמשכות בפלסטינים תושבי מרכז חברון הינן מהגילויים הקיצוניים ביותר של פגיעה בזכויות האדם על-ידי מדינת ישראל. מדיניותה של זו האחרונה להגנה על ההתנחלות בחברון ולעידוד מבוססת על "עקרון ההפרדה" ומורכבת מסגרציה פיזית ומשפטית בין פלסטינים למתנחלים ישראלים על-סמך קריטריונים לאומיים-אתניים.

מדיניות זו כרוכה בהפעלתם של אמצעי דיכוי קשים על תושבי העיר הפלסטינים. תושבי מרכז חברון כפופים להגבלות חמורות ביותר על תנועתם ברכב וברגל, סובלים מהתקפות חוזרות ונשנות מצד מתנחלים אלימים הפוגעים בהם וברכושם, ונתונים לשרירות לבם של מפקדים וחייילים בכל הנוגע לחיפוש בבתייהם, לעיכובם ולהטרדתם ואף למעשי אלימות ישירים מצד כוחות הביטחון. כפי שראינו, פגיעות אלה מפרות את חובותיה של ישראל, המעוגנות היטב במשפט זכויות האדם הבינלאומי, במשפט ההומניטארי הבינלאומי ובמשפט המנהלי והחוקתי הישראלי.

באמצעים אלה הביאה ישראל לאורך השנים לגירושם של אלפי תושבים וסוחרים פלסטינים ממרכז העיר חברון. זאת עשתה תוך שהיא ממררת את חייהם של הפלסטינים באזור זה לבלי שאת והופכת אותם לבלתי-אפשריים עד שלא נותרת להם ברירה אלא לקום וללכת. גירוש זה הריחו יחיד בהיקפו מאז כיבוש הגדה המערבית ב-1967, ומהווה הפרה חמורה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. "מדיניות ההפרדה" הישראלית היא אפוא מדיניות של גירוש פלסטינים. זו תוצאתה, וכפי שראינו – הרשויות לא יכלו שלא לחזותה.

גם הימנעותן של הרשויות מהגנה על פלסטינים מפני אלימות מתנחלים תורמת לתוצאותיה הקשות של מדיניות זו. כפי שעולה מעדויות שהובאו כאן, גם היבט זה של מדיניות ישראל במרכז חברון הנו גורם משמעותי של עזיבת הפלסטינים את האזור, בין אם במכוון ובין אם לאו.

הצבא נוהג על-פי עקרונות דומים בכל רחבי הגדה המערבית, אך בחברון, העיר הפלסטינית היחידה בגדה שבלבה התנחלות ישראלית, משטר זה של הפרדה-תוך-אפליה מונהג בשטח מצומצם; כתוצאה מכך, הן ריכוז מקרי הפרת זכויות האדם בעיר והן היקפם וחומרתם גדולים במיוחד.

דומה כי שורשיה של מדיניות ישראל במרכז חברון בזלזול עמוק בזכויות התושבים הפלסטינים, בהעדפה בוטה ומפלה של האינטרסים של המתנחלים הישראלים ובחשש מעימות עם מתנחלים ומאכיפת החוק והסדר עליהם. הרשויות אינן מהססות לגבות מכלל התושבים הפלסטינים את מחיר ההגנה על ההתנחלות.

המלצות

על מדינת ישראל לחדול מהפגיעה בזכויות האדם של תושבי חברון הפלסטינים, ולהימנע מאמצעי הדיכוי בהם היא נוקטת נגדם כיום.

נקודות ההתנחלות הישראליות בעיר חברון הוקמו תוך הפרת חובותיה של ישראל על-פי המשפט הבינלאומי, והן ממשיכות לגרור הפרה קשה של איסורים שונים הקבועים בו, שנועדו להגן על זכויות האדם של הנתונים לשלטון כיבוש.

ראינו כי לפי עמדתה של מדינת ישראל, אין באפשרותה להגן על ביטחונם של המתנחלים הישראלים ללא יצירתה של הפרדה בתוככי העיר, ובלא לפגוע בזכויות היסוד של הפלסטינים במקום, פעולות המביאות לריקונו של האזור מתושביו.

לפיכך, ואפילו לשיטתה של ממשלת ישראל הגורסת כי ההתנחלות הישראלית בגדה המערבית אינה הפרה של חובותיה על-פי המשפט הבינלאומי, אסור היה לה לאפשר את המשך ההתנחלות בעיר חברון, וזאת נוכח הפגיעות הקשות בזכויות האדם של תושבי העיר הפלסטינים. על מדינת ישראל רובצת החובה החוקית והמוסרית לפנות את הישראלים שהתנחלו בחברון ולהשיבם לשטח מדינת ישראל.

כל עוד לא פונו מתנחלי חברון, שומה על הרשויות להגן על ביטחונם תוך שהן מאפשרות לפלסטינים לנהל אורח חיים תקין ומבטיחות את הסדר הציבורי ותוך שהן מצמצמות למינימום האפשרי את הפגיעה בזכויות האדם של תושבי העיר הפלסטינים.

על ממשלת ישראל לנקוט ללא דיחוי בצעדים הבאים :

- לאפשר תנועה של פלסטינים ברחובות מרכז חברון. בכלל זה יש לפרק את החסימות הפיזיות המפרידות בין מרכז העיר ליתר חלקיה.
- לאפשר את חזרתם של פלסטינים לבתיהם ולהימנע מכל פעולה המונעת את חזרתם או מקשה עליה.
- לפעול להחייאתו של מרכז חברון כאזור מסחרי, ובכלל זה לאפשר את פתיחת החנויות והשווקים בו.
- להטיל על כוחות הביטחון לפעול במרץ לאכיפת החוק והסדר על מתנחלים אלימים. בכלל זה יש לדאוג לתדרוכם של כל החיילים והשוטרים לגבי חובתם לעצור מתנחלים אלימים בשעת מעשה, לוודא שהמשטרה עושה כל שניתן כדי לחקור מקרי אלימות ולהביא את פורעי החוק לדין ולהיערך להתמודדות עם בעיית האלימות מצד קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית.
- להורות לרשויות החקירה לחקור כל מקרה של הפרת חוק מצד אנשי כוחות הביטחון.
- להנחות את הצבא והמשטרה למנוע באופן פעיל כל ניסיון של מתנחלים להשתלט על מבנים ועל אזורים נוספים בעיר.

נספח א': עדויות של תושבי מרכז חברון

עדויות של נעימה אחמד¹⁸⁰

אני גרה עם בעלי וחמישה מהילדים שלי בבית שכור בראס א-ג'ורה באזור H-1. אנחנו משלמים שכר דירה בגובה אלף ושלוש מאות דינרים ירדניים לשנה. שתיים מהבנות שלי לומדות באוניברסיטה. הבן שלי פיראס, בן ה-23, למד הנדסה מכאנית ועכשיו הוא מובטל. בשאר, בן 26, הוא מהנדס מחשבים. הוא התחיל לעבוד לא מזמן. תייסיר, בן 18, לומד בבית ספר. בעלי עובד כשומר באל-חרם אל-איבראהימי [מערות המכפלה] ומרוויח 900 שקל בחודש במסגרת תוכנית האבטלה. יש לי בן שלומד בארצות הברית ועובד שם, ועוד בן, עבד א-רזאק שהוא נשוי וגר בבית משלו.

בסוף חודש מאי בשנת 2006 עברנו לגור בבית הנוכחי שלנו. לפני כן שכרנו בית בעיר העתיקה בחברון באזור H-2 ושלמנו שכר דירה בגובה 280 דינרים ירדניים לשנה. הבית הקודם שלנו קרוב לכניסה להתנחלות אברהם אבינו, מול המשרדים של הווקף. עד תחילת האינתיפאדה גרו בבניין שש משפחות. אנחנו גרנו בקומה הרביעית של הבניין.

גרנו שם עשרים ושתיים שנה. ילדתי שם שלושה ילדים והילדים האחרים שלי גדלו שם. היו בעיות כשגרנו שם בגלל שהצבא הישראלי השתמש בגג שלנו כנקודת תצפית ובגלל הקרבה של המתנחלים, אבל למרות זאת החיים שלנו היו סבירים. הילדים הגדולים ואני ידענו להסתדר עם המצב. פעם אחת מתנחלים הכו את עבד א-רזאק ואחר כך הכניסו אותו לכלא באשמה שתפרו לו המתנחלים. בשאר נעצר כשהיה בן 16 בגלל סכסוך שהיה בינו לבין אחד החיילים.

כשהאינתיפאדה הנוכחית התחילה המצב התדרדר. התקיפות מצד המתנחלים והחיילים התרבו. הצבא החמיר את ההגבלות באזור. כל יום המתנחלים יידו אבנים על החלונות שלנו. הם נהגו להשחית את מוני החשמל, לשפוך אשפה בכניסה לבית ולהכות את הבנים שלנו. הם ניסו לפרוץ לבית ולתקוף אותנו יותר מפעם אחת. הם תקפו אותנו כמעט כל יום. חוץ מזה, הצבא הטיל עוצר במשך שבועות ארוכים וירה על בתים פלסטיניים באופן שרירותי. מהירי נהרסו מכלי המים שלנו.

בקיץ של שנת 2001 נאלצנו לעזוב את הבית. לא יכולנו לסבול יותר את התקיפות והקשיים. שכרנו בית באזור אל-כאווז ב-1,400 דינר לשנה. גרנו בבית הזה שמונה חודשים ואחר כך חזרנו לבית בעיר העתיקה בגלל שבעלי הפסיק לעבוד והיינו במצב כלכלי קשה מאוד. גילינו שבזמן שלא היינו בבית מתנחלים פרצו אליו, גנבו חפצים והשחיתו את כל מה שנשאר בו. הגשתי תלונה במשטרת ישראל. גרנו בבית למרות שהמתנחלים המשיכו לתקוף אותנו ולמרות העוצר. אחר כך האזור הוכרז שטח צבאי סגור. היה מחסום בכניסה לבית ונתנו לנו לעבור דרכו רק עם תעודת זהות. אחרי כל תקיפה נגד ישראלים התנקמו בנו והטילו עוצר חמור. הבנים והבנות שלי שלמדו בבית ספר נאלצו לעבור לגור אצל הסבא שלהם באזור H-1 כדי שיוכלו להמשיך ללמוד.

לפני שלוש שנים, הבת שלי הנאא', היום בת 21, הייתה צריכה להיבחן במבחנים הסופיים של התיכון. ביום שבו נערך המבחן באנגלית חיילים חסמו את הדרך ואמרו שאסור לה ללכת. התווכחתי עם החיילים יותר משעה ובסוף הצלחתי לשכנע אותם להרשות לה לצאת מהבית כדי ללכת לבית הספר. היא הגיעה לבית הספר בערך שעה אחרי שהמבחן התחיל. היא נכשלה בו.

¹⁸⁰ עדויות נגבתה על-ידי מוסא אבו השחש ב-18.12.2006.

לא נשאר כמעט אף אחד בשכונה, נשארו רק שתי משפחות חוץ מאיתנו. רוב השכנים עזבו לאזור H-1. חיינו בבידוד, כמו בכלא. למרות הסבל לא יכולנו לעזוב את הבית, בגלל המצב הכלכלי הקשה שלנו. אחר כך המתנחלים השתלטו על הבניין של הווקף [מאוחר יותר פונו המתנחלים מבניין זה, בצו בית משפט, וכיום הוא סגור]. הם הציתו את הבתים שננטשו בשכונה. המצב הלך והחמיר והצבא הגביר את ההגבלות והפיקוח. הרגשתי שאני על סף התמוטטות נפשית. המתנחלים התחילו לעלות לגג הבית של הווקף ולזרוק עלינו אבנים. הרגשנו מבודדים יותר מתמיד. פחדנו והרגשנו שאנחנו במצב מסוכן ושהכול מסתבך עוד יותר. היה כבר בלתי אפשרי להמשיך לחיות בבית.

בסוף חודש מאי בשנת 2006 החלטנו בכאב לעזוב את הבית. שכרנו בית חדש בראס א-ג'ורה באזור H-1. העזיבה לא הייתה קלה. נאלצנו לסחוב רהיטים על הכתפיים דרך המחסום ודרך דלת ברזל מסתובבת. לא הרשו לאף אחד לעזור לנו ולפי החוק אסור להכניס משאית להובלות. סחבנו את החפצים ואת הרהיטים שלנו דרך השוק, מרחק של שלוש מאות מטרים בערך. לקח לנו שלושה ימים להעביר הכול.

החיים שלנו בבית הזה הרבה יותר קלים. אין יותר פחדים או דאגות. אני מרגישה שהילדים שלי בטוחים. גם אני מרגישה חופשייה. מגיעים אלינו אורחים שלא ביקרו אותנו הרבה שנים. בבית ההוא כדי שאורחים יבואו היינו צריכים לתאם את זה מראש. היום אני עושה קניות בקלות, בלי חיפוש ובלי עיכוב. המכונית מגיעה עד הכניסה לבית. הכול יותר נוח.

סיפורי התוקפנות של המתנחלים והצבא נגמרו. ביטחון זה הכי חשוב. אני מרגישה שאלוהים עשה לי חסד בזה שהוא הרחיק אותי מהאזור ההוא, למרות שאני מתגעגעת לבית הישן. חייתי שם חצי מהחיים שלי. כל הזיכרונות שלנו משם. פעם אחת הלכתי לבית עם הבנות שלי. הן עמדו מול הבית ובכו.

אני מתפללת לאלוהים שייתן לנו לחזור לשם, אבל איך זה יקרה כשהמתנחלים עדיין שם? החיים שם היום בלתי-אפשריים. עדיף לחיות באוהל מאשר לבית שמוקף בצבא ובמתנחלים.

עדותה של בהיג'ה שרבאתי¹⁸¹

אני חיה עם בעלי ועם ששת הילדים שלנו בתל רומיידה. בדירה שלנו יש שלושה חדרים, שירותים ומטבח. הדירה נמצאת בתוך בית גדול, והדירה של השכנים, האני אל-עזה ואשתו, צמודה לשלנו. עברנו לגור בבית הזה בשנת 1998, אחרי שבעל הבית הקשיש, מחמוד א-סאחב, עזב את הבית והציע אותו לשוכרים בחינם במשך שנתיים. לפני כן גרנו בבית קטן ליד בית הספר קורטובה ברחוב השוהדא. בעלי, ואיל שרבאתי, עובד בתחנת הדלק "חסונה" בחברון ומרוויח 1,100 שקל בחודש.

כשעברנו לגור בדירה, בעל הבית והשכנים אמרו לנו שאחרי הטבח במערת המכפלה חיילים השתלטו על הגג באופן זמני. בשנת 1999 מתל רומיידה נדקר והצבא הטיל עוצר. בלילה של האירוע שמעתי אנשים על הגג ובבוקר ראיתי שהצבא הקים שם נקודת תצפית. מאז ועד היום עמדת התצפית נמצאת על הגג. הם בנו חדר וסולם מברזל. בדרך כלל יש שם שני חיילים לאורך כל היום והלילה.

החיים שלנו לא קלים. הרבה משפחות נאלצו לעזוב את האזור הזה בגלל התקפות של מתנחלים ופעולות של הצבא הישראלי. אנחנו לא יכולים לעזוב את הבית כי אנחנו עניים. המשכורת של בעלי

¹⁸¹ עדותה נגבתה על-ידי מוסא אבו השחש ב-30.12.2006.

בקושי מספיקה לצרכים הבסיסיים של המשפחה שלנו. מדי פעם אני חושבת לעזוב את הבית בגלל הלחץ והמתח, אבל שכר הדירה באזור בטוח בחברון הוא לפחות 1,500 דיןר ירדני לשנה. אין לנו ברירה, אנחנו חייבים לסבול את החיים הקשים האלה.

בתחילת האינתיפאדה הצבא הישראלי אסר עלינו להשתמש בכניסה הראשית לבית שלנו. גם נאסר על מכוניות לנסוע באזור. נאלצנו להשתמש בכניסה אחרת וללכת בין עצים, בתים ושדות כדי להגיע לדרך הסלולה. נאלצנו גם ללכת ברגל בדרך תלולה עד למחסום באב א-זאווייה, מרחק של יותר משלוש מאות מטר. השכנים שלנו, בני המשפחות אל-עזה, אבו הייכל ועוד סובלים מאותן בעיות נגישות.

בגלל נקודת התצפית של הצבא, החצר של הבית שלנו הפכה למזבלה. החיילים אוכלים וזורקים את שאריות האוכל שלהם על הרצפה מסביב לבית. הם גם משתינים על הגג. לפני שלוש שנים הבת הקטנה שלי, אבראר, יצאה מהבית וניתז על הראש שלה שתן של אחד החיילים. היא נכנסה הביתה ובכתה. עד היום היא לא שוכחת את המקרה הזה.

החיילים צועקים, קופצים, רצים ולפעמים גם משחקים. הצעקות שלהם והתנועה שלהם מפריעים לנו מאוד, בעיקר בלילה. לפעמים אנחנו לא מצליחים לישון ולפעמים אנחנו מתעוררים בגלל הרעש שלהם ובגלל נביחות של כלבים שהם מעלים לגג. הרעש מתחיל בדרך כלל בשעה אחת אחרי חצות ונמשך עד הבוקר.

יום אחד בקיץ שעבר, בסביבות שמונה בערב, היינו בבית ושמענו פיצוצים על הגג ומסביב לבית. פחדנו והילדים נבהלו. חשבנו שזאת פעולה צבאית. כולנו נכנסנו לחדר אחד ולא הצלחנו לישון. אחרי חצות הרעש פסק. בבוקר יצאתי לחצר כדי לבדוק מה קרה, ראיתי פיסות נייר מפוזרות והבנתי שהחיילים הפעילו זיקוקים.

החיילים מאפשרים למתנחלים לעלות לגג. ילדים של המתנחלים זורקים משם אבנים וחול, ולפעמים הם יורקים. זה קורה בדרך כלל בשבתות וחגים, ובגלל זה בימים האלה אני לא תולה כביסה מול הבית. כבר כמה פעמים הכביסה התלכלכה בגלל חול ולכלוך שהם זרקו מהגג. פעם אחת, כשהם זרקו עלינו אבנים וחול, יצאתי מהבית ודיברתי על זה עם החיילים. אחד מהחיילים אמר לי "ילדים". הבן שלי, חוסאם, בן ה-12 היה לידי. אמרתי לחייל "גם זה ילד, אבל אם הוא יזרוק אבנים, אתה תירה בו". החייל ענה "אני לא עושה את זה".

החיילים לא רק מאפשרים לילדים של המתנחלים להפריע לנו, הם גם מבצעים את ההוראות של המתנחלים. יום אחד, לפני עיד אל-פיטר האחרון [החג המוסלמי המסיים את חודש הרמדאן], הפסיק אצלנו זרם המים. אני חושבת שהמתנחלים פגעו בצינור בכוונה, אבל אני לא בטוחה. החיילים לא נתנו לפועלים לבוא ולתקן את הבעיה במשך ארבעה ימים, ורק אחר כך הסכימו. הפועלים הגיעו בשעות הבוקר ושוטרי משמר הגבול ליוו אותם. חוסאם עזר לפועלים. הוא נתן להם תה ועוגות ופתח להם את הדלת הראשית, בגלל שהצינור עובר שם. כנראה שמתנחלים ראו שהוא פתח את הדלת, שנאסר עלינו לפתוח אותה, והתקשרו להגיד לצבא. בסביבות שבע בערב הגיעו לבית שישה חיילים וגם החיילים מהגג ושאלו על חוסאם. הם הוציאו אותו מהמקלחת והוא התלבש מהר. כשהם ראו שהוא רק ילד הם עזבו אותו. הם הוציאו את כולנו מהבית וערכו חיפוש ארוך, פתחו חדר נעול שהיו בו חפצים של בעל הבית שלנו וחיסטו בחפצים שלו. כשהם גמרו את החיפוש הם החרימו את המפתח של הדלת הראשית. התקשרתי למשטרה הישראלית ואל TIPH [כוח המשקיפים הבינלאומי], ובלילה החיילים החזירו לי את המפתח.

לפני שלושה שבועות, ביום חמישי בערב, הייתה בבית הפסקת חשמל. החיילים לא הרשו לפועלים לבוא לתקן את התקלה ולא היה לנו חשמל עד יום ראשון בצהריים.

בשבת "חיי שרה" [אירוע ציבורי שמתנחלי חברון מקיימים אחת לשנה] החיילים הרשו לילדים לצאת לבית הספר ולנו המבוגרים אמרו שאנחנו יכולים להישאר סגורים בבית או לצאת מהבית ולחזור אליו רק אחרי שמונה בערב. בשנה שעברה בחג הזה הילדים נאלצו לחכות במחסום באב א-זאויה עד שמונה בערב, ורק אז הרשו להם לחזור הביתה.

ביום שבת אחד בשנת 2005 מתנחלים שברו בבית שלנו חלונות. יצאתי לחצר כדי לדבר עם החיילים שנמצאים על הגג ואחד מהם צחק. אחד מילדי המתנחלים זרק עליי אבן, והיא פגעה לי בראש. אחר כך הגיעו עשרה חיילים. רופא צבאי בדק אותי, הגיש לי עזרה ראשונה ואמר לי ללכת לבית החולים. שוטרים הגיעו וביקשו ממני לתת עדות. הלכתי לתחנת המשטרה והגשתי תלונה. החייל שצחק היה גם בתחנה. אחר כך הלכתי לבית החולים ושם תפרו את הפצע.

בעיד אל-אדחא [חג הקורבן המוסלמי] בשנה שעברה קרובי משפחה שלי הגיעו לביקור. החיילים הרשו להם להיכנס דרך הכניסה הראשית, שסגורה בדרך כלל. אחר כך, גיסים שלי הגיעו מהדרך השנייה ושני החיילים שהיו על הגג הורו להם לחזור ולבוא דרך הכניסה הראשית. אחרי זה הילדים שלי הבינו שמותר לנו להשתמש בכניסה הראשית, ולכן כשהם חזרו מהמכולת הם באו דרך הכניסה הזאת. בדרך חיכתה להם קבוצה גדולה של מתנחלים. הם תקפו אותם והכו את הבת שלי, אסלאם, בת העשר. הלכתי לשני החיילים שהיו הגג כדי להתלונן על מה שקרה. אחד מהם אמר שאסור לנו להשתמש בכניסה הראשית ושאני צריכה לסגור את הדלת. אמרתי לו שהוא הרשה לצאת מהדלת הזאת. הוא לא ענה ורק אמר לי שוב לסגור את הדלת.

חלק מהחיילים תוקפים אותנו בעצמם. בחורף שעבר חייל שהיה על הגג פרץ בצחוק היסטרי והשליך עליי חול ואבנים כשהייתי מול הבית. הוא דיבר אליי בעברית ואמר מילים שלא הבנתי. בעלי מבין עברית היטב והוא אמר שהחייל קילל אותי.

לפעמים יש גם חיילים נחמדים שמדברים עם הילדים, משחקים איתם ונותנים להם שוקולד וממתקים. יום אחד אמרתי לילדים שלא ייקחו שוקולד ושאני חוששת מזה. החייל נהיה עצוב ואמר שהוא עושה את זה כי הוא מתגעגע לילדים שלו שהשאיר בבית. למרות הכול, אנחנו מנסים להתנהג אל החיילים בצורה נעימה.

בחודש מאי השנה ילד של מתנחלים, בערך בן תשע, עמד מול הבית. הוא התחיל לקטוף שסק מהעץ שלנו ולזרוק את הפרי על האדמה. כשראיתי מה הוא עשה ביקשתי מחוסאם לקטוף כמה פירות, לשים אותם בשקית ולתת לילד. חוסאם קטף שסק ונתן לילד. הילד לקח את השקית והלך. אחרי שעה הוא חזר וביקש עוד פירות, וחוסאם שוב נתן לו שקית. אחר כך הוא לא חזר. ראיתי שהוא מנסה להתקרב אלינו ורוצה להודות לנו. אחרי היום ההוא הוא לא בא אלינו יותר.

אני יכולה לכתוב ספר שלם על התוקפנות של המתנחלים ועל המעשים של החיילים. הגשנו כבר עשרות תלונות למשטרת ישראל, אבל שום דבר לא השתנה. אני לא מאמינה יותר בתלונות. אנחנו מנסים להתרגל למצב כי אין לנו ברירה.

אני חי עם אשתי ושבעת הילדים שלנו. הבת הבכורה שלנו, רג'א, בת 17. אנחנו גרים בקומה הראשונה בבית שצמוד להתנחלות רמת ישי בתל רומיידה בחברון. בין הבית שלנו לבתים של המתנחלים מפריד כביש. הבית עבר אליי בירושה. בקומה העליונה גר אבא שלי, חאג' מוחמד חאמד אבו עיישה, יחד עם אשתו והילדים שלו. אבא שלי, רג'א ואני עובדים בחנויות בגדים ברחוב באב א-זאויה בחברון.

כשהתנחלות בתל רומיידה הוקמה היו שם רק קרוואנים ולפני שנתיים בנו שם בניין. מאז שהתנחלות הוקמה המשפחה שלי סובלת מאלימות והטרדות מצד המתנחלים. בהתחלה אבא שלי ניסה להתייחס אליהם כמו אל שכנים. הוא נהג ללכת לבתים של המתנחלים בשבת, להדליק להם אורות ולהביא להם ענבים, אבל הם תקפו וקיללו אותנו. הם דרשו שנעזוב את הבית שלנו. שני האחים שלי, סמיר וג'מיל עזבו את הבית בגלל האלימות של המתנחלים. ג'מיל, בן 38, עזב לפני שבע שנים. כשהוא עזב הוא נאלץ לגור בבית שבנה לפני שהיה מוכן למגורים. הוא סגר את הנגרייה שלו, שהייתה ליד הבית, למרות שהייתה לו הכנסה טובה ושכר נגרייה אחרת.

בתחילת האינתיפאדה הנוכחית, בשנת 2000, המתנחלים תקפו אותנו יותר מבעבר והצבא הישראלי הגביר את הגבלות התנועה באזור. יום אחד, אשתו של המתנחל איתן פלישמן חסמה עם האוטו שלה את הכניסה לרחוב שמוביל להתנחלות ואל הבית שלנו. היא לא הסכימה להיזז את האוטו שלה עד שהצבא יסגור את הכבישים למכוניות פלסטיניות. באותו היום הצבא סגר את הדרכים שמובילות לתל רומיידה, ועד היום הן סגורות. אסור לפלסטינים לנסוע באזור הזה באוטו שלהם. אנחנו יכולים להגיע עם אוטו רק למרחק של מאתיים או שלוש מאות מטרים מהבית. אני נאלץ לסחוב בלוני גז ומצרכי מזון על הכתפיים שלי ממחסום באב א-זאויה, בדרך שעולה אל הבית.

בשנת 2000 המתנחל נועם פדרמן ירה ברובה אוויר על החלונות שלנו. בהתחלה חשבנו שהוא יורה ברובה רגיל. רק כשהמשטרה הגיעה ובדקה מה זה היה, הבנו שהוא ירה ברובה אוויר ולא ברובה רגיל. הירי חורר את החלונות. היה דיון בבית המשפט על העניין הזה ואני נכחתי בו.

בשנים הראשונות של האינתיפאדה הצבא הטיל עוצר ממושך על האזור, שהוסר רק לפרקי זמן קצרים. החיים שלנו אז היו כמעט בלתי אפשריים. נאלצנו להישאר בבית כל הזמן. לפעמים ברחתי עם חלק מהילדים שלי כדי להיות אצל שני האחים שלי, סמיר וג'מיל, באזור H-1 בחברון. לפעמים שלחנו את הילדים לבתים של הדודים שלהם, כדי שהם יוכלו ללכת לבית הספר ולחזור אלינו בסופי השבוע.

במהלך העוצר מתנחלים שמו חומר לבן בבאר המים שלנו. אנשים מהצלב האדום הודיעו לנו שהם לקחו דוגמיות מים ובדקו אותן. אנחנו לא יודעים מה היו התוצאות של הבדיקה, אבל רוקנו את המים מהבאר.

היה למשפחה מפעל להתכה ויציקה של נחושת קרוב לכניסה להתנחלות. עבדו בו שבעה עשר אנשים בערך. המתנחלים, ביניהם אשתו של ברוך מרזל, הגישו תלונה לצבא בטענה שהמפעל מוציא עשן שמזהם את הסביבה וגורם להם נזק. בשנת 2002 הוצא צו לסגירת המפעל. הצלחנו להעביר כמה מכוניות ולפתוח מפעל הרבה יותר קטן במקום אחר. במפעל הזה עובדים שלושה פועלים.

¹⁸² עדותו נגבתה על-ידי מוסא אבו השאש ב-4.1.2007.

התקיפות הכי קשות היו בחורף 2002, למשל כששלוש אלקובי, ברוך מרזל ויותר מעשרה מתנחלים שברו את הדלת הצדדית של הבית, נכנסו, הכו אותי וניסו לגרור אותי לכביש. כשהם תקפו אותי תפסתי את שלוש אלקובי בזקן. אבא שלי הגיע מהדלת השנייה עם מקל וחילץ אותי מהמתנחלים. נפצעתי בצוואר והמשטרה חקרה את האירוע.

בשנת 2003 שתי הבנות שלי, ספאא וופאא, התחתנו. לא יכולנו לערוך טקס נישואים בבית בגלל העוצר, כי אסור למכוניות להגיע לבית שלנו. החלטנו לערוך את הטקס בביתם של ג'מיל וסמיר. היה עוצר, אבל הצלחתי להבריח אותן מהכניסה האחורית עם סולם עץ. אבא שלי לא היה יכול להשתתף בטקס. הוא לא רצה להשאיר את הבית ריק כי הוא פחד מהתקפות של מתנחלים ושל הצבא. נאלצנו להתקין רשת מתכת מסביב לבית, בגלל ההתקפות. הבית שלנו דומה לכלוב. המתנחלים חתכו את הרשת יותר מפעם אחת. החלפנו את הרשת והתקנו לוחות פח, גם כי החלונות נשברו בגלל שהמתנחלים זורקים אבנים ובקבוקים ריקים.

ביום אחד בשנת 2003 הלכתי הביתה עם הבן שלי שריף, שהיה אז בן חמש ואחי איברהים שהיה בן ארבע. צעיר מתנחל שפך עלינו תה חם ופגע בפנים שלי.

כבר כמה פעמים תקפו את הבת שלי, פידאא, באבנים, מכות וקללות בדרך לבית הספר. אבא שלי נפגע פעמיים בעיניים מאבנים שזרקו ילדי המתנחלים.

בשנת 2005 אחותי אימאן, שהייתה אז בת שמונה, נפגעה בראש מאבן. ב-30.11.2006 שלוש אלקובי ניסה לדרוס את פידאא ואת אימאן כשהיו בדרך לבית הספר. הוא ניסה לדרוס אותן יותר מפעם אחת. כשהוא עשה את זה, הוא צחק. הגשנו תלונה במשטרה.

המתנחלים תוקפים אותנו כל הזמן. הם מקללים, מיידים אבנים, מכים במקלות ומתיזים מים. כל בני המשפחה נפגעו מההתקפות שלהם.

לפני חודש בערך בשעה שתיים לפנות בוקר אשתי שהייתה בהיריון סבלה מדימום חזק. נאלצנו ללכת ברגל עד לבית החולים הממשלתי עאליה, מרחק של חצי קילומטר בערך, בגלל שלא יכולנו להזמין אמבולנס שיגיע עד לבית שלנו. בבית החולים הרופאים גילו שהעובר מת. אם אנחנו רוצים להזמין אמבולנס אנחנו צריכים לתאם את זה שעות מראש. ברוב המקרים לא מאפשרים לו להגיע.

אנחנו לא סובלים רק מהתקפות ישירות. גם ההגבלות על חופש התנועה שלנו גורמות לנו הרבה סבל. מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית הצבא אוסר על קרובי משפחה שלנו להגיע לבית. כאילו אנחנו חיים בכלא. במהלך עיד אל-פיטר האחרון, לא אישרו לאף קרוב משפחה של אשתי או לקרובי משפחה של אשתו של אבא שלי להגיע אל הבית.

לקראת חג הקורבן השנה, בגלל הניסיון שהיה לנו בחג הקודם, דיברנו עם אנשי הצלב האדום והם הבטיחו לנו שהם יתאמו עם הצבא הישראלי את הגעתם של קרובי משפחה שלנו ביום החג. מסרנו להם את השמות של קרובי המשפחה והודענו לכולם שהם יכולים לבוא. בבוקר יום החג האנשים הגיעו למחסום תל רומיידה וחיכו שם. דיברנו עם החיילים במחסום ואמרנו להם שתיאמו את המעבר של הקרובים שלנו. החיילים דיברו בקשר עם הבסיס שלהם ואמרו שנעביר להם את מספרי תעודות הזהות. הבנו שזה ייקח המון זמן וכולם עזבו בלי שהגיעו לבית שלנו.

רוב החיילים מבקשים מאתנו להיכנס הביתה במקרה של עימות בינינו לבין המתנחלים. חלק מהחיילים מזדהים אתנו, אבל הם לא יכולים לעשות הרבה. הם צועקים על הילדים שזורקים אבנים. המשטרה שומעת את התלונות שלנו. הגשנו כבר יותר ממאתיים תלונות במשטרה. לפעמים אנחנו

מתקשרים אל המשטרה והם לא מגיעים. התקיפות של המתנחלים ממשיכות כל הזמן. הילדים של המתנחלים תוקפים אותנו, בעידוד ההורים ולידם, כי החוק לא חל על קטינים. אנחנו מנסים להימנע ממגע איתם. אנחנו מנסים לא לעבור בכביש, אלא אם אין ברירה. הילדים של המתנחלים משחקים בכביש, הילדים שלי והאחים הקטנים שלי משחקים בחצר האחורית של הבית. קניתי להם יונים ועופות כדי שיטפלו בהן במקום לצאת לכביש ולשחק מול הבית. בכל מקרה תוקפים אותנו באופן יומיומי.

נספח ב': תגובות הצבא, המשטרה ומשרד המשפטים

תגובות הצבא

דו"ח "בצלם" עוסק בנושא חשוב, המטופל ע"י גורמי צה"ל הבכירים ביותר, באופן רצוף ויומיומי. בפתח הדברים נציין, כי פרשנותם של מחברי הדו"ח והצגת תמונת המצב בעיר חברון על ידם, מתעלמת מהיבטים רבים ומרכזיים של המציאות השוררת בעיר חברון. בכלל זה, מתעלמת פרשנות כותבי הדו"ח מהמציאות הביטחונית הקשה השוררת בעיר חברון ומהשינויים האורבניים בעיר (המובילים להגירה טבעית מאיזור הקסבה הצפונית, ליתר מרחבי העיר חברון).

להלן נבקש להתייחס, באופן כללי, לעיקרי הטענות המפורטות בדו"ח, באשר לפעילות רשויות צה"ל, תוך הצגתן בהקשרן הרחב, ושקלול כלל תמונת המציאות.

נבקש לציין, כי בשל קוצר הזמן שניתן לגורמי צה"ל להתייחס לדו"ח טרם פרסומו, לא היה סיפק בידינו להתייחס באופן פרטני לכל אירוע ואירוע המפורט בדו"ח. אשר על כן, נבקש להתייחס אך ורק לעיקרי הטענות המופנות נגד צה"ל במסגרת הדו"ח.

בקצירת האומר, יוצאים מחברי הדו"ח כנגד מספר פעולות המתבצעות על ידי רשויות האזור, אשר לפי טענתם נועדו לשם "ייחוד" מרחב H-2. בכלל האומר, נטען כי כוחות הביטחון עושים שימוש באמצעים כדוגמת עוצר, סגירת חנויות והגבלת תנועה, מחד גיסא, ואינם אוכפים את החוק על ישראלים, מאידך גיסא, כביכול במטרה להוביל להגירת תושבי H-2 הפלסטינים.

להלן נבקש להתייחס לכל אחת לסוגיות המוזכרות לעיל.

פתח דבר - המציאות הביטחונית בעיר חברון

במשך עשרות שנים מהווה העיר חברון מוקד חיכוך ומתח בין ישראלים לפלסטינים. מוקד חיכוך זה הינו פועל יוצא של העובדה, כי זו העיר היחידה בתחום אזור יהודה והשומרון, בה מתגוררים כיום ישראלים ופלסטינים, זה לצד זה. יש לציין כי מגוריהם של ישראלים במרחב העיר חברון, מעוגן בהחלטות ממשלת ישראל.

החל מחודש ספטמבר 2000 החלו מתרחשים במדינת ישראל ובאזור יהודה והשומרון אירועי לחימה, הכוללים פיגועי טרור של ארגוני הטרור הפלסטיניים בהיקף נרחב כלפי מטרות ישראליות, אזרחיות וצבאיות. במסגרת כלל האיומים המופנים כלפי מדינת ישראל ואזור יהודה והשומרון, חלה החרפה של ממש באופיו של האיום המופנה כלפי היישובים הישראלים ביהודה ושומרון, ובעוצמתו, ובכלל זה, חלה החממה קשה במצב הביטחוני בעיר חברון.

מצב ביטחוני קשה זה, בא לידי ביטוי בשרשרת ארוכה של פיגועים, אשר בוצעו על ידי מחבלים פלסטינים (בין היתר, באמצעות פעילות מתוך האוכלוסיה האזרחית ובסיועה) במרחב H-2 בעיר חברון. כך, לשם הדוגמא, ניתן לציין את הפיגוע בציר המתפללים בחברון (ביום 15.11.2002) בו נרצח אלי"ם וינברג, מח"ט חברון ז"ל, ואחד-עשר לוחמים ואנשי כיתת הכוננות של היישוב היהודי וקרית-ארבע; פיגוע הירי לעבר חיילי צה"ל ב"עיקול 160" בו נרצחו שני לוחמי יחידת 'סחלב' (ביום 12.12.02); פיגוע הירי לעבר חייל צה"ל בו נרצח תומר רון ז"ל (ביום 10.03.03); פיגוע הירי לעבר חייל צה"ל בו נרצח מתן גדרי ז"ל (ביום 08.06.03); פיגוע ההתאבדות בכיכר גרוס בחברון בו נרצחו בני הזוג גדי ודינה לוי ז"ל (ביום 17.05.03); פיגוע הירי בו נרצח הרב שלמה יצחק שפירא ז"ל (ביום 23.09.02); פיגוע הירי בו נרצחה התינוקת שלהבת פס (ביום 26.03.01) ופיגועים רבים נוספים שהתרחשו במרחב חברון.

ניתן לחדד את חומרת המצב הביטחוני השורר בעיר חברון, באמצעות העובדה כי אף במהלך החודשים האחרונים, בהם שררה רגיעה ביטחונית יחסית במרחב יהודה והשומרון, המשיכה העיר חברון להיות מוקד פח"ע משמעותי. במהלך חודשים אלו, בוצעו במרחב העיר, עשרות אירועים פח"עיים אשר כללו השלכת מטענים, פיגועי דקירה, השלכת אבנים ובקבוקי תבערה, פיגועי ירי ועוד.

על המצב השורר בעיר חברון עמדה כב' השופטת (כתוארה דאז) ביניש בבג"ץ 7007/03 קוואסמי נ' מפקד כוחות צה"ל באיו"ש:

בין האוכלוסיה הערבית והיהודית בחברון שורר מתח רב, הבא לידי ביטוי במסכת ממושכת של התלקחויות רוויות דמים. המתח טומן בחובו פוטנציאל סיכון מתמשך שהביא את המפקד הצבאי של האזור במשך השנים לפעול לנקיטת אמצעי מנע, לשם הקטנת הסיכון באזור החיכוך...

למעשה, ניתן לומר, כי המדובר בעיר בה בוצע מספר הפיגועים הרב ביותר, ביחס לתא שטח מוגדר (מרחב היישוב היהודי בחברון) במהלך כל שנות הלחימה.

פעילות הטרור בחברון יצרה איומים קשים על האזרחים הישראלים הגרים בחברון ועל כוחות הצבא והמשטרה במקום, שהפכו מטרות לפגיעה ישירה מצד גורמי הטרור בעיר. לאור פעולות אלו, נאלץ המפקד הצבאי, לנקוט בצעדים שונים, לשם סיכול הטרור הפלסטיני ומתן הגנה לישראלים המתגוררים בעיר.

במסגרת פעולות אלו, נקט ונוקט המפקד הצבאי מספר פעולות. לשם הדוגמה, פועל המפקד הצבאי, באמצעים מודיעיניים ומבצעיים שונים, מבצע סיורים במרחב העיר חברון, נוקט פעולות אבטחה, יוצר מגבלות תנועה ומבצע פעולות תשתית, לשם מניעת, סיכול ושיבוש הטרור. נגד מפעולות הכרחיות אלו, יצא עיקר קצפם של מחברי הדו"ח. להלן נבקש להתייחס לפעולות אלו.

עוצר

במסגרת פעולותיו של המפקד הצבאי למניעת פעולות טרור בעיר חברון, נאלץ המפקד הצבאי להטיל עוצר, בהיקפים שונים, על מרחבים שונים בעיר חברון. עוצר זה הוטל בשל הצורך הביטחוני להקלת פעילותם של כוחות צה"ל נגד ארגוני הטרור ולהבטחת חייהם של החיילים והאזרחים הנעים במרחב (הן הישראלים והן הפלסטינים, העשויים להיקלע לזירת קרב). עוצר זה לא היה עוצר 'מוחלט', כי אם עוצר חלקי, אשר הוגבל במרחב ובזמן, ובמסגרתו ניתנה האפשרות לתושבי השכונות שהיו נתונות בעוצר להצטייד במזון ובתרופות ולהיזקק לטיפולים רפואיים ולשירותים שונים. כמו כן, הוסדרו נהלים אשר איפשרו את סיפוק צרכיהם הדחופים של האוכלוסיה המצויה בעוצר, כדוגמת פינוי חולים לאשפוז, עריכת שיפוצים ותיקונים במערכות החשמל והמים וכיו"ב.

עוצר זה, הוטל לסירוגין על מספר שכונות בעיר חברון, משנת 2000 ועד לסוף שנת 2003, בהתאם לצרכים הביטחוניים. במסגרת האמור, נדרש בית המשפט העליון לסוגיית הטלת העוצר על ידי כוחות צה"ל וקבע:

"...אין ספק שלתושבי השכונות בחברון, שבהן נאלץ המשיב בחודשים האחרונים לצוות - פעם אחר פעם - על הטלת עוצר, אכן נגרם סבל רב. ואולם מן הפירוט שהובא בהודעות שהוגשו מטעמו, ביחס לאירועים ולנסיבות שבהם החליט המשיב להטיל עוצר, ומהחלטותיו החוזרות ונשנות בדבר ביטולו של עוצר שהוטל, הגבלתו לשעות החשיכה בלבד, כמו גם לעניין קביעת הפסקות בעוצר כדי לאפשר לתושבים להצטייד במזון ובתרופות ולהיזקק לשירותים חיוניים, לא נובע, כלל ועיקר, שהמשיב השתמש בסמכותו להטיל עוצר בשירות-לב או באורח מופרז. אדרבה, מן העיון בפירוט העובדתי נקל להתרשם, כי המשיב מודע היטב לכך שהטלת עוצר מהווה אמצעי דרסטי, שאין להפעילו אלא בנסיבות שבהן הוא נדרש, באופן חיוני, להגנת חייהם של אזרחים וחיילים, לשמירת הביטחון ולסיכול פעילות טרוריסטית...למרבה הצער, בעקבות ביצוע פיגועים רצחניים חדשות לבקרים, שכל מבצעים יצאו מחברון, נאלץ המשיב - שוב ושוב - להחזיר על כנו את העוצר. לנוכח התרשמות זו לא מצאנו יסוד לקבוע, כי באיזה מן המקרים במהלך התקופה הרלוואנטית לעתירה, הורה המשיב על הטלת עוצר בניגוד לנוהל המסדיר את השימוש באמצעי זה - ושעקרונותיו נמסרו גם לבאי-כוח העותרים - או שבחר להטיל עוצר אף שעל-פי נסיבותיו של המקרה הנתון היה בידו להסתפק באמצעים חלופיים שפגיעתם באוכלוסייה האזרחית פחותה. מעבר לצורך נוסף, כי בהיעדר יסוד לקבוע שבאיזו מהחלטות המשיב, אותן קיבל בעבר, נפל פגם שעשוי היה להקים עילה להתערבות בית-המשפט, אין גם יסוד להתערבותנו בשיקול-דעתו של המשיב בדרך של קביעת כללים או אמות-מידה, מעבר לאלה שנקבעו בנוהל הצבאי ובהנחיות היועץ המשפטי לממשלה לדרגי הפיקוד של הצבא." (בג"צ 854/03 סולטאן נ' המפקד הצבאי, ההדגשות שלנו).

עם זאת, על אף חשיבות כלי ביטחוני זה, והצורך המבצעי אותו הוא מקיים, ועל אף שנדחתה העתירה בה נטען כי מדובר בצעד שאינו חוקי, החליט המפקד הצבאי, לשם הקלה על האוכלוסיה הפלסטינית, שלא להטיל עוצר במרחב העיר חברון, לעת זו.

כפועל יוצא מכך, החל משנת 2003, הוטל עוצר אך במקרים פרטניים, לפרקי זמן קצרים, ומאז שנת 2006, לא הוטל כלל עוצר על שטחי העיר חברון. אין צורך לומר, כי לצעד זה הייתה השפעה ניכרת על שיפור מרקם החיים ועל חיי המסחר והתעשייה הפלסטינים בעיר חברון.

לאור האמור, ניתן לסכם כי הטלת עוצר על ידי המפקד הצבאי, הינה ללא כל צל של ספק, צעד שהקשה על חיי התושבים אך צעד הכרחי, בנסיבות העניין הביטחוניות ששררו בעיר חברון.

תפיסת עמדות

במסגרת פעולותיו למניעת פעולות טרור בעיר חברון, נדרש המפקד הצבאי לתפוס מקרקעין, המצויים לעיתים בבעלות פרטית, לצורך הקמת מוצבים ועמדות ולשם אבטחת מרחבים שונים.

בכלל האמור, פעל המפקד הצבאי לתפיסת עמדות אסטרטגיות בשטחים שולטים בעיר חברון (בעיקר בגבעות "אבו סנינה" ו"חארת-א-שיך" הנמצאות ככלל, בשליטה בטחוניית פלסטינית, וכן באזורים אחרים בעיר), מהם עלולים להתבצע פיגועי ירי מנשק קל, בכינון ישיר ובטווחים קצרים יחסית, לעבר הישראלים הנעים במרחב העיר חברון. אין צורך להזכיר, כי כתוצאה מפיגועי ירי אלו, נפגעו אזרחים וחיילים רבים. אירועים אלה הגיעו לשיאם הטרגי בחודש מרץ 2001, עת נרצחה ביריות מחבל פלסטיני התינוקת שלהבת פס ז"ל.

תפיסת שטחים אלו על ידי המפקד הצבאי, נעשית באמצעות הוצאת צווי תפיסה, בהליך המקובל ומעוגן היטב בכללי המשפט הבין-לאומי ובתחיקת הביטחון באיזור. הליך זה, אף מובא, כדבר שבשגרה לבחינת בית המשפט העליון (וראו: בג"צ 8286/00 האגודה לזכויות האזרח נ' מפקד כוחות צה"ל באיו"ש; בג"צ 3435/05 הוואקף המוסלמי נ' המפקד הצבאי; בג"צ 10356/02 הס נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ועוד).

לעניין זה, נבקש לציין, כי על אף הצורך הצבאי האמור, ועל אף הבסיס המשפטי האיתן במסגרתו פועל המפקד הצבאי, מתקיימת בחינה מתמשכת ורצופה של ההכבדה והנזקים שנגרמים לאוכלוסיה הפלסטינית, מתוך מגמה ורצון של ממש, להקל על הסבל הנגרם לאוכלוסיה זו.

כך, לשם הדוגמה, הורה המפקד הצבאי על העתקו של מחנה צבאי שהוקם בבית ספר שנתפס לצורך מבצעי (תפיסה שאושרה בהליך משפטי), למקום חלופי, לשם מתן אפשרות לאוכלוסיה הפלסטינית לעשות שימוש בבית הספר. קיימות לכך דוגמאות נוספות.

ככל שמדובר בתפיסת בתים מאוכלסים, הרי שתפיסה זו נעשית, ככלל, לפרקי זמן קצרים ביותר, לצרכים מבצעיים גרידא. תפיסה זו מבוצעת בהתאם לכללים והנחיות מחמירים אשר נמסרו לחיילי צה"ל, תוך הקפדה יתירה על כבודם של המתגוררים במבנה ושמירת זכויותיהם.

הגבלות התנועה והמסחר בעיר חברון

פרק מרכזי, מייחדים כותבי הדו"ח להגבלות התנועה והמסחר, המוטלות על ידי צה"ל, במרחב H-2 בעיר חברון. במסגרת האמור, טוענים כותבי הדו"ח כי העילה להגבלות אלו היא "כניעה של הצבא לדרשותיהם הגזעניות של מתנחלים", כדבריהם.

להלן נבקש להבהיר את הטעמים הביטחוניים בגינם נדרש המפקד הצבאי לנקוט בהגבלות אלו, תוך הצגת התמונה בפרספקטיבה מלאה ובזווית ראייה רחבה.

היקף ההגבלות

בראש ובראשונה, ועוד בטרם נידרש לעצם טיבן של ההגבלות, מן הראוי להדגיש, כי ההגבלות הקיימות בעיר חברון, מוחלות אך ביחס לתא שטח מצומצם מאוד (מרחב היישוב היהודי) במרחב H-2, המהווה אחוז קטן משטח העיר חברון. הגבלות אלו, על אף שאין חולק על פגיעתם במרקם החיים הפלסטיני, מגבילות בפועל את תנועתם של מקצת מזעיר מתושבי העיר חברון, ובפועל, מרביתם המכרעת של תושבי העיר חברון (כ-180,000 תושבים פלסטינים) נהנים מתנועה חופשית במרחב העיר חברון, ומתנועה קלה, באופן יחסי, למרבית ערי וכפרי המחוז (ומכפרים אלו לעיר חברון).

עוד יש לציין, כי למעט המקטע של הישוב היהודי, אסורה תנועתם של ישראלים במרבית שטחי העיר חברון (התנועה במרחב H-1 נאסרה על ישראלים באופן מוחלט, למעט במקרים בהם ניתן היתר מטעמו של המפקד הצבאי; והתנועה במרחב H-2, מוגבלת לישראלים, מסיבות ביטחוניות, אך ורק לשנים-שלושה צירים).

כאמור, בעקבות גל אירועי הטרור אשר שטף את העיר חברון מאז שנת 2000, נאלץ המפקד הצבאי לנקוט בפעולות שונות, לשם סיכול ומניעת ביצוע פיגועים.

במסגרת איומי הטרור, קיים חשש מפני ביצועם של "פיגועי חיכוך". דהיינו, מפני ביצוע פיגועי התאבדות ופיגועי חדירה וירי; הנחת או הטלת מטעני נפץ מאולתרים ובקבוקי תבערה, מטווחים קצרים, מתוך קהל אנשים, או מתוך מבנים; שימוש בנשק קטלני קר כגון סכינים לפיגועי דקירה; וכן יידוי אבנים וחפצים שונים מטווח קצר העלולים לגרום לפציעה ואף למוות.

פיגועי חיכוך נערכים פעמים רבות כאשר המפגע מתקרב ליעדו "בחסות" התקהלות של ציבור רב, תוך שהוא "מסווה" עצמו כעובר אורח תמים, ומנצל לצורך ההתקרבות ליעד את הקושי של כוחות צה"ל להבחין בינו לבין האנשים התמימים המצויים במקום. זאת ועוד, אף לאחר זיהויו של מפגע כאמור, קיים קושי של ממש לכוחות צה"ל לפעול מולו על מנת לסכל את פעולותיו ועל מנת ללכודו, אם נמצא ציבור רב במקום.

אין צורך לומר, כי בעיר חברון אין מדובר בחשש תיאורטי, וכי כתוצאה מפיגועים מסוג זה, נהרגו עשרות ישראלים במהלך השנים האחרונות.

לאור האמור, סבר המפקד הצבאי כי אין בפעולות ה'רגילות' הננקטות על ידו כדי לתת מענה למניעת פיגועי החיכוך, במקום מורכב כדוגמת העיר חברון, בה מתגוררים פלסטינים לצד ישראלים. אשר על כן, קבע המפקד הצבאי כי אין מנוס, מן ההיבט המבצעי, מקביעת שטחי הפרדה באזורי חיכוך, על מנת שלא ייווצר בהם ריכוז של אוכלוסיה פלסטינית, היכול לאפשר התקרבותו של גורם עוין לעבר כוחות צה"ל או לעבר היישוב היהודי, מבלי שיאותר מבעוד מועד על-ידי כוחות צה"ל.

בהתאם, גובשה תפיסה מבצעית על ידי כוחות צה"ל, הכוללת יצירת "מרחבי הגנה" בסמוך למקומות המועדים לפיגועי טרור, ובהם שכונות היישוב היהודי בעיר. במרחבי הגנה אלו, מן הנדרש שלא ליצור התקהלות רבה של אנשים, לשם הבחנה ביתר קלות בגורם עוין המבקש להתקרב לעבר יעדו, ולשם סיכול הפיגוע המיועד. זאת

ועוד, תפיסה זו גורסת, כי לנוכח הרגישות ופוטנציאל הסיכון הגבוה המצוי בחיכוך המתמשך בין יהודים לפלסטינים במרחב האמור, יש לנסות, ככל הניתן, למזער את החיכוך.

נציין, כי עקרון זה נלקח בין היתר מהתפיסה אשר הוצגה על ידי דו"ח ועדת שמגר לעניין הטבח במערת המכפלה, התשנ"ד – 1994, אשר עסקה בענייני סדרי התפילה והביטחון במערת המכפלה וקבעה כי:

...ראשית, יהא זה מן התבונה למנוע את החיכוך בין יהודים למוסלמים... הדבר מביא לא אחת למאבקי כוח שיש למונעם מראש... על יסוד הנחות אלה אנו ממליצים, בראש ובראשונה, להנהיג הסדרים שנועדו לקבוע, הפרדה מוחלטת בין המתפללים המוסלמים למתפללים היהודים, כדי להבטיח את בטחונם של כל המתפללים ולמנוע חיכוכים, מחלוקות ומעשי אלימות" (דו"ח ועדת שמגר, עמוד 246).

לאור תפיסה ביטחונית זו, גיבש צה"ל תוכנית, המבקשת להסדיר את מרחבי ההגנה האמורים, תוך שמירה על מרקם החיים הפלסטיני במרחב. במסגרת התוכנית, נסגרו מספר מצומצם של שטחים לתנועת פלסטינים, נסגרו מספר צירים לתנועת כלי רכב ונאסר המסחר במקטעים מסויימים. יש לציין, כי ההגבלות דלעיל הוטלו, אך ביחס לצירים להם קיימים צירים חלופיים ראויים וביחס למקומות בהם מתגוררים בעיקר ישראלים.

במסגרת תוכנית זו, השקיע ומשקיע המפקד הצבאי משאבים רבים, בעלות של מיליוני שקלים, לשם ביצוע פעולות תשתית מורכבות שונות, המאפשרות ויוסיפו ויאפשרו, פתיחת חנויות רבות ככל הניתן, תוך לקיחת סיכון ביטחוני מחושב.

כתוצאה מיישומה של התוכנית האמורה, אפשר המפקד הצבאי לפתוח, מאז שנת 2003, למעלה מ-330 חנויות אשר נסגרו מאז שנת 2000, וכ-80 חנויות נוספות (ובכלל זה חנויות המצויות בסמיכות למתחמי השכונות היהודיות במרחב H-2) עתידות להיפתח במהלך החודשים הקרובים. כך שבמרחב העיר חברון, יוותרו אך כ-280 חנויות, הסגורות בצו המפקד הצבאי.

זאת ועוד, על אף הגבלות התנועה המפורטות לעיל, מאפשר המפקד הצבאי, בתיאום מראש, את מעברם של כלי רכב פלסטינים, הנדרשים באופן חיוני לשם שמירה על מרקם החיים הפלסטיני, בצירים האמורים. בכלל האמור, מתואמת, כדבר בשגרה, נסיעתם של אמבולנסים, רכבי פינוי זבל, רכבים המובילים סחורה לחנויות במרחב וכיו"ב, על גבי הצירים המוגבלים.

עוד נבקש לציין, כי תוכנית זו של המפקד הצבאי, תלויה ועומדת בפני בית המשפט העליון, במסגרת בג"צ 11235/04 עיריית חברון נ' המפקד הצבאי. בתשובת המדינה לעתירה, פירט המפקד הצבאי את הטעמים הפרטניים שהובילו להטלת מגבלות ביחס לכל מתחם ומתחם בעיר חברון. במסגרת העתירה, נדרשו העותרים להציע חלופות סבירות לתוכנית המפקד הצבאי, אשר יאפשרו לדעתם מתן הגנה על הישראלים בעיר חברון, מחד גיסא, תוך שיפור מרקם החיים של הפלסטינים, מאידך גיסא. עד ליום זה, טרם הוגשה חלופה כאמור, העונה, באופן סביר וריאלי, על הצרכים הצבאיים המוזכרים לעיל.

אשר לסוגיית רחוב השוהדא, המובאת בהרחבה בדו"ח, יש לציין כי המדובר בציר המרכזי ביישוב היהודי בחברון, המקשר בין כל נקודות ההתיישבות בעיר. ציר זה, הינו ציר הגישה היחיד, ברגל וברכב ל'בית רומנו', 'בית הדסה' ו'יתל רומידה', בהם מתגוררים מתיישבים ישראלים רבים. בציר זה עוברים מדי יום ביומו מאות ישראלים. בשבתות ובמועדי ישראל ובימי ה'חריגים' במערת המכפלה, עוברים בציר זה אלפי ישראלים.

במסגרת התוכנית המבצעית, הוגדר ציר זה על ידי המפקד הצבאי כציר בו מותרת תנועת פלסטינים, ברגל, לאחר בידוק. בפועל, לא נפתח ציר זה לתנועה רגלית, עד ליום זה.

בימים אלו, לאחר הערכת מצב מחודשת, ובחינת האיום הנשקף כתוצאה ממעברם של פלסטינים ברחוב, הן לישראלים המתגוררים על גבי הציר והן להולכי הרגל הפלסטינים, ובשל העובדה כי להערכת המפקד הצבאי ציר זה אינו חיוני לשם קיום מרקם חיים סביר של האוכלוסייה הפלסטינית במרחב, מבקש המפקד הצבאי לשוב ולבחון את עמדתו האמורה, ולמנוע תנועה רגלית פלסטינית על גבי הציר (למעט ביחס למשפחות הפלסטיניות המתגוררות על גבי הציר ואשר להם מהווה הציר דרך גישה עיקרית), מאיזור כיכר גרוס ועד לאיזור בית הדסה. עמדה זו של המפקד הצבאי, עתידה להיות מוצגת במהלך פרק הזמן הקרוב לאישור שר הביטחון ולבחינת משרד המשפטים.

בסופו של יום, עמדת צה"ל הינה, כי הגבלות התנועה והמסחר בעיר חברון, הינם ה"מינימום ההכרחי" הנדרש לשם מתן הגנה לחיילי צה"ל ולתושבי היישוב היהודי בחברון. לא זו אף זו, במסגרת גיבוש הגבלות אלו, החליט המפקד הצבאי לקחת סיכונים מחושבים לא מבוטלים. אשר על כן, במצב דברים זה, סבורנו כי טענת מחברי הדו"ח בדבר השיקולים הזרים של המפקד הצבאי, אין לה על מה שתסמוך.

אי אכיפת החוק על ישראלים בחברון

מחברי הדו"ח טוענים, כי כוחות צה"ל, אינם עושים דבר לשם אכיפת החוק על ישראלים בחברון.

אין חולק, כי בתחום אכיפת החוק, המצב הקיים אינו המצב המיטבי והאופטימלי. ועדיין כוחות צה"ל פעלו ופועלים, ללא הרף לשם שיפור מצב זה.

במהלך השנים האחרונות, ביצעו כוחות צה"ל, פעולות רבות, בתחום המניעתי ובתחום השיטורי, לשם סיכול הפרות חוק של ישראלים ביחס לפלסטינים ולשם לכידת המעורבים במעשי הפרות חוק אלו.

כך, הונחו כלל החיילים המשרתים בגזרת חברון, כי כל אימת שמבוצעת עבירה ביחס לפלסטיני או לרכושו, עליהם להתערב באופן מיידי לשם הפסקת העבירה, ולשם עיכוב החשודים והעברתם לידי משטרת ישראל. כמו כן, הונחו חיילי צה"ל כי מחובתם לדווח למשטרת ישראל אודות כל אירוע הפרת חוק ביחס לפלסטינים, וכי מחובתם לסייע למשטרת ישראל בכל הנדרש לצורך מיצוי הדין עם העבריינים, ובכלל זה תוך מתן עדות בבית המשפט נגד העבריינים. הנחיות אלו, מועברות לחיילי צה"ל המשרתים בעיר חברון, הן באופן שוטף והן במסגרת האימון אותו עוברים חיילים אלו, טרם כניסתם לגזרה.

בנוסף, הקצה המפקד הצבאי כוחות מג"ב יעודיים (יסמ"ג) המפטרלים בעיר חברון, אשר תפקידם העיקרי הינו אכיפת החוק על ישראלים. לכוחות אלו, צורפו לאחרונה שני שוטרי מג"ב המצויים, דרך קבע, במתחם שכונת תל-רומידה.

כמו כן, ביצע המפקד הצבאי מספר פעולות תשתית לשם יצירת נוכחות צבאית קבועה, במקומות המועדים להפרות סדר.

מעבר לאמור לעיל, ולשם התמודדות עם הקטינים המפרים חוק באיו"ש, חוקק מפקד כוחות צה"ל באיו"ש את הצו בדבר חוק הנוער המחיל את חוק הנוער (טיפול והשגחה) על ישראלים המתגוררים באיו"ש ומקנה סמכויות לעובדים סוציאליים, להתמודדות עם קטינים אלו.

בסופו של יום, ניכר מפעולות אלו, כי המפקד הצבאי פועל לצמצום פעילות הפרת החוק המתבצעת על ידי ישראלים בעיר חברון.

סיכום

המציאות עימה מתמודד המפקד הצבאי בעיר חברון הינה רגישה, מורכבת וסבוכה, בה משתרגים זה בזה אינטרסים רבים המנוגדים אחד לשני, של קבוצות אוכלוסיה שונות. לצערנו, הדו"ח אינו מבטא מציאות מורכבת זו.

במציאות היומיום בחברון, המפקד הצבאי מחויב בהגנה על חייהם וביטחונם של התושבים במרחב המצוי באחריותו – ישראלים ופלסטינים כאחד. חובתו להגן מפני פעולות הטרור, למנוע מפעילי הטרור לבצע את זממם, ולהבטיח, במקביל, את מרקם חייהם התקין ואת זכויותיהם של האוכלוסיה הבלתי מעורבת.

מציאות זו, מטילה על שכם כוחות צה"ל, משימה קשה עד מאוד, המחייבת איזונים, לקיחת סיכונים, התמודדות עם מציאות משתנה ודינמית. אחריות שעומדת למבחן מידי יום ומידי שעה.

במציאות מורכבת זו, המפקד הצבאי נדרש, ולמעשה מחויב, לנקוט בפעולות המוזכרות לעיל, וזאת מטעמים ביטחוניים גרידא. נקיטת צעדי הביטחון אינה נובעת מגחמה או מבחירה, אלא היא צו המציאות, צו השעה, ומטרתה אחת – הגנה על חיי אדם. רק לאור הבנה בסיסית זו, ניתן להבין את המציאות בעיר חברון לאשורה.

תגובת המשטרה

בהמשך העברת הדו"ח לעיונו להלן התייחסות מחוז ש"י לעיקרי הטענות המועלות בו.

א. מ"י באמצעות מחוז ש"י ומרחב חברון לעניין זה, אמונה על אכיפת החוק והסדר ברחבי איו"ש ובכלל זה בתחום הישוב היהודי בחברון וביושבים הישראליים המצויים במרחב זה.

ב. מ"י מקדישה מאמצים רבים לצורך אכיפה אפקטיבית של החוק והשכנת הסדר הציבורי במקום. זאת תוך הפעלת אמצעים שונים, מערך מודיעין, בילוש, נוער וכוחות אחרים הפועלים בשטח. בנוסף ישנם ביחידות צוותי חקירות הפס"ד ישראלי שזה תחום עיסוקם.

ג. בתקופה הרלוונטית לדו"ח, ניכרת מגמה ברורה של ירידה בתחומי ההפס"ד ובביצוע עבירות בכלל. זאת בין היתר, כתוצאה ישירה של נחישות המשטרה באכיפת החוק והסדר. מעת לעת בהתאם להערכת מצב וצפי להתפתחות אירועים תוגבר מערך הסד"כ המשטרה במרחב חברון וכמו כן היו מקרים בהם הוקצו כוחות ארציים לטובת מרחב חברון.

ד. באשר לאמור במכתבו של נצ"מ עלי זמיר (כתוארו אז) (ראה ע"מ 39 מול הספרות 101), אכן ישנה בעייתיות רבה לפתח חקירה כשהמתלונן אינו נותן גרסה אלא באמצעות צדדים שלישיים. כך לא ניתן לאמתו מול חשוד הפוטנציאלי, לא ניתן להעמיד מולו מסדרי זיהוי חי ותמונות, לבחון קשרים קודמים בין המתלונן לחשוד וכיו"ב. לפיכך תיקים לא מעטים, באין מתלונן או מוביל של ממש בתיק החקירה נסגרים מהסיבה שהעברין לא נודע או בשל חוסר ראיות. עלינו להדגיש כי בכל מקרה אין מדיניות לפיה המשטרה אינה פותחת בחקירה בהעדר תלונה.

ה. לעניין הטענה שיש מקרים בהם שוטרים נוכחים במקום האירוע ועדים להתרחשותו, ולא נפתחת חקירה, לנו לא מוכרים מקרים כאלו. בכל מקרה המדיניות במקרים כאלו לפתוח בחקירה.

ו. לעניין הטענה כי נסגרים 90% מתיקי החקירה בשנת 2006 נפתחו 344 תיקי הפסי"ד ישראלי במרחב חברון. מתוכם 67% תיקים גלויים. פילוח תוצאות הטיפול בתיקים: 63 תיקים נסגרו חוסר ראיות, 35 תיקים נסגרו חוסר עניין לציבור (החלטה לעניין הסגירה בעצה אחת עם פרקליטות מחוז י-ם) 14 תיקים חוסר אשמה, 16 תיקים של קטינים אשר אינם ברי עונשין ו-95 תיקים נסגרו על"ן. לציין שהוגשו 81 כתבי אישום לבתי המשפט. יש בנתונים כדי להפריך את הטענה.

ז. אשר לטענות לעניין אלימות התעללות והשפלה כלפי האוכלוסייה המקומית, מצד השוטרים – הרי שתלונות מסוג זה מצויות בתחום אחריותה של מח"ש. לא ידוע לנו על תלונות מסוג זה שלא נחקרו.

תגובת משרד המשפטים

דוח בצלם שבנדון עוסק בנושאים רבים הקשורים לגופים שונים, ובעיקר לכוחות הביטחון. להלן תגובת משרד המשפטים ככל שהדבר נוגע למח"ש הנתון לסמכותו:

חקירות המחלקה לחקירות שוטרים (מח"ש) – כללי

בניגוד לנטען בדוח, מעשי אלימות, התעללות והשפלה מצד אנשי כוחות הביטחון כלפי תושבים פלסטינים נתפסים בחומרה רבה הבאה לידי ביטוי באכיפה וענישה חולמות, כפי שאף הוצג בעבר.

יחס דווקני ועקבי זה, נועד, בין היתר, ליצור הרתעה בקרב כוחות הביטחון ולהעלות את הרף על מנת לוודא כי זכויות האדם של האוכלוסייה המקומית בשטחי יהודה ושומרון בכלל, ובחברון בפרט, נשמרות.

התלונות המנויות בדוח הועלו בדוחות קודמים של "צלם" ולהלן עיקרי התייחסותנו:

1. תלונות המתקבלות במח"ש נגד שוטרים נבדקות ע"י פרקליט במחלקה, אשר מתפקידו להחליט האם לפתוח בחקירה פלילית, לנוכח התשתית העובדתית או לחילופין לגנוז את התלונה, על פי העילות הקבועות בחוק. עם קבלת החלטה לפתוח בחקירה פלילית, התיק מועבר לטיפול צוות החקירה הרלוונטי. בתום פעולת איסוף הראיות על ידי חוקרי המחלקה, מועבר התיק לעיונו של פרקליט, הממליץ בפני מנהל מח"ש האם לגנוז את התיק או להגיש כתב אישום פלילי או משמעותי בגין העבירות המיוחסות לשוטר/ים. כפי שצוין בדוח, אכן חלק מתיקי מח"ש נגנזים, עם סיום החקירה, מחוסר ראיות מספיקות, וזאת בשל העובדה שלא נאספו די ראיות המוכיחות ברמת הוודאות הנדרשת במשפט הפלילי את המיוחס לשוטר/ים. יחד עם זאת, בתיקים רבים בהם קיימות ראיות מספיקות לצורך העמדה לדין פלילי, מוגשים כתבי אישום פליליים בגין התנהגות השוטרים, בין היתר, בתיקים שעניינם אלימות שוטרים כלפי תושבים פלסטינים. יודגש, כי חוקרי מח"ש עושים את כל אשר לאל ידם, על מנת למצות את החקירה בתיק ולאסוף די ראיות, לצורך בירור האמת.

2. בניגוד לנטען בדוח, בחלק מהתיקים החקירה ממשיכה להתנהל, למרות חוסר שיתוף פעולה מצד המתלונן. זאת באותם מקרים בהם מעבר לגרסת המתלונן קיימות ראיות נוספות בתיק התומכות בגרסתו. אולם בתיקים בהם לא קיימות ראיות נוספות התומכות בגרסת המתלונן, אין מנוס מלגנוז התיק ולסיים את החקירה. הסיבה להחלטה זו נעוצה בכך שבתיקים בהם אין תימוכין נוספים לגרסת המתלונן והמתלונן עצמו לא מעוניין לשתף פעולה, לא ניתן, גם לאחר חקירה מאומצת להגיש כתב אישום פלילי או משמעותי נגד השוטרים המעורבים ולהוכיח את אשמתם ברמת הוודאות הנדרשת במשפט הפלילי.

3. מח"ש מגישה כתבי אישום גם כאשר גרסת המתלונן עומדת בסתירה לגרסת השוטר, זאת במקרים בהם גרסת המתלונן נתמכת בראיות נוספות. כמו כן, מוגשים כתבי אישום גם במקרים בהם אין חיזוק ראייתי מעבר לגרסת המתלונן, זאת כאשר קיימים אותות אמת בגרסת המתלונן המלמדים על אמינותו. יצוין, כי במהלך שנת 2006 הוגשו מספר רב של כתבי אישום פליליים ומשמעתיים נגד השוטרים, וזאת חרף העובדה שהשוטרים הכחישו את המיוחס להם.

מקרים פרטיים המאוזכרים בטיט הדוח

במסגרת הדוח מוזכרים 3 מקרים של אלימות שוטרים, ולהלן עמדת מח"ש בעניינם:

1. המקרה מיום 6 בספטמבר 2006 נמצא בימים אלו בחקירה במח"ש, אשר טרם הגיעה לסיומה.
2. לא אותרה במח"ש תלונה בעניינו של המקרה מיום 24 באוגוסט 2005, ככל שתוגש תלונה היא תטופל במלוא הרצינות.
3. המקרה מיום 9 במאי 2006 נחקר במח"ש והוחלט לגנוז את התיק בשל חוסר ראיות מספיקות. על החלטה זו הוגש ערר והתיק נמצא כיום במחלקת עררים בפרקליטות המדינה, לצורך מתן החלטה על ידם בערר.

נספח ג': מפת מרכז חברון

